

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

Kristýna Horáková

Dílo Bedřicha Václavka z historicko-sociologické perspektivy

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.

Praha 2015

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím literatury uvedené v seznamu literatury.

Souhlasím, s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně Fakulty humanitních studií UK v Praze a může být využita i jako studijní text.

V Praze 25.června 2015

Kristýna Horáková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Bohuslavu Šalandovi, CSc. za podnětné rady, trpělivost a cenné připomínky. Velké poděkování bych touto cestou ráda věnovala i Vladimíru Bartesovi, starostovi Čáslavic, za vřelé přivítání a inspirativní informace o Bedřichu Václavkovi.

Obsah

Úvod.....	7
1. Problematika sociologie literatury	10
2. Charakteristika Bedřicha Václavka.....	18
3. Literární teorie, historie a kritika	22
3.1. Obránce a vykladač proletářské literatury	22
3.2. Devětsil	25
3.3. Václavkův pohled na marxistickou teorii umění.....	28
3.4. Kritická tvorba	32
3.5. Problematika chápání skutečnosti.....	39
3.6. Sociolog masové kultury	42
3.6.1. Kritika divadelní scény.....	43
3.6.2. Problematika kinematografie	46
3.7. Krize moderního umění	48
3.8. Socialistický realismus	50
3.8.1. Bedřich Václavěk a vztah k brněnské sociologii	54
3.8.2. Václavkova Olomouc	55
4. Charakteristika lidové kultury a folklorní zájmy Bedřicha Václavka	59
4.1. Lidová tvorba a její aspekty v díle Bedřicha Václavka	62
5. Bedřich Václavěk jako " František Hrdina"	70
6. Odkaz Bedřicha Václavka	73
7. Závěr.....	76
8. Podrobná biografie Bedřicha Václavka	77
8.1 První literární pokusy	80
9. Obrazová příloha	85
Zdroje informací	97

Abstrakt

Diplomová práce popisuje dílo Bedřicha Václavka v historicko-sociologické perspektivě. Bedřich Václavek byl přední marxistický teoretik, kritik, estetik, germanista a folklorista. K jeho jednotlivým dílům se v práci přistupuje podobně jako k důkazům o jeho myšlenkových proměnách v průběhu doby. Důraz je kladen na chronologickou linii, jež je doprovázena Václavkovou tvorbou (kritiky, teorie, úvahy, příspěvky v časopisech, sbírky a listáče). Práce se zaměřuje především na zjevné kontroverze v jeho dílech, kde jde o přechody od jednoho uměleckého směru k druhému, přičemž se zohledňuje historické pozadí reflektující společenskou situaci, na níž Václavek reaguje.

Práce se snažila nabídnout ucelený pohled na všestrannost Václavkova díla, ale i na jeho podrobnou biografii a to především od narození po dobu studií (do roku 1922), což je období kdy se konstruovali vlastenecké myšlenky a vztah k folkloru.

Diplomová práce nabízí pohled na Václavkův přínos k sociologii literatury, jenž byla inspirací pro některé Václavkovy kolegy a následovníky.

Klíčová slova: sociologie literatury, Bedřich Václavek, kritika, sociální realismus, folklor, brněnská sociologie, Václavkova Olomouc, František Hrdina.

Abstract

Master's thesis describes the work of Bedřich Václavek in historical and sociological perspective. Bedřich Václavek was leading Marxist theorist, critic, esthetician, Germanist and folklorist. Its individual parts are treated at this thesis, like the evidence of his intellectual transformations over time. Emphasis is placed on a chronological line, which is accompanied by Václavek's work (criticism, theories, reflections, contributions in journals, collections and letter-writer). Thesis focuses primarily on the apparent controversy in his works, where it comes to transitions from one artistic direction of a second, while takes into account the historical background reflecting the social situation on which Václavek responds.

Theses tried to offer a comprehensive view of the versatility of Václavek's works, but also for his detailed biography, especially from birth and throughout the study (until 1922), which is the period when constructing patriotic thoughts and relationship to folklore.

Master's thesis offers a view of Václavek's contribution to the sociology of literature, what was the inspiration for some colleagues of Václavek and his followers.

Key words: sociology of literature, Bedřich Václavek, criticism, social realism, folklore, Olomouc and Václavek.

Úvod

Předmětem diplomové práce je prezentace života a díla Bedřicha Václavka, předního marxistického kritika a estetika, jehož činnost spadá do období mezi dvěma světovými válkami. Práce se pokouší přispět k historické sociologii literatury, při čemž klade důraz na proměny Václavkovy celoživotní tvorby. Ukazuje se, že Václavkovo dílo prošlo značnými proměnami, a to od činnosti v rámci proletářské literatury, přes program levicově zaměřené avantgardy, až po snahu o syntézu obou těchto směrů, v nichž se ve druhé polovině 30. let v rámci skupiny *Blok* snažil uskutečňovat sdružení realistických a protifašistických spisovatelů.

Práce je členěna do osmi kapitol od sebe tematicky oddělených, přestože není prakticky možné tvorbu Václavkova díla jednoho směru „odtrhnout“ od kontextu navazující tvorby. Při systematizaci Václavkovy umělecké činnosti byla snaha dodržet chronologickou souslednost, která se ovšem rozchází mezi kapitolami o teorii umění a o lidové kultuře. Tyto dvě odlišné umělecké sféry v určitou dobu byly paralelním Václavkovým zájmem. Jelikož prošel dlouhodobým procesem utváření své osobnosti, je důležité věnovat alespoň minimální pozornost každému z odvětví, kterému se věnoval, a to jak svou vlastní tvorbou, kritickými pracemi či přispíváním do velkého množství časopisů.

První kapitola ukazuje problematiku sociologie literatury: jakým způsobem se vyčlenila z oboru sociologie a proč je důležitá také pro sociologii kultury. Zde je nutno podotknout, že problematika sociologie, jak je v této kapitole probírána, je tématem velice obsáhlým, a proto je zde ilustrována pouze povrchově a především pro potřebu uvedení Bedřicha Václavka do „dění“ diplomové práce. Je nutné poznamenat, že sociologie literatury má základně dvě paradigmaty, v níž je jedno sociognoseologické, které je typické pro svou informační funkci literatury a paradigma institucionální opírající se o vzájemné zkoumání mezi umělcem, dílem a čtenářem. Sociologie literatury je zde také probírána na základě prací Miroslava Petruska, Karla Krejčího, Květoslava Chvatíka a také Bedřicha Václavka.

Druhá kapitola rozebírá charakteristiku Bedřicha Václavka jako osobnost na poli vědeckém, přičemž se klade důraz na již vzniklá díla jak o jeho životě, tak i o tvorbě a odkazu, který zohledňuje důležitost jeho děl významných pro českou společnost, blíže pak i pro sociologii literatury.

Třetí kapitola pojednává o prvním tématu Václavkova díla, které zahrnují pod literární teorii, historii a kritiku. Zde je tvorba rozebírána z hlediska obrany a výkladu proletářské literatury, na níž navazuje období činnosti skupiny *Devětsil* (1920-1930), Václavkova marxistická teorie, s níž je spjata kritická tvorba, jež ho sice doprovázela celý život, ale významná jsou především 30. léta 20. století. Spolu se socialistickým realismem je důležitá problematika uměleckého vztahu ke skutečnosti. Významná, především i pro dnešní sociologii kultury, je jeho činnost, ve které se vyjadřoval k masové kultuře a jejím sociologickým a kulturním aspektům, především na základě analýzy divadla, kinematografie, filmu a rozhlasu. Tato část je pak úzce spjata s myšlenkou krize v moderním umění, kterou Václavek předpokládá a vysvětluje soudobý vztah společnosti k umění vůbec.

Dále se kapitola zaměřená na teorii, historii a kritiku zabývá Václavkovou činností zaštitěnou brněnskou sociologií, v níž byl klíčovou osobností Inocenc Arnošt Bláha (1879-1960), jež položil základy časopisu *Sociologická Revue*. Na tvorbu v *Sociologické Revui*, kde Václavek přispíval do oddílu *Sociologie umění*, navazuje práce v Olomoucké knihovně, kam byl autor z politických důvodů přeložen na základě protifašistické činnosti. V Olomouci spolu s Robertem Smetanou rozpracovali metodu sběru lidových písní, také psal články do bloku socialistických spisovatelů *U Blok*. Třicátá léta byla důležitá pro Václavkovu osobitou koncepci, opřenu o tzv. princip stranickosti, která ho následovala až do konce života.

Kapitola podávající charakteristiku folkloristických pojmů je šestou v pořadí této práce a jejím zájmem je poukázat na folklorní tvorbu. Vysvětluje se tu problematika kultury, lidová kultura, pololidová kultura, funkce folklorních zájmů s charakteristikou lidové písně. Podkapitola se pak precizněji věnuje Václavkovým

dílům jakými jsou například *Písemnictví a lidová tradice, České světské písně zlidovělé, Kramářské písně a Český listář*.

Možná trochu násilně, leč úmyslně je za kapitolu o tvorbě lidového umění a folkloru zařazena kapitola zachycující poslední Václavkova léta, která strávil v ilegalitě. Na základě své odbojové činnosti musel skrývat svou totožnost, to mu ovšem nezabránilo dále studovat lidové písně a činně přispívat do různých časopisů, ovšem pod pseudonymy. Kapitola končí tragickým koncem Václavkova života, který byl ukončen smrtelnou injekcí v koncentračním táboře v Osvětimi.

Předposlední kapitola pak ukazuje jak se odvíjel život po životě Václavka.. Jeho vliv na dění i v rámci olomoucké literární vědy, kde vznikl kabinet na Václavkovu počest.

Poslední kapitola, uvedená před obrazovou přílohou, se podrobně zabývá Václavkovou biografií, která začíná Václavkovými ranými léty, podává vztah k rodině, přírodě a studiu, jež ho směřovalo k badatelské činnosti. Zde byla snaha zdůraznit, jak byl jeho vztah ke společnosti důležitý pro budoucí tvorbu, a to především tvorbu lidového umění, která se blíže rozebírá v kapitole se zaměřením na folklor a lidovou kulturu. Zde je také možné nalézt první literární pokusy, které se u Václavka projevovaly, jak byly ceněny a o čem pojednávaly. Konec této kapitoly zachycuje období, kdy Václavek začal učit na gymnáziu.

Celkově vzato, předložená práce podává teoretickou analýzu Václavkova spíše kontroverzního díla, zachycuje, jak se jeho názory na literaturu proměňovaly v čase, popřípadě jaký byl ohlas jeho díla. Součástí práce budou rovněž úvahy o vztahu ústní a psané kultury a příloha s rodinnými fotografiemi.

1. Problematika sociologie literatury

Sociologie je popisována jako vědní disciplína s velice rozsáhlým, komplikovaným, komplexním a dosti variabilním pohledem na svět i na jeho ostatní aspekty. Probíhá v různých časových rovinách sociálního časoprostoru, přičemž zohledňuje všechna myslitelná hlediska totálního komplexu života, čímž se z ní stává základní sociální věda, která zároveň sociální vědy završuje.¹ Sociologii jako takové tedy nelze upřít, že je vědou multiparadigmatickou a multidisciplinární. Stejně tak lze nahlížet na sociologii literatury, u níž můžeme nalézt dvě základní paradigmaty – sociognoseologické a institucionální. Sociologie se při svém zkoumání v jednom ze svých hledisek opírá mimo jiné o literaturu. Literární věda je věda ve své plné hodnotě, jelikož je vztahována k ostatním vědním dimenzím a dalším vědním oborům. K literárním dílům existují různé přístupy, například historie, lingvistika, filozofie, a časem se k nim přidávají obory jako estetika, psychologie a sociologie.²

Sociologie literatury je charakterizována jako speciální sociologická disciplína zabývající se vztahem mezi literaturou a společností. A to jak působením společnosti na literaturu, kdy jde o determinaci literárního díla sociálními skutečnostmi, tak i vztahem mezi literaturou a společností, kde je předmětem zkoumání vliv působení literárního díla na společnost.³

Sociologie literatury se blíže zabývá literárními díly, a to především tím, jak dílo vypovídá o společnosti. Díky tomu se tato vědecká disciplína opírá o literaturu jako instituci, jež zkoumá za jakých sociálních podmínek dílo vzniká, jak se transformuje, redukuje, čím je ovlivňováno, a tudíž jak je i přijímáno či naopak. Sociologie literatury je disciplínou, která je zahrnuta pod sociologií umění, mimo to se sociologie literatury pyšní velice obsáhlou větví, a to sociologií románu, která je neoddelitelně spojena se sociologií masové komunikace (více viz kapitola Václavek a média). Původně se tato disciplína začala rodit počátkem 19. století, kdy byla

¹ GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha : Victoria Publishing, 1992. s 417.

² WELLEK, R. WARREN, A.: *Teorie literatury*. Votobia, Olomouc 1996, s. 130.

³ Sociologický ústav (Akademie věd ČR). *Velký sociologický slovník. II, P-Ž*. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 1996. (2. sv.). s. 1087.

vydána práce *O literatuře* a jejich vztazích ke společenským institucím Germaine de Staël. Ta se snažila nalézt vztah mezi náboženstvím, mravy a zákony ve vztahu k literatuře a naopak. Krystalizovalo se zde například i téma, zda literatura utváří lidské city v podobě norem a mravů. To bylo předznamenání jednoho ze směrů sociologie literatury - literatura jako sociognoseologické paradigma.⁴

Předpokladem takového paradigmatu je myšlenka, že literární dílo je podstatou společnosti, jelikož ji institucionálně a formově určuje. Významnými představiteli byli především marxisté zabývající se studiem literárních děl: Karel Marx, méně pak Friedrich Engels, neomarxisté a příslušníci frankfurtské školy jako Theodor Ludwig Wiesengrund-Adorno, Walter Benjamin, také Jean-Paul Sartre. Toho jsou důkazem konstruktivistické pohledy na svět, v nichž je pro přeměnu společnosti důležitá role literatury (potvrzují to také Leninovy úvahy, Anatolije V. Lunačarského, nebo Lva D. Trockého).

Sociologie literatury má tedy své sociognoseologické paradigma, to je typické pro svou informační funkci literatury. Toto paradigma je úzce spjato s institucionálním paradigmatem, které předpokládá, že literatura není vůči společnosti vnější, nýbrž je nedílnou součástí uvnitř společnosti. Je tzv. sociální institucí mezi jinými sociálními institucemi. Je tak podřízena stejným zákonitostem sociologie jako ostatní normativně uzákoněné sféry společenského života. Institucionální paradigma dává větší důraz na sociální interakce, než na samotné literární dílo či jeho obsah s abstraktně pojatou funkcí. Zajímá se o tzv. celek instituce. Jde o zkoumání vzájemného vztahu mezi umělcem (jeho sociálním původem, společenským prostředím, sociálním postavením, prestiží, procedurou vstupu a vylučování z literárního společenství, či skupiny literátů) a dílem (jako věcí, jako knihou tedy zbožím, nakladatelstvím, vydavatelstvím jako činností, tvorbou vkusu, literární kritiky atd.) a třetím bodem vztahu je pak čtenář sám (jeho čtenářský vkus, sociální rozvrstvení čtenářů, očekávání, přijetí).⁵

⁴ Taměž, 1996, s. 1087.

⁵ Srv. PETRUSEK, M., Sociologie a literatura, Čs. spisovatel, Praha 1990, s. 27-32.

Ke všem těmto tématům se sociologie snaží vyjadřovat, v posledních letech se bedlivě věnuje zejména vztahu literatury k masové kultuře. Sociologie literatury se při svém výzkumu opírá jak o metody kvalitativní, tak i o ty kvantitativní. Při zkoumání interpretace sociální skutečnosti v kvalitativním výzkumu je vztah vůči sociologii literatury, jak Petrusek zmiňuje, nečekaně nízký.

Přístup k sociologii literatury lze datovat k okamžiku zrodu samostatné literární vědy jako disciplíny, pátrající po pravidlech a zákonitostech stavby artefaktu. Původně se sociologie začala tříbit s pozitivismem August Comta (1798-1857), ale od druhé poloviny 19.století lze vidět nárůst literárně kritického sociologismu. Zpočátku se tento projev protlačoval pomalu a organicky z komplexnějšího pojetí literárního díla, například *Dějiny anglické literatury* Hippolyta Taineho (1828-1893), kde je kladen důraz na věnování pozornosti nejen době vzniku díla, nýbrž i ethosu, přírodě a klimatu, které mají svůj význam. Oproti tomu lze postavit příklad George Wilhelma Friedricha Hegela (1770-1831) s jeho romantickou ideální poezií, kterou přirovnává k realistické literatuře jako k umění každodenního detailu. Jeho metodou je konstrukce vývoje absolutní ideje - umění chápe jakou součást třetí fáze, v níž se idea vrací sama k sobě obohacena o poznané sebe sama, jak je vysvětlováno v předmluvě od Iva Pospíšila a Miloše Zelenky v Karla Krejčího *Sociologii literatury*. Zde je vidět společenský aspekt jako jedna z možností nazírání na sebe sama ve vztahu ke skutečnosti. Specifický pohled ukazující na komparaci literárního díla, a to především meziválečné literatury, měl například Karel Krejčí (1904-1979). Byl to badatel stejným dílem ceněn za polonistiku, tak i bohemistiku, slavistiku, ale stejně tak i za komparatistiku. Lze u něj sledovat složitě identifikovatelnou sociologickou metodu - literární stratigrafie. Je to metodický přístup zabývající se různorodostí sociálních vrstev na literárním poli. Ačkoliv dnes lze na jeho metodu nahlížet jako na nezakotvenou, či v synchronním slova smyslu bezradnou, nelze mu upřít pečlivost v monografické práci (monografie o Arbesovi) v komparačním rámci textu. Oproti tomu velký význam pro sociologii literatury má směr zvaný postmodernismus, který právě ono sociognoseologické paradigma značně popírá. Zdůrazňuje ovšem znakovou povahu a podstatu reality, ve které má dílo svou osobitou roli (Jacques Derrida, Jean

Baudrillard, Umberto Eco). Například Václav Bělohradský (*1944) propaguje myšlenku toho, že sociologie literatury dnes ztrácí svůj smysl, jelikož onen smysl lze nalézt pouze ve vztahu sociologie k literatuře - jak je literatura zaplněna vědomou či nevědomou sociologií. Nakolik je sociologie sama literárním dílem? Bělohradský odpovídá, že je literaturou natolik dobrou, nakolik ovlivňuje společnost.⁶

Dalšími směry, které se věnovaly sociologii literatury, jsou protosociologická tradice: Matthew Arnold, Frank Raymond Leavis, za strukturalismus jsou představiteli Louis Althusser, za hermeneutiku Thomas W. Adorno. V českých zemích nelze opomenout protagonistu sociologie literatury Tomáše Garrigua Masaryka, radikálního stoupence sociognoseologického paradigmatu.

Sociologie literatury je podřízena sociologii kultury, která se složitě vymezuje takto: je to sociologická oblast či disciplína zabývající se kulturou, neboli společenským charakterem a podmíněností kultury a průjevů jejího působení v životě lidí. Problematická je zde sféra určující přesně, co je kultura. Je to obtížně definovatelný pojem, jelikož je to fenomén, který je utvářen a zároveň utváří společenské normy a chování nejen jedinců, ale i skupin ve společnosti. Je to tedy pojem opírající se o společnost a její fakta.⁷

Je-li sociologie nauka o sociálních faktech, jak je tomu v literatuře? Miroslav Petrušek (1936-2012) se k tomuto vztahu vyjadřuje v *Sociologii a literatuře* z roku 1990, v níž se autor pokouší se kriticky orientovat v situaci, jenž vládne v naší sociologii literatury zakotvené v historii. Literatura jako společenský fakt je zde ústředním tématem, vyjadřující se k jedinečnosti uměleckého díla a ke čtenáři. S podobným názorem ovšem souhlasí i Karel Krejčí (1904-1979) v *Sociologii literatury*, kde literaturu označuje za sociální jev shodný s každým jiným druhem umění, které kromě svého subjektu tedy tvořícího autora, předpokládá i vnímajícího čtenáře, tedy objekt.⁸

⁶ Sociologický ústav, 1996, s. 1088-1089.

⁷ Tamtéž, 1996, s. 1089.

⁸ KREJČÍ, K. „Sociologie literatury, s.53.

Co je literatura? Je to existence písma, která je čtena, prodávána a zkoumána, jak uvádí Petrusek. Ovšem, pokud nás napadne i psána, je to hledisko důležité, nikoliv však dostačující. Existence literatury je dokazována jak prodejními knihami, tak učebnicemi, v učebních plánech. Má své požadavky, hrdiny, instituce, mluví se o ní v televizi, v rádiu. Denně se na ní nahlíží jako na něco civilizovaného, co lidi spojuje, je nepodobná čemukoliv jinému. Jedním ze základních předmětů zkoumání se proto pro Petruska stala snaha zjistit základní fakta o literatuře.⁹

Základním vyjadřovacím prostředkem literatury je jazyk, to z ní činí materiální, ale i sociální věc. Literatura zrcadlí sociální skutečnost, a to v případě reálného popisu, ale i při abstrakci lidských pocitů. Stejným dílem se pak opírá o sociální aktivity, vzniká, existuje a funguje jako tvorba, interpretace, recepce a kritika, jako nákup, prodej, směna a téma komunikace. Výsledek, takové literární dílo, ukrývá emocionální reakce, potřebuje, provokuje, zneklidňuje, otupuje, baví nebo nudí. Je také nositelem estetické a sociální informace, poukazující na společenskou skutečnost dané doby, na světonázory, ideologie, postoje sociálních skupin, tříd i vrstev.

Jaká je úloha spisovatele? Spisovatel je členem společnosti, nese jisté sociální pozice a role, přičemž může být členem jistých skupin, literárních společenství, generačních skupin, v nichž se objevuje na jisté úrovni, se kterou nese i břemeno sociálního "veřejného", a občanského očekávání. Pro literaturu je příznačná i vlastnost zakládání nových vztahů v celospolečenském slova smyslu, a to nejen mezi autorem a čtenářem, nýbrž i mezi čtenářem a dílem, ale také mezi literárním hrdinou a čtenářem, v neposlední řadě také mezi vyobrazenými osobami navzájem.

Co se týče institucionálního paradigmatu, je literatura i dle Petruska sociální institucí, jelikož je soustavnou činností, v níž jsou vzorce sociálního chování ustálené za pomoci pravidel a norem. Proto literatura existovala a také stále existuje pouze a jen ve vztahu k jiným sociálním institucím - v těsné vazbě k rituálům, magii, hře, v moderní společnosti se pak vyznačuje v implikaci se státem, právem,

⁹ PETRUSEK, M., Sociologie a literatura, Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 21-22.

ale i s rodinou a politickým systémem. Takto vidí Petrušek základní stanoviska pojmu literatura v celospolečenském měřítku. Jelikož je společnost zkoumána a analyzována, je třeba se také zaobírat pozicí a úlohou sociologa. Autor těchto myšlenek si je vědom, že sociologie se snaží společnost poznávat, na druhou stranu jí i ovlivňovat. Má jistou odpovědnost - jak funkci poznávací, tak i mimoestetickou.

Stejně tak jako k jinému umění, i k literatuře se vztahují jisté kulturní hodnoty, o které se zajímal Květoslav Chvatík (1930-2012), významný český filozof, estetik a literární teoretik. Pozornost věnoval zejména tématu moderní české literatury, jež zohledňoval pomocí konzumovaných forem, které jsou nějakým způsobem přijímány. Na rozdíl od spotřebních hodnot si je totiž člověk osvojuje. Hodnota umění v lidském životě a hodnota umění na určité stupnici uměleckých hodnot hrají určující úlohu pro danou společnost. Chvatík rozebírá literaturu jako kulturní hodnotu umění - krystalizovala se od konce 19. století, kdy byla krize pozitivismu, v níž se proti oblasti zákonů a opakovatelnosti stavěla sféra jedinečného a neopakovatelného. Uvědomuje si, jak dochází k přeměně, v níž se otřásají humanistické hodnoty kultury, které jí jsou čím dál tím více podřízeny, technické civilizaci, snaží se vysvětlit otázku autonomie, duchovních hodnot i specifických cest teorie a problematiky. Tak se dobírá k vysvětlení, že estetická hodnota je bezpochyby lidskou záležitostí s důrazem na vztah ke světu jako k výsledku postoje člověka k věcem. Takovéto úvahy ale mohou skýtat i nemalé problémy a to především v definici toho, co vše lze esteticky hodnotit. Chvatík dále popisuje několik postojů hodnocení, například praktický (účelový), magicko-náboženský, estetický, či teoretický, který se sleduje celý zkoumaný celek a snaží se pomocí empiricky nasbíraných faktů dobrat k teorii a obecnému pojmosloví.¹⁰ Tato oblast bude pro mou práci výchozí.

V poslední době můžeme pociťovat, že se ze sociologie stala spíše věda popisná, zachycující daný okamžik či problém, čímž postrádá svou kritickou stránku. Tuto úlohu tak částečně přebrala ona sociologie literatury, která se odhodlala rozebírat do té doby tabuizovaná témata, rozbíjela mýty a poukázala na

¹⁰ CHVATÍK, K., *Strukturalismus a avantgarda*, Praha: Československý spisovatel, 1970, s. 109-113.

různorodé sociální fenomény. Jelikož je jádrem všech humanitních zaměření kritická reflexe postavení člověka ve světě, je třeba neuhýbat před názory, fakty a mocenskými boji. Potřebné je i zakládat bádání na upřímnosti, hledání důvěry, kterou požaduje od autora samotný čtenář. Sociologie ani literatura si nemůžou vydobýt své místo jinak než na základě otevřenosti.

Jelikož má dílo vliv nejen na samotného aktivního čtenáře, ale na celou veřejnost, je třeba si uvědomit, že funkcí literatury nemůže být požadavek, aby vychovávala, stala by se pak ideologií. A tak sociologie formulovala tzv. pro tuto situaci příhodný "princip adekvátnosti" který praví: "Dej výsledky svého výzkumu tomu, koho se týkají, a míra pravdivosti výzkumu je dána mírou, v níž se on sám v jeho výsledcích pozná."¹¹ To potvrzuje i Krejčího myšlenka, že vztah literatury a sociologie lze popisovat na základě tzv. významových vztahů jakými jsou například konzistence, harmonie, koherence, shoda, stylistická analogie, a další.¹²

Literární věda a sociologie jsou sice dvě disciplíny, které se navzájem doplňují a jsou na sobě zčásti závislé, na druhé straně se musí potýkat i s nemalými problémy. Například sociolog jako badatel se může setkat s několika překážkami - jako vypravěč se při práci s literárním dílem může dostat do jistého redukcionismu, ačkoliv by se bez něj nedalo umělecké dílo v celé své důležitosti pojmout.¹³

Jakým způsobem Bedřich Václavek přispěl k sociologii literatury? Vysvětlení brilantně podává Zdeněk Nešpor v *Republice sociologů*, kde popisuje přínos k sociologii literatury v podobě tzv. historickomaterialistické metody. Tuto teorii opírá Nešpor o tzv. tezi, antitezi a syntézy. Nešpor doslova uvádí: "(...) Václavek poměrně rigidně uplatnil při pohledu na moderní českou literaturu, v níž po buržoazní "tezi" ruchovců a lumírovců přišla "antiteze" naturalistické literatury devadesátých let 19. století a "syntéza" v podobě literatury počátku 20. století, vystřídanou novou "tezí" společensky konformní literatury meziválečné. Třebaže některé portréty českých spisovatelů nepostrádají hloubku a eleganci a lze ocenit Václavkův důraz na sociální kontext vzniku a jejich děl, který byl reakcí na

¹¹ PETRUSEK, M., 1990, s. 103-107.

¹² KREJČÍ, K., rok, s. 53.

¹³ PETRUSEK, M., 1990, s. 71.

subjektivismus části tehdejší literární historie a formalistní strukturalismus jejich dalších představitelů, jeho stěžejní dílo *Česká literatura XX.století* bylo zcela poplatné schematismu socialistického realismu, k němuž se v tomto období hlásil. Sociologičnost Václavkova pojetí literární kritiky a historie, zdůrazňována zejména jinými literárními vědci, se projevila pouze ve vnějších hlediscích, pro která jej sotva můžeme považovat za velkou postavu české sociologie.¹⁴

Za základní důkazy potvrzující Václavkův status literárního sociologa by stačilo vyjmenování několika jeho významných děl, jakými byly například na poli kritickém a teoretickém *Tvorba a skutečnost*, *Tvorba a společnost*, *Tvorbou k realitě*, *Poezie v oblacích*, tak ve sféře zabývající se lidovým uměním *Písemnictví a lidová slovesnost*, *České světské písně zlidovělé*, a to jsou jen knižní díla. Opominula jsem tedy pro tuto chvíli činnost časopiseckou.

V rámci sociologie literatury lze načrtnout díla *Český listář*, který nabízí sebrané listy, dokumenty, dopisy a folklorní podklady ke studiu historického genealogie české prózy od konce 14. století dodnes (polovina 20. století). Jak sám Václavek v úvodu toho díla sděluje: "Při sestavování českého listáře netanul jsem na myslí úkol tak dalekosáhlý, jakým by bylo napsání dějin českého listu, který by přirozeně vyžadoval, aby byl proveden na základě pramenného studia všeho rukopisného materiálu listového. Chtěl jsem jen na věc ukázat a pro příštího literárního historika české epistemografie jednak zběžně přehlédnout celou rozsáhlou oblast a ukázat výtvořiny literární, které zasluhují pozornost především".¹⁵

Český listář nabízí pohled na velké osobnosti, díla a epochy, v nichž zkoumá rozmanité osudy, ale i jednotu historické tradice napříč historií.¹⁶

¹⁴ NEŠPOR, Z. *Republika sociologů: zlatá éra české sociologie v meziválečném období a krátce po druhé světové válce*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2011, s. 133.

¹⁵ VÁCLAVEK, B., *Český listář: 296 českých listů z šesti století*. Praha: Melantrich, 1949, s. 15.

¹⁶ Tamtéž, 1949, s. 26.

2. Charakteristika Bedřicha Václavka

Bedřich Václavek patřil mezi přední marxistické kritiky a estetiky meziválečného období. Spolu s Juliem Fučíkem, Kurtem Konrádem, Janem Krejčím a dalšími představoval typ vědeckého kritika, který inklinoval k zobecňování a hlubšímu analyzování textů.¹⁷ Tato vlivná a teoreticky založená skupina spisovatelů z období mezi válkami byla v úzkém kontaktu s bojem komunistické strany, při čemž položila základy pro marxistickou literární vědu v ČSR.

Za necelých dvacet let své legální tvorby jeho bibliografie čítá kolem 2700 položek, což svědčí o Václavkově rozsáhlém díle, založeném na výkonnosti a pracovitosti. Jeho vydávané dílo především v 50. a 60. letech sice již dosáhlo 15 svazků, avšak ani tak nebyla vyčerpána celá jeho pozůstalost. Štěpán Vlašín (1923-2012), český literární kritik a historik zabývající se bibliografií Bedřicha Václavka, označuje Václavka za poctivého a čestného autora, který se k marxistickému pojetí probojoval velice složitě. Ve dvacátých letech byl součástí umělecké skupiny *Devětsil*, čímž se dostal do avantgardistické duality čistého umění a angažované, účelné tvorby. Václavkova kritická a teoretická práce byla vždy úzce spjata s praktickou politickou činností, čímž překonávala mylná východiska.

Výrazná je Václavkova tvorba dvacátých let, kdy analyzoval literaturu své doby v knize *Od umění k tvorbě* (1928), následovalo pak dílo *Tvorbou k realitě* (1937). V *České literatuře XX.století* (1935) se pokusil o syntézu monografií o významných českých básnících jakými byli: Stanislav Kostka Neumann, František Halas, Karel Hynek Mácha atd. Dále pak jsou důležitými díly práce o lidové slovesnosti *Poezie v rozpacích* (1930), která je brána jako pokus o marxistickou sociologii umění, ačkoliv bylo dílo podrobena leninské kritice z důvodu podezření pro nedůslednosti a pozůstatky idealismu a mechanického materialismu. Václavek na tuto skutečnost reagoval sebekritikou a následnou snahou o silnější ovládnutí marxismu a o další rozvoj pokrokové estetiky.¹⁸

¹⁷ VLAŠÍN, Š., Bedřich Václavek. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1979, s. 7.

¹⁸ Kritika se projevila zejména ve statích Eduarda Urxe a Ladislava Štolla. Tamtéž, 1979, s. 9.

Pro pochopení díla Bedřicha Václavka je třeba si uvědomit, jak již bylo ve zkratce řečeno, že prošel nejednoduchým vývojem, od proletářské literatury přes program levicově zaměřené avantgardy, po snahu o syntézu obou těchto směrů, v níž se pokusil uskutečnit sdružení realistických a protifašistických spisovatelských sil ve skupině Blok (2. polovina 30. let). Velký kus práce učinil také v objasnění a analýze vztahů moderního umění a společnosti, v níž je cenná metoda, na kterou lze dodnes navazovat. Především v díle *Česká literatura XX. století*, kde Václavek nabízí svou koncepci socialistického realismu, která je otevřená, nedogmatická, a s předpokladem, že poslouží jako podnět pro dnešní uměleckou teorii i praxi, jak tvrdí Vlašín.

Jak Václavek chápal pojetí socialistického realismu? Podle něj obsahuje pojetí široké, jelikož obsahuje různorodé umělecké jevy současného umění, což je perspektivou vývoje společnosti k socialismu. Realismus socialismu se od starého měšťanského realismu odlišuje výrazně svým vztahem k realitě, daným přístupem k dialektickému materialismu. Nahlíží tak na stále se vyvíjející proces, který směřuje jednoznačně k socialistickému společenskému řádu. Takto Václavek kladl důraz na spojení modernosti a angažovanosti socialistického realismu - smyslem je neztratit aktuálnost.¹⁹

Mohlo by se zdát, že s Václavkovým důrazem na hodnoty moderní tvorby, bude automaticky klást menší důraz na kulturní dědictví. Na rozdíl od Šaldy, usiloval Václavek o zvědečnění literární kritiky, přičemž zároveň odmítal subjektivní přístup k literárnímu dílu. Václavkova snaha byla směřována k rozboru ideové i formové společenské problematiky uměleckého vývoje. Uvědomoval si potřebu provázanosti teoretické práce s organizační činností.²⁰ Toto téma zpracovali Dušan Jeřábek a Jiří Stýskal ve sborníku *Počátky marxistické divadelní kritiky* (1964) a pak Jiří Stýskal sám v knižní práci *Bedřich Václavek a divadlo* (1971). Pekárek spojil dvě předmluvy k Václavkovým spisům do již zmíněné knížky *Bedřich Václavek – Marxistický kritik a estetik* (1972). Nedílnou součástí

¹⁹ Tamtéž, 1979, s. 9-10.

²⁰ Tamtéž, 1979, s. 10.

tématu je také sborník *Bedřich Václavek – spolutvůrce pokrokové kulturní politiky*, který vyšel roku 1977 z václavkovské konference. Václavkovým odkazem se zabývají sborníky z *Václavkovy Olomouce*, především z roku 1972, 1973 a knižně 1975 a 1976.²¹

S četností Václavkova díla stoupá i množství literatury, a to v takovém rozměru, jako o žádném z ostatních marxistických kritiků a teoretiků. Knižní monografií počínaje: práce filosofa a Václavkova spolupracovníka Ludvíka Svobody *Bedřich Václavek jako sociolog literatury* (1947), doplňuje vzpomínková knížka Jiřího Taufera, v tom samém roce, v roce 1957, vyšel také vzpomínkový index, následně pak v roce 1963 sborník studií, redigovaný Josefem Hrabákem *Bedřich Václavek*.

O mládí Bedřicha Václavka a jeho vztahu k rodnému kraji existuje několik publikací: tenká knížka Jaroslava Meda a Josefa Mojžíra Weimanna *Bedřich Václavek a Vysočina* a další kniha *Bedřich Václavek* Václava Pekárka, která je vydávána v době, kdy se česká literatura ocitá na rozmezí – dochází k destrukci hodnot socialistické literatury. Jiné příspěvky i hodnocení Václavkova díla a osobnosti lze nalézt v předmluvách Václavkovských spisů. O Václavkově činnosti za okupace rozsáhle vypovídá sborník vzpomínek *Poslední roky Bedřicha Václavka* a také monografie Jaromíra Dvořáka, Zdeňka Filipa a Františka Lóna *Bedřich Václavek v Olomouci a jeho boj proti fašismu*.

Co se týká primárních zdrojů, dnes máme k mání nová vydání Václavkových prací, kterých se ujalo nakladatelství Svoboda. Velkým plusem je fakt, že se vydávání účastnil dnes již zesnulý Václavkův kolega Robert Smetana, jenž stojí za vydáním souboru *O české písni lidové a zlidovělé*, do čehož byly přidány menší práce z let 1923 až 1941, které byly roztroušené po méně přístupných publikacích. Tato studie nabízí popis Václavkovy činnosti jak té badatelské, tak i té sběratelské, což tvoří důležitý doplněk pro *Písemnictví a lidovou tradici*, kde jsou Václavkovy studie přehledně chronologicky uspořádané, a tak je možno sledovat jeho vědeckou genealogii a hledání nových způsobů uplatňování pokrokového

²¹ Tamtéž, 1979, s. 11.

hlediska v národopisné práci. Zdeňka Horálková (1917.2000) odbornice na lidovou tvořivost, zkoumající v článku *Lidová tvořivost v nových publikacích* k tomuto dílu podotýká, že při čtení tohoto souboru si uvědomuje, že se Václavkovy práce dosud nesetkaly s dostatečným ohlasem v odborných kruzích, a že boj o nové orientaci v teorii lidové zpěvnosti a tvořivosti vůbec nebyl u nás ještě dobojován.²²

Ve Václavkově ediční práci lze nalézt spojení lidových písní se špalíčkovými tisky²³, což poukazuje na způsob jak působí na lidové podání společenské zpěvníky a jakou důležitost mají rukopisné zpěvníčky. V několika studiích sledoval zlidovění písní, v závěrečné studii zase poukazyval na důležitost lidových písní pro umělou literaturu.²⁴

²² <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=665>, dne 16.6 2014.

²³ Špalíček je podomácku vázaná kniha kramářských písní, modliteb a dalších tisků. HORÁLKOVÁ, Z., 1952, „Lidová tvořivost v nových publikacích“, *Slovo a slovesnost*, roč.13, č.1, s. 44-49.

²⁴ Tamtéž, 1952, s. 48.

3. Literární teorie, historie a kritika

3.1. Obránce a vykladač proletářské literatury

Zásadní význam pro Václavka má Wolkerův manifest o proletářském umění, jenž ho inspiroval při tvorbě zásadní studie *O nové umění*, čímž vstupuje Václavek do literatury jako člen Wolkerovy generace, jako bojovník za proletářská umění. A tak se Václavkovy funkce rozrostly na literárního kritického vykladače, obhájce proletářské poezie, obhájce Jiřího Wolкера, literárního historika a kritika usilujícího o vytvoření marxistických kritérií v literární vědě. Důležité je pro něj východisko jednak proletářské poezie a pak vlastní disertační práce *O české písni zlidovělé*. Jeho vědecké aspirace způsobily, že toto téma se stalo příznačné pro jeho celý život, za čímž mohla stát svědomitost a pilnost, a tak tiskl své práce mimo Neumannův *Červen*, *Proletkult*, publikace *Devětsilu* atd.

I když se Václavek přikláněl na stranu sociologické koncepce, třídních a politických úkolů avantgardních umělců oproti wolkerovské etice, přesunul se na začátek svého nového vývoje – na místo propagátora a vykladače poetismu.²⁵ Příčinou by mohl být fakt, že první světová válka potlačila většinu hodnot a morálních zásad předválečné společnosti, tak se nejen ti, kteří se z války vrátili, odmítali spoléhat na jakékoliv iluze. Na základě Velké říjnové revoluce se začala společnost pohybovat směrem vpřed, což vedlo k tomu, že umělecké mládí volalo po „novém umění“.

V článku *O nové umění* si Václavek uvědomuje, že konečně nastala doba, kdy se má umění stát podstatnou částí života každého jednotlivce, a tak se zabývá otázkou, jaký poměr má umění ke společnosti a jaké je vlastně umění přítomnosti. Popisuje ustálený vzorec vzniku umění, kdy starší umění již nemá takovou sílu, ztrácí svou intenzitu a myšlenkové projevy, v tu dobu se projevuje umění nové, novější, možná trochu jiné, nehotové, formově zdánlivě úpadkové, průbojné svými myšlenkami, a to označuje za největší přelom v dějinách lidstva.²⁶

²⁵ PEKÁREK, V., Bedřich Václavek - marxistický kritik a estetik. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 19-20.

²⁶ VLAŠÍN, Š., 1979, s. 243-246

Vytyčil si jasný úkol – hledat smysl umění, a k němu podle něj vedou dvě cesty. Je třeba hledat podstatu uměleckého díla pomocí pojmu krásna a také na základě myšlenkové náplně, kterou přirovnává k étosu. Je přesvědčen, že vyřeší-li správný poměr mezi těmito dvěma cestami, nalezne stanovisko mladého socialisty k umění. Zde nalézá Václavek tři různé možnosti: buď půjdou oba prvky spolu, či budou stát proti sobě a nebo - může být onen estetický prvek indiferentní. V prvním případě půjde o ideální umělecké dílo. Cílem socialistického umělce měla být podpora rozkvětu proletářského umění, které je jako nové, nehotové umění, plné chaosu a bloudění. V proletářství je socialismus ne pouhou nálepkou, ale nejvnitřnějším zážitkem, tudíž základní orientací, která má prohlubovat a podporovat pravé umění.

Umění má být zakořeněno v tak široké základně, jakým může být pouze lid, jež ho má číst a zažívat. Umění pro lid nesmí být výsadou aristokratů a jejich jednotlivců, ale naopak se musí opírat jak o umělce a kritiky, tak i o socialisty. Umělci tak budou stát před těžkým úkolem, kdy se budou potýkat s čistou formou umění, která má být všem srozumitelná - tak nebude umění jen tendencí, ale zdrojem dalšího umění.

Jaký pak bude mít umění vztah k lidu? Bude těžit z lidské tvořivosti, nebo jen použije prvky ze života? To vše se týká nové náplně života, je třeba, aby umělci „proteplili“ a vytvořili nové pojetí literárního světa. Václavek si na otázku, jaký je princip umění dneška, odpovídá: “(...) nemůže to být nějaký libovolný, subjektivně vyspekulovaný princip, ale takový, jenž je adekvátní dějinné situaci. V umění dneška i zítřka jde o vyjádření duchového obsahu kolektivu. Toho, co nevýrazně se v něm hýbá, tvoří jeho dynamiku.”²⁷ Nositeli dynamiky mas jsou kolektivy, které mají především negativní tendence: vývojem poměrů sociálních a kulturních jsou živě vedeny vpřed. Toto demonstruje na následujících příkladech: ve středověku byl nositelem dynamiky mnich, za renesance měšťan a šlechtic, „dnešním“ (myšleno přelom 20. let dvacátého století) nositelem dynamiky mas je *proletář*. Proletář je

²⁷ Tamtéž, 1979, s. 250.

lépe řečeno dělníkem, jež prezentuje dogmatickou víru ve vědu a materialismus, což vedlo k proletářství jako k uvědomění si lidské autonomie.²⁸

Václavek je stále dožadoval řádu v umění i v životě, a tak hledá dostatečně vhodnou koncepci,²⁹ která popisuje vztah umělce k objektivnímu světu. Podle něj je to jistý slohotvorný princip, jehož základ je tvořen pozitivním a činným vztahem ke světu, který má klást důraz na objektivní a obecné hodnoty. Takto popisuje stanovisko moderního člověka, o němž si nepřipouští, že mohl být zahleděn sám do sebe a jako moderní umělec by se nestaral o svět. Václavek se pokouší stavět na sociologii a historickém materialismu a odvodit jasná pravidla souzení umění, ujasnit si současnou i budoucí perspektivu umění.

Tímto způsobem žádá po umění, aby se neizolovalo od mimouměleckých sfér. Odmítá utilitarismus³⁰ a básnické moralizování, pokud se nejedná o nezáměrnou či spontánní tendenci. Spontánnost je pro něj neoddelitelnou součástí umění, především pokud je umění věcí života. Václavek také definoval různé literární rozpory: politické, sociální a třídní.³¹

Podobné myšlenky jako mělo poskytovat nové umění, obohatil v článku *Předpoklady umění dneška a zítřka* (1923), který vyšel v *Československých novinách*, o kolektivní způsob práce. Jelikož se člověk té doby ocital v rozkladu objektivních forem lidské duchovnosti, bylo třeba obrátit člověka k lidskému kolektivu, který mu mohl nabídnout filosofii přítomnosti. V umění tak jde o vyjádření nového obsahu, opakování klasických forem již nestačí. V *umění dneška a zítřka* jde tedy, jak opakoval v *Novém umění*, také o duchovní obsah, ale duchovní obsah kolektivu. Nejde o subjektivní formu, nýbrž o kolektivní, jelikož jen kolektiv

²⁸ Proletář je popisován jako zpravidla sociálně utištěný člověk, pokud je uvědomělým nebo neuvědomělým nositelem touhy po lepší, spravedlivější organizaci lidské společnosti. Tamtéž, 1979, s. 249.

²⁹ Tamtéž, dne 4.11 2014.

³⁰ Z lat. *utilis*, užitečný: fil. směr v normativní etice usilující podat empiricky uchopitelné kritérium mravního posuzování lidského jednání, norem. <http://www.phil.muni.cz/fil/etika/texty/e4.html>, dne 8.06 2015.

³¹ http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/126218/SpisyFF_186-1973-1_14.pdf?sequence=1, dne 4.11 2014.

může jako proud vézt vývoj. A tak bude mít umění ve společnosti společenskou funkci – půjde se životem, bude iniciativou pro vytvoření nové společnosti.³²

I dnes je Václavkovou nejdůležitější prací z doby proletářského umění stat' *O nové umění*, která vyšla ve Varu.³³ Navazuje na Wolkerův program proletářského umění – Václavek se řídí tvrzením, že „Umění jakožto součást lidského života nemá účel samo o sobě, ale účelem je jeho podporování, zmnožování života lidského“.³⁴

3.2. Devětsil

V centru revolučně a socialisticky orientovaných mladých umělců se objevuje svaz moderní kultury *Devětsil*, který byl založený 5. října roku 1920 v Praze. Tento spolek sehrál výraznou roli v dějinách české socialistické kultury, především jeho avantgardní část, v níž byli představitelé české literatury, umění i architektury.³⁵

Jak Karel Teige roku 1922 v *O novém umění proletářském* sdělil: „V současné společnosti mimo tvořivost pracující třídy, mimo proletariát není hodnot. Místo práce se obchoduje a ze všech vymožeností vytloukají se peněžní zisky. Dnešní společnost lze právem nazvatí úpadkovou. Jedině dělnictví a dělnická práce je mimo strašný stav degenerace a smrti.“³⁶

Devětsil byl od počátku více než jen umělecký spolek, který působil jako katalyzátor v procesu kulturního vývoje. Pod křídly *Devětsilu* vznikla mimo jiná například díla: Wolkerův *Host do domu* a *Těžká hodina*, Nezvalova *Pantomima*, *Akrobat*, *Skleněný havelok*, Vančurovo dílo *Pole orná a válečná*, *Poslední soud*, Biebelův *Nový Ikaros*, Seifertovo *Na vlnách TFS*, *obrazy* Josefa Šímy a Toyen a nespočet dalších. Všem jim byl společný úmysl a uvědomění si, že se společně ocitli na jedné revoluční vlně jménem kulturní revoluce.

Devětsil pracovat deset let na své ucelenější linii programu, z čehož vyvstala dvě ústřední témata: snaha o tzv. otevření okem do světa a předstižení Evropy, jak

³² LUKÁŠOVÁ, R., 1979, s. 60-62.

³³ Var, (roč.1, č.10, 15.4. 1922).

³⁴ VLAŠÍN, Š., 1979, 23.

³⁵ CHVATÍK, K., Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1962, s. 55.

³⁶ CHVATÍK, K., ed. a PEŠAT, Z., ed. *Poetismus: antologie*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1967, s. 10-11.

popisuje Karel Teige. První požadavek byl evidentně celonárodní povahy, snažil se spojovat intelektuální tvorbu s mezinárodní prací, snaha o nalezení svého místa mezi nejvyspělejšími kulturami – to mělo být splněno na základě jisté modernosti. Modernost je kladná odpověď stávajícím poměrům, je založena v názorech a stanoviscích. Princip a pravidla modernismu se svou tendencí neopírá o komunistické přívržence, nýbrž o komunistické dělníky v literatuře. Druhou revoluční úlohou *Devětsilu* bylo předběhnout zdánlivě nedostižnou Evropu díky rozvoji metod a názorů, které se rodily z mezinárodní architektury, techniky, poezie a jiných. Nový svět obsahuje nové funkce umění: umění jako součást života – umění jako duševní hygiena pro život.³⁷

Počátky roku 1922 jsou ve znamení příklonu *Devětsilu* k marxismu a k proletářské literatuře, při čemž nelze opomenout inklinaci k realismu, po němž se žádalo, aby se nepletlo s dřívějším realismem, jehož úkolem byla nápodoba a přepis skutečností, novým úmyslem mělo být umělecké dílo, jakožto nová věc, nový artefakt, nesouznačné a nesouměřitelné s ostatními realitami. To je vhodné pozadí pro nadcházející experimenty nové poezie a výtvarnictví. Nová doba neotálela s tázáním se po kulturním konzumu soudobého městského proletariátu jako předpoklad řešení lidovosti nového umění. *Devětsil* tak pátral po příčinách široké oblíbenosti okrajových žánrů, jakým způsobem a jakými funkcemi přitahují čtenáře. Tyto poznatky měly vézt k nalezení dosud „pokleslých hodnot“, které by mohly pomoci vzniknout nové skutečné poezii.³⁸

Snaha tvorby nové společnosti měla být stavěna na základě nového umění, které přináší nové hodnoty. Vrchol *Devětsil* zaznamenal na počátku roku 1922, kdy vyšly dva sborníky: *Revoluční sborník Devětsil a Život II*. To je sice vrcholem, ale stejně tak pomalým přechodným krokem, který přešel od hledání k nacházení umělců své vlastní řeči. Teigova závěrečná studie *Umění dnes a zítra* nenásilně naznačuje nadcházející poetismus - umění není ornamentem a dekorací života, ale jeho součástí. A tak se projevuje klasická estetika 20. let – tendence moderního

³⁷ CHVATÍK, K., PEŠAT, Z., 1967, S.10.

³⁸ Tamtéž, 1967. S- 363-366.

umění je dána jeho účelností. Reviduje se vztah k technice, k mimoumělecké sféře techniky civilizace, a tak krása není pouze výsadou umění, ale oblast estetického hodnocení je rozšiřována na celou moderní civilizaci. Roku 1924 se pak Teige k poetismu v článku *Hostu Poetismus* vyjadřuje jako k umění, které se oprostilo od perspektivy socialismu v budoucnosti a uchyluje se k obecnějšímu plánu revolucionářství, a to k obraně lidského štěstí, radosti žít a tvořit.

Je třeba si uvědomit, že poetismus nebyl postaven na druhou stranu od *Devětsilu*, jelikož z něj vzešel. Poetistická tvorba byla jen částí širšího programu, který byl protipólem racionálního a funkcionalistického konstruktivismu. Řešením problematiky moderního světa (racionality a iracionality, technického a přírodního, geometrického a organického, atd.), čehož si začala společnost všimnout až nedávno, byl dualismus avantgardních koncepcí dvacátých let. Myšlenkový program *Devětsilu*, poetismus a avantgardy byl vysloven – připouští se každá možná hypotéza. Tak vzniká brněnský *Devětsil*, díky pražskému *Devětsilu* se tvoří jevištní činnost *Osvobozeného divadla* a česká avantgarda přechází od teorie do období praxe. Je třeba si uvědomit, že poetismus nebyl pouze směrem, který hledal nové hodnoty, ale který uvolnil monotematickou stavbu básně, při čemž se opíral o simultánnost dějů a pocitů.³⁹

Bedřich Václavek uváděl poetismus do souladu k proletářství, a to ne v jednom ryse. Podle něj bylo společné, že se oba směry snažily o tvorbu nových hodnot pro nové umění, přičemž oba zanedbávaly poučení jakékoliv literární tradice. Proces tvorby obou směrů popisuje jako potřebu odpoutat se od klasicistického naplňování zděděných uměleckých forem – v poetismus, ale šlo o rozbití „fetišů“ umění, boj proti eklekticismu čerpajícího ze starších slohů, vyvrácení popisného realismu, který se často objevoval v proletářském umění, boj proti metafyzice a absolutnu, a proti hře s básnickými pojmy. Václavek přičkl poetismu velkou zásluhu – prožívání skutečností, živá empirie a nová intenzivní názornost vedoucí k tvořivosti, tedy k obrodě básnictví.⁴⁰

³⁹ Tamtéž, 1967, s. 367-377.

⁴⁰ Tamtéž, 1967, s. 360-361-

Počátky roku 1927 zaznamenávají pokles činnosti brněnského *Devětsilu* a následné likvidaci skupiny. Kulturní díra, která díky tomuto momentu vznikla, měla být zčásti zaplněna mezinárodním sborníkem soudobé aktivity *Fronta*, za níž stál Bedřich Václavek spolu s Vladimírem J. Průšou, Františkem Halasem a Zdeňkem Rossmannem. To bylo příčinou toho, že se v Brně roku 1927 podařilo zaujmout avantgardní umělce a teoretiky z celého světa. Revoluční byla i Václavkova činnost člena Komunistické strany Československa (údaje se rozcházejí) v polovině dvacátých let – v roce 1925 nebo 1927. Pomocným ukazovatelem může být fakt, že od poloviny roku 1926 přispíval do brněnského komunistického deníku *Rovnost*.

3.3. Václavkův pohled na marxistickou teorii umění

Ačkoliv přišel Václavek do Brna roku 1923, jeho kulturního života si začal všimnat již před svým příchodem. Od počátku roku 1922 vydal již několik článků o brněnské spartakiádě, o knize Františka Götze, který se později stal lektorem a dramaturgem *Národního divadla* v Praze, recenzoval verše Josefa Chaloupky *Kamarád Mrtvých* a pozdější sbírku *Hlas mlčení*. V glose *Brněnské divadlo* se vyjadřoval k odchodu Jiřího Mahena z postu dramaturga, posuzoval také Wolkerovu těžkou hodinu, a mnoho dalších. Na svůj pobyt v Brně zavzpomínal roku 1937 v *Indexu*, kde se svěruje, psal rok a půl o většině mladé generace a přitom se s nikým osobně neznal, až na Nezvala a Teigehe, s nímž se sešel kvůli přípravným pracím k založení *Československých novin*. Objeven byl Václavek až po referátu, ve kterém psal o večeru moderní poezie, který pořádal M. Rutt a H. Dostalová. Byl objeven *Literární skupinou*, s níž ale dlouho nepobyl, jelikož ho srdce, jak sám pravil, zcela táhlo k *Devětsilu*.⁴¹

Na podzim roku 1923 Václavek ukončil studia na pražské filozofické fakultě, po roce stráveném v Berlíně byl osloven *Literární skupinou*, do jejíž revue *Host*, přispíval. Nemohl se s touto skupinou dostatečně ztotožnit, a to jak na poli estetickém, tak i literárním, jelikož byl vnitřně spjat s poetistickým *Devětsilem*.⁴² Do něj se přidal v období, kdy se připravovala půda pro vznik avantgardního umění,

⁴¹ LUKÁŠOVÁ, R., 1979, S. 65.

⁴² VÁCLAVEK, B., Z mládeží brněnské kulturní levice, Index IX, 1937, č.10, s. 110.

což začalo směřovat k úvahám o založení samostatného brněnského *Devětsilu* (existoval také v Praze).⁴³ Brněnský *Devětsil*, jako avantgardní organizace, měl v plánu vydávat také vlastní časopis, přičemž o vytvoření brněnského *Devětsilu* jako samostatného orgánu přemýšleli především Karel Teige, Jaroslav Seifert a Artuš Černík.⁴⁴

Od února roku 1925 se Václavek věnoval práci praktikanta v Zemské universitní knihovně Brna s touhou se oddat psaní. Je to také období, kdy si nachází cestu k Levé frontě, stává se jednatelem, spoluorganizátorem a řídí tak její činnost. S tím souvisí i získávání většího okruhu inteligence pro mezinárodní spolupráci revolučních umělců a spisovatelů – řídí Společnost pro kulturní a hospodářské styky se Sovětským svazem na Moravě, jež byla založena v roce 1925 ze snahy Zděňka Nejedlého, který bojoval o pokrokovou spolupráci československé veřejnosti s e Sovětským svazem. Václavkovým hlavním přáním se zde stává otevřít umění dveře do povědomí všeho lidu. Václavek se 20. letech pokoušel dobrat k marxistickému pohledu na uměleckou tvorbu. Dílo této doby má hlubokou teoretickou zaměřenost, na druhou stranu je jeho činnost po dobu jeho života spojena se zápasy proletariátu s komunistickou stranou. Smysl jeho vědeckého díla je ovlivněn politikou a specifickou vědeckostí pro jeho tvorbu. V rámci *Devětsilu*, bez rozdílu zda se jednalo o pražský nebo brněnský, byla aktivní tvorba ve slovesných a kriticko-teoretických sférách. Mezi důležitá témata patřily diskuse o marxistické teorii umění, o níž si je Václavek vědom, že hledala kritéria v umělecké kritice. V polemice *O marxistickou teorii umění*⁴⁵ se opírá o Fučíkovu tezi, že mladé generace nelze považovat za marxistické, na což reagoval Teige s myšlenkou, že jsou v době krize kritiky literárního umění. Na jeho odpověď se Fučík ohradil, že přeci pro marxistu žádná krize umění nemůže existovat. Václavek podotýká: „Tato Fučíkova slova by mohla vzbudit asi takový obraz: marxismus dal pevná, jednoznačná kritéria pro posuzování umění, která nemohou prodělávat žádnou krizi.

⁴³ SUS, O., JANÁČKOVÁ, J., Estetické problémy pod napětím: meziválečná avantgarda, surrealismus, levice. 1. vyd. Praha: Hrnčířství a nakladatelství Michal Jůza & Eva Jůzová, 1992, s. 118.

⁴⁴ Tamtéž, 1992, s. 120.

⁴⁵ O marxistickou estetiku byl Václavkův článek vydaný roku 1931, který lze dnes označovat za polemiku s Eduardem Urxem navazující na Poezii v rozpacích o rok dříve napsaného Václavkova díla.

Je vinou Teigovou, popřípadě ostatních kritiků, že si neosvojili těchto kritérií, která patrně pro informované, nebo v jiných zemích, jsou jasná.“⁴⁶

Jelikož s tímto tvrzením Václavek nesouhlasí a označuje ho za vulgární marxismus, pokouší se, jak sám říká, načrtnout pravý stav marxistických kritérií v teorii a kritice umění. Upozorňuje, že marxistická teorie a kritika umění ve smyslu již vybudovaného systému opírající se o pevná a jednoznačná kritéria, neexistuje. Důvodem je, že dosud tato práce jednoduše nebyla provedena metodou historického materialismu. Říká, že sociologové marxisté se vždy zajímali o dynamiku společenského vývoje, za to kulturní obory jako umění, byly stejnou metodou zkoumány jen stroze. Tak vysvětluje, že není vinou Teigovou, jak mu vytýká Fučík, že v levici se klade důraz na politiku, nežli na otázky týkající se umění. A tak je krize kritérií krize starých kritérií, které do značné míry mohl způsobit marxismus. Východisku vidí jedině v pilně a velké teoretické práci revolučních intelektuálů, kteří mají mít za úkol pomocí srovnávání svých děl sledování literatury a hledání nových kritérií, které budou marxismem vyzkoušené. Aby byla kritická revize toho, co v té době bylo vytvořeno, úspěšná, je nutné naprosto vyloučit naivní, povrchní, nedoložené a neinformované pseudonázory, které jsou kritice neprospěšné.⁴⁷

Roku 1928 vyšla Václavovi kniha *Od umění k tvorbě*, kde se snažil nazírat na formu díla vztaženým ke svým ideologickým složkám, čímž odhalil ideologické složky děl pragmatické generace: zabýval se titanismem, psychologismem a hledáním absolutna. Tento ideologický postoj k realitě vedl k absurdnosti, která jen díky svému vlastnímu prolomení může směřovat k tvorbě nového umění, kde nové tvary odpovídají materialistickému poměru ke světu. Jeho dílo se může zdát přemechanizované a složité, ale přesto všechno obsahují jeho práce mnoho cenného a inspirujícího především pro následující autory, jako byli: Vítězslav Nezval, Vladislav Vančura, Konstantin Biebl, Jaroslav Seifert, Kurt Konrád a jiní.⁴⁸

⁴⁶ VLAŠÍN, Š., 1970, s. 211.

⁴⁷ Tamtéž, 1970, 213-214.

⁴⁸ VÁCLAVEK, Bedřich, Literární studie a podobizny. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1962. s. 12.

Knihu, která vyšla roku 1928, dával, Václavek do tisku v roce 1927, kdy byla ještě pod estetickou koncepcí, která se nazývala „čisté umění“ v pojetí poetistického programu. Čistá poezie, již Václavek specifikuje blíže počátkem 30. let, byla označována za důsledek katastrofy naturalismu. Čistá poezie se projevuje nejen ve vázané řeči, jelikož se postupně dostala i do prózy a dramatu. Moderní poezie, autor vysvětluje, opouští tematičnost a je zaměřená spíše na abstrakci. Naproti tomu realismus, odlidštěná verze umění, se snaží ukázat věci přesně takové, jaké opravdu jsou. Jde ale mnohem o víc, jde o tvorbu nových skutečností, jelikož starší poetistická forma (srovnávání, obrazy, alegorie atd.) překreslovala reálný předmět, čímž deformovala onu smysly vnímanou skutečnost. Moderní umění nenapodobuje skutečnost, nýbrž jí tvoří. Báseň není kopií, jak praví, ani ozdobou, ale tvorbou, vytvářením. Dle Václavka se látka umění musí čistit tak, až z ní zůstane ona ryzí zkušenost, která není závislá na praktickém účelném životě.

Poezie v rozpacích navazovala na *Od umění k tvorbě*, kde se Václavek pokoušel z marxistického hlediska vysvětlit vývoj umění počínající feudalismem a končící současností. Svou tzv. sociologickou metodu, jak ji sám označuje, podložil vlastní indukcí ale i mezinárodní literaturou. Sociologickou analýzou se snažil dobrat závislosti strukturálních a funkčních typů umění v souvislosti s vývojem společensko-ekonomickým.

Václavek, ačkoliv byla kritika jeho posláním, nepovažoval na rozdíl od Šaldy literární kritiku za umění. Roku 1928 dokonce napsal: „Kritika je vyslovování soudů o uměleckých dílech, tedy práce pojmová, myšlenková. I kdyby ses sebevíc ponořil do uměleckého díla, sžil se s ním, kritika začíná teprve tehdy, když se od něho odtrhneš a svou prožitím nabytou zkušenost vyjádříš pojmy. Bezprostřední zážitek jen predestilovaný a vyjádřený pojmy patří do kritiky. Vše ostatní je impresionistický odvar básnického díla, ne kritika... Každé umění je tak nutno souditi! Není beletrií, leda u těch, kteří píšou kritiku nekritickou, kteří, zkrachovaní

beletristé, nemohou ukázniti tento svůj nešťastný sklon, Nebude-li kritika vědeckou, exaktní, nebude vůbec.⁴⁹

Jak forma reálné citace ukazuje, Václavek se vymezoval vůči impresionismu a subjektivismu, který byl brán jako umělecký, proto literární kritiku nemohl nechat sklouzávat k tomuto pojetí. Jeho pojetí kritiky, nutno brát jako protiimpresionistické, teoreticky a filozoficky zdůvodněné, je spojené s bojem proletariátu a jeho konečným vítězstvím. Jak Václav Pekárek (1907-1982), autor studií o Václavkovi, říká: „Bedřich Václavek byl vědec-komunista, který si byl vědom relativnosti svých poznatků, nýbrž také věděl, co znamená udělat krok vpřed.“⁵⁰

3.4. Kritická tvorba

Ačkoliv Václavek svou práci kritika čerpal již počátkem dvacátých let ve spolupráci s *Československými novinami* až později se ustálily dva typy Václavkových recenzí, které se později ukázaly jako podklady právě pro ony slavné kritiky. Jeden z typů recenzí jsou obsáhlejší kritiky, popisující posuzované dílo precizně a komplexně, s přihlédnutím k významu díla a k autorově celkové genezi. Tento typ zcela překračuje pouhé knižní pole, zasahuje do teoretické oblasti, k níž se časem vrací a sleduje změny hlavních složek, především noetiku, zvláštnosti díla, atd.

Dalším druhem recenzí jsou pak pohledy na knihy určitého období, uměleckého směru, nebo knihy vyšlé v jednom roce, přičemž posuzuje uměleckou vyzrálost děl, jejich korespondenci s ideou doby a ke vztahu ke skutečnosti. František Valouch, odborník na Václavkovi kritiky, se zabýval především kritikami básnickými ve svém pojednání „Poznámky k metodě Václavkových recenzí z 30. let“.

K prvnímu typu recenzí si vybral charakteristiku básnické knihy Seiferta *Poštovní holub* z roku 1930. Václavek se ve vztahu k této sbírce zachovává materiální povahu, podobně jako u ostatních básnických sbírek. I zde se kritik

⁴⁹ VÁCLAVEK, B., O kritice: in Literární noviny, 1928, č. 32.

⁵⁰ VÁCLAVEK, B., 1961, s. 8.

nejdříve zaobírá charakteristikou díla, která ho postupně dovádí k hledání vnitřních rozporů. Václavek si všímá Seifertovi nápadné melancholické nálady, kterou mohla způsobit doba očekávající revoluci, nebo také patetické vnímání tesknosti, lásky či vzpomínek. Kritik dílu vytýkal absenci rovnováhy tvůrčí jedinečnosti ve vztahu k realistickému progresivnímu pohledu, čímž vysvětloval myšlenku, proč vidí vývojově tuto sbírku jako krok zpět. Tvrdí, že především jeho primární počín, láska, již už nebyl ústřední hodnotou jeho děl, jelikož se utopil v hořkosti.

Výběr charakteristiky recenze na Seifertovu sbírku byl vybrán tak, aby předně ukázal typický způsob Václavkových myšlenek: z jeho kritiky není dílo nikdy hodnoceno pouze na základě hodnocení subjektu (ideály, pocity, smyslové reakce), které jak si Václavek uvědomuje, vedou k bližšímu pochopení objektivních hodnot uměleckého díla a k porozumění tomu, jak básník poznává svět a jeho negativní stránky ovlivňující jeho vnímání – básnické poznání skutečnosti.⁵¹

Zaměření na dominantní roli uměleckého poznání je opřeno o estetickou představu člověka pohybující se v určité ideologické době. Ta pak následně určuje složky, které Václavek zkoumá – příčiny básnickovy noetiky vysvětlující chápání reality. To se objevilo i v kritice Seifertově, kdy se Václavek snažil dobrat příčiny autorova zlomu v umělecké tvorbě, který se právě jevil na této básnické sbírce. Při bližším ohledávání této problematiky se objevilo nepřehlédnutelné téma: diskuse o generaci, která byla rozvířena textem Štyrského *Koutek generace*. Doznívající elán celé poetické generace byl Václavkem popsán nejen pomocí kritiky této sbírky, ale také díky uvědomění si vztahu mezi jedinečnou výpovědí básníka a dobovým kontextem. To je jeden z charakteristických bodů Bedřicha Václavka – snaha nalézt slovesné dění jako tvořivou složku společenského vývoje.

Hledání vztahu mezi literaturou a společností není jediným typickým rysem Václavkových recenzí. Spolu s nimi je neopomenutelná snaha objevit souvislosti také v popisování nových literárních jevů, díky kterým hledal rodokmen, vývojovou řadu a analýzu textu. Tvrdí, že každý jev má význam pouze v přihlídnutí k celému

⁵¹ Tradice české meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu. Praha: St. pedagog. nakl., 1978, s. 100-101. srv. VÁCLAVEK B., Tvorbou k realitě, 1950, s. 9.

dílu. Pokud kritik toto nezohlední, může upadnout do zmatených, nepřesných nebo mystifikujících soudů. Václavkův soud o Seifertově sbírce je takový, že intelektualizace básnickové poezii neprospívá, že by svou doménu – citově zaměřením – měl dále rozvíjet. Toto tvrzení se později stalo aplikovatelné i na další autory především dvacátých a třicátých let, kdy zkoumal osobité znaky, ale i obecné rysy děl.

Václavek se při svých kritických statích nadržel jako správný kritik pouze upozorňováním na negativní stránky, nýbrž se často vyjadřoval i s možností, jakým způsobem dosáhnout lepších literárních výsledků, k dokonalejšímu uměleckému vyjádření. Seifertovu dílu sice vytknul těkavost a reakci na dobu, kdy se očekávalo něco nového, ale na druhou stranu viděl jistý potenciál v Seifertově myšlenkových tocích, které stačilo pouze rozpracovat, aby se autor více zabýval celistvým zohledněním světa, a tím ho přenesl do nového životního obsahu a nové lidské aktivity. Tak se ukazuje nikoliv Václavkovo negativní gesto v podobě kritiky, nýbrž i hloubavá analýza postulátů, které mohou vést k dynamice umělceho vývoje. Podobná hlediska hledal Václavek i ve druhém typu recenzí, které zohledňovaly více knih určitého směru, období nebo časového úseku. Dobrým příkladem může být dílo *Přehledka lyrické tvorby roku* uveřejněného v prosinci 1933. První část s názvem *Retrospektiva* nese myšlenku, že česká poezie v sobě nesla ještě před válkou úspěšný předpoklad k zažehnutí jisker poválečné poezie, ačkoliv se próza nacházela v nesnázích. Hodnocení děl Karla Hynka Máchy, Antonína Macka a Jindřicha Hořejšího ukazuje, že se současná poezie úspěšně oprostila od předválečných myšlenkových a tvůrčích procesů. Následující oddíl *Přítomnost* pak vysvětluje hierarchický postup básnických sbírek – společným je jim intenzivní intimní prožitek v třídním vědomí světa. Tauferův *Šach mat, Evropa*, Nohova *Žízeň života*, Neumannova *Láska*, Nezvalův *Zpáteční lístek*, a také v Halasově *Hořci* postupuje pak od méně významných k významnějším básnickým celkům. Zde porovnává, jakým způsobem jsou autoři děl ovlivněni stejnou skutečností, a v čem jsou jejich odlišné názory, které podpořily kritikovy sklony k teoretizaci literárního vývoje, a k analýze studie. Nejde pouze o hledání rozdílů, nýbrž o hledání vzdálenosti jednotlivých autorů mezi neotickou metodou a skutečností. Tato stať je

významná pro kritikovu myšlenku, že subjektivita nemusí být nutně v opozici k realitě, jelikož ji lze vidět jako potřebný doplněk pro umělecké poznání.⁵²

Oba viditelné a výše charakterizované druhy recenzí mají společné to, že recenze vypovídající o více knihách, vycházejí z recenzí věnovaným jednomu umělci a jeho danému dílu. Souhrnné recenze se zabývají více historickými artikly, vypovídající o procesuálních tendencích. Zde se jevily vnitřně neoddělitelné příčinné spojení určitých projevů, které vedly k tvorbě literárního umění. Komparace druhů, stylů a autorů různých uměleckých děl ho vedlo k úloze subjektu a subjektivity v umělecké literatuře. Zde se také ustálila myšlenka, proč neurčitá expresivita díla a její tradiční reflexe ztrácí na významu, ačkoliv poezie nové objektivitě obsahující lyriku a epiku, nabírá na významu.

Recenzní činnost se u Václavka ovšem neomezovala pouze na literaturu samotnou, jelikož hodnotil i českou prózu i dramata. Neopomenutelné jsou recenze z časopisů *Index Z České prózy* nebo *Nové knihy*.

V kritikově díle existuje jistý vztah mezi dedukční a indukční metodou kritiky díla. Individuální pohled lze vidět v kritice *Poštovního holuba*, kde se objevily například generační problémy, které jsou v kritikově díle všudypřítomné a existují jako podpory jeho prognóz. Václavek kladně nehodnotil pouze hodnotu uměleckého díla směřujícího k novému společenskému vědomí, nýbrž si také velice cenil umění hlubokého prožitku světa – návrat k dětství, téma přírody, láska, atd. To vyzdvihoval v dílech milostných lyrik např. Otokara Fischera. Zdeňka Kriebla, a dalších. Velice vnímavě a pozorně se Václavek věnoval dílům mladší generace, k níž choval velice taktní a vřelé city, za kterými stála naděje nových možností.

Na jedné straně v této tvorbě pociťoval absenci smyslu pro realitu, na druhou stranu vítal každý způsob pro vysvětlování si faktů sociální skutečnosti, ačkoliv stále požadoval umělecké vyjádření životního obsahu. Většina těchto zkoumaných knížek mladší generace je postavena na základním vztahu mezi obsahem a formou díla. Soustavné sledování básnické tvorby je dodnes pro Václavka příznačným

⁵² Tamtéž, 1978, s. 102.

počinem, který nejspíš dosud nebyl překonán. Vědecká fundovanost a metodická koncepce meziválečné marxistické literatury má indikativní význam, ne-li pro historii české sociologie textu dokonce zakladatelský.⁵³

Zamyslíme-li se nad Václavkovou metodou zkoumání díla, ukáže se nám zjevná nutnost po hledání jistého vývojového portrétu, jak jej vyznačil ve své době Josef Peterka (*1944). Tento portrét se táže po vývojové logice, tvůrčích cílech a po primárních požadavcích. Je třeba vidět a rozeznávat odlišnost hlavních a vedlejších cílů. Dle Peterky je toto právě činnost, která se svou teoretizující vlastností, odlišuje od tzv. estetizujícího glosátorství.⁵⁴

Kritika, hodnotící právě vývojový portrét má pomáhat samotnému posuzovanému umělci, ale také se z něj dá vyvodit poučení obecnějšího typu. Ke kritice se Václavek pečlivě vyjadřuje v díle *Tvorbou k realitě*, kde si uvědomuje dosavadní problematiku kritiky. Jak praví, dosud existovala kritika s hlavním jádrem staré impresionistické kritiky, jež se opírá o přímý dojem z díla bez jakéhokoliv bližšího zkoumání či konfrontace se samotným dílem. Tuto emoci popisuje jako únik od vlastní funkce kritiky. Správné zpracování kritiky vidí především v dobírání se pramenů osobnosti i díla, čímž se nahlídne do podstaty geneze, kontroverze a zrání. To je kritika, kterou lze dle Václavka nazývat kritikou. Umělecké cítění díla je neopominutelným předpokladem, nesmí ale překračovat svou funkci. Kritik má používat především rozumový aparát jako nástroj pro analýzu a výklad. Rozum není jedinou kategorií, která je pro Václavka typická. Tak, jak je důležitý pojem rozporuplnosti v pochopení jeho vývoje díla, je stejně důležitou kategorií kritiky i rozporuplnost kritizovaných děl.

U Václavkových kritik lze objevit důležitost kategorie rozporu jako systému, která může být považována za hnací či vývojový rozpor díla třicátých let. Rozporuplnost má svou důležitou funkci – naleznutí geneze rozporu díla pomáhá k pochopení lyrik a to nestaticky, nemetafyzicky jako dynamický proces důležitý pro dialektický materialismus.

⁵³ Tamtéž, 1978, s. 103-105.

⁵⁴ Tamtéž, 1978, s. 107.

Peterka tuto rozporuplnost klasifikoval do čtyř různých tříd. Prvním typem je rozpor *jevu a podstaty*: v němž dílo představuje plasticky část skutečnosti, zatímco důležité obecné zákonitosti společnosti umělcovi unikají. To si lze představit na vyložení díla Neumanna a jeho *Knihy lesů, vod a strání*.⁵⁵ Zde vytýká spisovateli, že ačkoliv je zde znatelný posun na základě zdokonalení vjemů a smyslů, omezuje ho klamavost tzv. smyslového pozitivismu – jeho básně jsou naplněné civilizačními fakty, ačkoliv je zde znatelná absence vysvětlení podstaty tohoto světa. A tak Neumannovu poezii Václavek označuje za symbol využívání fantazie bez setkání se tváří v tvář skutečnosti.⁵⁶

Nerovnoměrnost mezi abstraktností uměleckého zobrazení v díle a skutečné konkrétní reality je druhý typ rozporuplnosti, kterou můžeme u Václavka v kritikách sledovat. Tuto myšlenku demonstruje na díle Olbrachtově a na jeho *Anně Proletářce*, jejíž obraz venkovské povahy je zobrazován natolik ze široka, že v konečném důsledku je pohled na ní spíše pouhým náznakem, který není zhmotněn ve sféře soudobé reality. Zde je tedy spisovateli vytýkána častá a přílišná sche(é)maticnost, všudypřítomná abstrakce.

Třetím typem onoho rozporu lze při analýze uměleckých děl nalézt v podobě *převahy zvláštního v díle nad obecným a typickým ve skutečnosti* – dílo Marie Majerové je toho důkazem.⁵⁷ „Je zde přílišné vracení se k exkluzivitě erotičnosti, které jsou okatě oddělené od skutečnosti. Podobný případ byl i Olbrachtův *Nikola Šuhaj loupežník*, jehož postava byla spíše představou, která převážila nad skutečností.

Nejfrekventovanějším rozporem je čtvrtý druh: protiklad mezi subjektivismem díla a objektivitou mimoliterární skutečnosti. Jde o skutečnosti, které by se měly zrcadlit v díle, bohužel ale prakticky tuto skutečnost spíše deformuje. Halasovy rané sbírky, typická díla pro tuto problematiku, se řadí do nejednoznačných děl, v nichž lze spatřit problémový vztah ke světu. Václavek se zde uchyluje k rozboru právě oněch nevyřčených fenoménů rozporu, iluzí a

⁵⁵ Tamtéž, 1978, s. 108, srv. VÁCLAVEK, B. Deset týdnů besedy, Praha: Mladá Fronta, 1958, s. 15-16.

⁵⁶ Srv. VÁCLAVEK, B. 1946, s. 26-34, „Cesta ke skutečnosti“.

⁵⁷ Viz. VÁCLAVEK, B., 1980, S. 435-445.

k vnitřnímu dramatu díla, jak popisuje Peterka, který díky tomu také vysvětluje syntetické umění. Syntetické umění je dle něj synonymum pro každé velké umění v každém z nás (vnitřní drama díla), v němž Václavek přisuzuje důležitost odbojné lásce, v níž vzdává hold Halasovu ranému zápasu proti lacině nabytým kladům a bezduchému přitakání životu s tolika rozpory.⁵⁸

Není pochyb o tom, že kritická činnost byla Václavkovým životním údělem. Výše uvedené podrobné příklady poukazující na jednotlivá díla, jejichž kritiky mají ovšem stejný základ. Václavkovy myšlenky se nesou v duchu marxistické estetiky, kterou rozebíral Květoslav Chvatík v *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky* (studie z roku 1962). Ačkoliv nelze považovat marxistickou estetiku na akademickém poli za školu, nelze jí odeprít význam pro nově se tvořící společenskou kulturu. Její snahou bylo zastávat vědecký výraz objektivních zájmů relovuční dělnické třídy a vznikající společnosti socialismu.⁵⁹ Marxistická estetika se opírá o význam estetické funkce, kterou Mukařovský shrnuje následovně: "Estetično není ani samo reální vlastností věcí, ani není jednoznačně vázáno k některým jejich vlastnostem. "Estetická funkce věcí však není ani úplně v moci individua, třebaže z čistě subjektivního stanoviska může cokoli nabýt (nebo naopak postrádat) estetické funkce bez ohledu na své utváření. Stabilizace estetické funkce je záležitost kolektiva a estetická funkce je složkou vztahu mezi lidským kolektivem a světem. Proto jisté rozložení estetické funkce v světě věcí je vázáno k určitému společenskému celku. Způsob, jakým se tento společenský celek k estetické funkci staví, předurčuje konec konců i objektivní utváření věcí za účelem estetického působení i subjektivní estetický poměr k věcem."⁶⁰ Estetická funkce byla postavena nejvýš a to především v tvorbě básní a lyriky, v nichž se klad důraz na lidství, všestrannou rozvinutost a projev člověka.

V marxistické literatuře byl význam estetiky opírán především o vědní hledisko spojené s estetickým osvojením skutečnosti člověka. Václavek na tomto

⁵⁸ VÁCLAVEK, B. 1958, S. 170-175.

⁵⁹ CHVATÍK, K. *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1962. 391 s., s. 18.

⁶⁰ MUKAŘOVSKÝ, J. *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty*, Praha: Borový, 1936, předmluva.

základě považoval estetickou funkci rovnocennou i ostatním funkcím (sdělovacím, noetickou aj.). Na estetiku se tedy klad nárok dle Karla Marxe stále přispívat a obohacovat lidské subjektivní podstaty (smyslové, intelektuální, emocionální aj.), což pak lze vidět i na základě Václavkových myšlenek, že je estetickou funkcí snaha vyslovovat nejhlubší zájmy člověka, zkoumat vztah mezi člověkem a skutečností a osvěžit lidské vidění.⁶¹

3.5. Problematika chápání skutečnosti

Vnímání skutečnosti je převažujícím kritériem, které Václavek bedlivě zkoumá u všech autorů. Při analýze děl a situace umění své doby dochází k několika závěrům. Uvědomuje si, že se společnost ocitá na prahu nového syntetického umění, které je společné nejen přítomné generaci, nýbrž bude následováno i mladšími generacemi, národy – především ti, kteří mají společnou touhu po vítězství socialismu. Syntéza má symbolizovat život, který prochází jistým vývojem. Novému syntetickému umění přisoudil úlohu životatvorné perspektivy pro společenský proces, umění aktivní s tvořící složkou zaměřenou na člověka a jeho sensibilitu. S tím je spojen pojem společenská aktivita, který, jak Václavek vysvětluje v díle *Tvorba a skutečnost*, není brán pouze v politickém slova smyslu, jelikož obsahuje sféru všeho, co nás obklopuje. K vysvětlení používá příhodné slovo „košatět“ – stejně jako strom roste nejen do výšky, ale i do šířky, je ovlivněn mnoha faktory, stejně tak člověk potřebuje nové podněty ke svému zdokonalování. Uvědomuje si, že socialismus bojuje na velice rozsáhlém území proti kapitalistickému životnímu slohu, který je svazován třídní problematikou. Umělec – básník – má za úkol nabývat nových obzorů v umění, čímž se jeho tvorba stane celospolečenským úkolem, jelikož bude působit na rozsáhlé vrstvy společnosti.

Takového nelehkého úkolu se může zmocnit člověk, který se vyhne absolutnu a bude prototypem prostého dělníka lidství. Nesmí mu chybět dostatek rozumu, který bude opřen o dokonalou schopnost vnímat a sdělovat poznatky dál. Takový umělec by neměl být nikdy sám, jeho potřebou je překonat izolovanost, která byla typická pro společenský vývoj kapitalismu. Neopodstatněné by měly být

⁶¹ CHVATÍK, K., 1962, S. 20.

i jeho obavy o tvůrčí svobodu a ani o svou individualitu. Václavek si představoval, že umělec by měl směřovat k naprostému společenskému růstu nejen osobnosti pro budoucnost, ale pro celou komunitu.

Syntetické umění Václavkovy doby kladlo důraz na obsah (tématiku), což byl boj o osvobození se od třídního rozdělení společnosti a snaha o budování socialistické společnosti, jak je popsáno výše. Zmiňuje také protiklady, rozpory, které jsou součástí povahy člověka „dneška“, důležité pro překonání sebe sama. Jak je to ale s obsahem uměleckého díla?

Materialistické poznání neeliminuje důležitost formy, způsob tvorby – nelze ji nijak opominout, jelikož je to složka aktivní. Ohledně tohoto je třeba vysvětlit blíže pojem realismu: věrnost ke skutečnosti. Lze ho klást do protikladu k syntetickému umění a to svou společenskou perspektivou, kterou starý realismus neměl. Syntetické umění je obohaceno o dialektický pohled všímající si propojenosti mezi fakty, jejich závislostí a smyslu dynamiky vývoje. Tak vlastně syntetické umění realismus překonává především použitím historických prostředků (obrazy, lyrika, poetické konfrontace, atd.). Opírá se o spojení minulé zkušenosti, ale i současnosti, čímž je pak schopné cenné tvorby.

Dobrym příkladem je sociologický realismus (o němž blíže pojednává až kapitola 5.8. Sociologický realismus), jehož umění nemá schopnost zachytit okamžik – fotografovat, jak říká Václavek. Snaží se empiricky zakoušené detaily dostat do všeobecné roviny. Komplexnost poezie a její tendence k totalitě jsou příčinou sílícího syntetického umění přítomného i budoucího. Každý umělcův počín musí především oplývat snahou o celospolečenský vývoj, přispívající celku. Syntetické umění si musí uvědomovat svou úlohu tvorby – nikoliv tvorbou pro tvorbu – avšak tvorbou, jenž bude velkým dílem osvobozeného lidstva nadvlády od přírody, vykořisťovatelů a bude odrážet nekonečný růst lidské psychické i fyzické stránky. Mnohotvárnosti forem předepsal ústup před jednotou formy děl neboli slohu, jehož výsledek bude dán dlouhou genezí. Syntetické umění lze tedy označit

za svobodné a nikdy nekončící rozvíjení, tzv. „aktivitu“ zrcadlící speciální formu umění.⁶²

Ukazují se tendence hledání, mladistvého radikalismu, který byl schováván za revolučním a politickým zápasem s moderní estetikou.⁶³ Příčinou jeho vnitřních rozporů byly Václavkovy knihy *Od Umění k tvorbě*⁶⁴ a *Poezie v rozpacích*⁶⁵. Pro tato díla je charakteristické, že se zde Václavek ukazuje jako obhájce avantgardy, hledá objektivní metody literárně kritické a pomocí sociologického hlediska fundování kritiky a estetiky.

Kritická činnost v *Rovnosti* v letech 1926-1928, odráží zápornost avantgardního programu a společenské angažovanosti, především co se týče nejasnosti o společenských možnostech románů. Román jako klasický literární útvar byl avantgardisty považován za přežilý a tím nevyhovující, ačkoliv se nový literární útvar dosud nezrodil. Odtud vznikají rozpaky v oddělování literatury faktu od vlastní beletrie, mezi nimiž se hledají hranice

Od umění k tvorbě – dílo vyšlé roku 1928 – bylo značně ovlivněno poetistickou koncepcí tzv. čistého umění. Zde načrtává dvě tendence literatury: Jedna část bude klást důraz na obsahovou tvorbu, čímž z ní vyroste součást účelového života opřená o slovesné věcné formy. Druhou možností bude ztvárnění estetické zkušenosti, čisté, za něž považoval estetiku a poetismus. Toto schéma ovlivnilo i vzhled svazku – první polovina je souborem sedmi studií děl například Otokara Fishera, Bratří Čapků, Jaroslava Durycha, a dalších. Druhá část byla Václavkem označena za angažovanou proletářskou lyriku, v níž spojil medailonky Josefa Hory a Jiřího Wolкера. Poslední částí třetí, je poetická tvorba Vladislava Vančury, Jaroslava Seiferta, Vítězslava Nezvala a Konstantina Biebela.⁶⁶

V souvislosti s poetickými teoriemi nehistoricky odmítá pojem umění a funkci poezie zužuje na oblast emocí. Jde o etapu, jež je dodnes Václavkovi

⁶² VÁCLAVEK, B., 1958, S. 18-20.

⁶³ VÁCLAVEK, B., *Tvorba a společnost*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1961, s. 12.

⁶⁴ VÁCLAVEK, B., *Od umění k tvorbě: studie z přítomné české poesie*. Praha: Odeon, 1928.

⁶⁵ VÁCLAVEK, B., *Poezie v rozpacích: studie k sociologii umění a kultury*, Praha: Odeon, 1930.

⁶⁶ VLAŠÍN, Š., 1979, s. 68-90

vytýkána, jelikož zde dostatečně nestanovil a nevysvětlil své problematické teorie poetismu a avantgardismu, mohou být jeho některá tvrzení sporná, avšak je toto období pro něj důležitým mezníkem ve vlastním vývoji. Dostává se zde do jisté duality – ačkoliv se snaží odtrhnout umění od ideologie, je členem komunistické strany. Jeho názorové a myšlenkové vývoje lze vidět i na následujících kapitolách věnující se nejen masovému umění, ale také vnímání skutečnosti.

3.6. Sociolog masové kultury

Problematika masové kultury a jejího charakteru je nahlížena jako forma, která má sklon k univerzálnosti. Má být díky svému šíření a produkci dosažitelná, přičemž z velké části centralizovaná. Můžeme jí vidět v opozici k vysoké kultuře. Masová kultura je dle Adorna, teoretika umění, produkována především pro trh, jenž je závislý na ekonomických zákonech.⁶⁷

Masová kultura je pojmem sice dnešním, nýbrž není lepší pojmenování pro popis kulturních jevů sociologického zájmu, který Václavek jevil vůči všem hlediscím vysoké kultury. Václavek se zaměřoval především na hodnoty masové kultury a problematiku jejich tvůrců i konzumentů. Toto téma brilantně zpracoval Ivo Možný, významný český sociolog (*1932), v textu *Bedřich Václavek jako sociolog masové kultury*.⁶⁸ Při zohledňování toho tématu, jak si Možný uvědomuje, na Václavka působilo nemálo mimooborových faktorů: jeho politický postoj úzce spjatý s vedením komunistické kulturní rubriky *Rovnost*, kde se setkával s vkusem masového publika, či německá avantgarda, nebo také generační kritika a avantgarda u nás, která se zase opírala o jistý cit pro němý film.

Bedřich Václavek byl spolu s Karlem Teigem první, kdo se snažil o teoretickou analýzu v té době nových oblastí masové kultury. Sociologii filmu se věnoval již ve dvacátých letech, kdy kromě hledání aspektů lidovosti literárních děl a celoživotního údeľu hledání důležitostí kramářských písní, které lze považovat za předzvěst masové kultury, zohledňoval také komunikativní, informační,

⁶⁷ ADORNO, T.,W., 1963, Television and the Patterns of Mass Culture.In: Rosenberg, B., Manning White, D. (eds.) Mass culture: the popular arts in America.GLoncoe: The Free Press,s. 475.

⁶⁸http://sreview.soc.cas.cz/uploads/6af41ceb69acf36a0bd517f3a94382f37b6318e6_Bedrich%20Vaclavek%20jako%20sociolog.pdf, dne 8.6.2015.

zpravodajské funkce. Na základě rozboru filmové produkce tak Václavek ustálil tři základní činitele, které vycházely ze stejnosti a provázanosti struktur základny a nadstavby. Masovou kulturu tedy tvoří následující činitelé: skutečnost, že umění je produktem procesu vyspělé tvorby, dále pak společenskou situací, kde se umění ocitá na místě kapitalistického trhu nabídky a poptávky, a v neposlední řadě je také existencí publika, konzumentů s požadavky a vkusem, který je určován novým charakterem práce a volným časem.⁶⁹

3.6.1. Kritika divadelní scény

České divadlo v Brně, v Ostravě a Olomouci v meziválečném období mělo důležitou funkci pro českou tradici, pro projevy avantgardy a tendence vývoje. Moravské české divadelnictví mezi světovými válkami se limitovalo na pravidelnou profesionální formaci. Velikost Národního divadla zastiňovala ostatní scény, ve městech mohly účinkovat pouze ochotnické soubory nevalné úrovně. Úroveň se lepší až na jaře roku 1928, kdy herečtí nadšenci a vysokoškolští studenti zakládají soubor pod názvem *Akademická scéna* a 10. března uvádějí jediné představení pražské *Vest pocket revue*. Následuje pak *Rej-Pej revue*, za kterou stojí Bohumír Balajka a Karel Melichar, podstatnou roli sehrál také Jiří Mahen. Nové divadlo bylo tiskem přijato s nadšením, ačkoliv kritici prvotní chyby přehlídli. Brněnská společnost prahla po nové činohře, ale *Akademická scéna* v Brně vydržela pouze jednu sezonu. Důvodem mohla být ztráta působiště v *Divadle na Výstavišti*. Potřeba nových impulzů si v roce 1929 vyžádala Jindřicha Honzla na místo režiséra činohry, za čímž stálo doporučení Bedřicha Václavka.

Ostré stanovisko zastával Václavek, který viděl smysl Honzlova působení v brněnském divadle v neústupném pokračování avantgardy, přičemž mu vyčítal, že jeho repertoár je orientován spíše na dramatiky, což vede k ztrátě revolučního náboje a ideového významu. Václavek vedl s Honzlem polemiku, v níž se rozebíral článek: *Nové cesty a cíle brněnské činohry*, jež byl otisknut v *Lidových novinách*

⁶⁹ Tamtéž, 8.6.2015.

dne 8.9.1929. Honzl si žádá větší sepjetí umění s realitou a uplatnění zásad nové věcnosti při tvorbě repertoáru.⁷⁰

Přestože životním těžištěm Václavkových zájmů nebyla divadelní sféra, studium divadelního oboru a žurnalistiky se zaměřením na avantgardu v letech 1922 až 1923 v Berlíně pro něj bylo důležitým mezníkem v kritické tvorbě, která se zabývala divadlem a dramatem.⁷¹ Základy divadelněvědních znalostí Václavek čerpal na pražské fakultě u Otokara Fischera, které pak značně rozšířil při studijním pobytu v Berlíně, kde se účastnil přednášek profesora Maxe Herrmanna, tehdejšího protagonistu divadelní vědy na tamní univerzitě. Václavkův divadelní názor se začal krystalizovat při návštěvách berlínských představení. Nebyl to německý expresionismus, který ho zaujal, nýbrž se přikláněl k divadlu s literárním charakterem očištěným od analyticko-psychologizující konvence naturalistické a expresionistické dramatiky a režie. Určitým způsobem tak proklamoval divadlo s obrodou komediální funkce.⁷²

V díle *Zdivadelnění divadla: O snahách divadelních avantgard přítomnosti*⁷³ Václavek přihlíží k nejnovějším divadelním snahám té doby. Podle přednášky profesora divadelní vědy Maxe Hermanna⁷⁴ vidí podstatu divadla v sociální hře. Divadlo je založeno na principu hry a podívané, to se ale transformovalo ve spojení divadlo drama. Takové drama vidí ne jako důsledek divadla, nýbrž je výtvorem slovesného umění. Ke spojení sociální hry a individuálního básnického snu dochází, když si jsou aristokracie (duchová) a lid blízké.

Na podzim roku 1922 hostovalo v Berlíně Komorní divadlo Alexandra J. Tairova (1885-1950), významného ruského herce, režiséra a představitele meziválečné divadelní avantgardy. Na této performanci měl Václavek možnost

⁷⁰SPURNÁ, H. Dějiny českého divadla 2: česká divadelní avantgarda (vybrané kapitoly): studijní text pro kombinované studium. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 42-46. .

⁷¹ Počátky české marxistické divadelní kritiky. Praha: Divadelní ústav, 1965, s.115.

⁷² Tamtéž, 1965, s. 118.

⁷³ VÁCLAVEK, Bedřich, Tvorba a skutečnost, Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 123.

⁷⁴ Max Hermann byl německý literární historik a teoretik divadelních studií, je považován za otce divadelních studií v Německu. [http://en.wikipedia.org/wiki/Max_Herrmann_\(theatrolgist\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Max_Herrmann_(theatrolgist)), dne 17.9. 2013.

konfrontovat tehdejší stav buržoazní evropské divadelní scény s avantgardním jevištním uměním mladého sovětského Ruska. Tairov se pro Václavka stal cílem kritiky, ale i jakýmsi prozřením v tom, jaká hlediska by divadlo mělo a nemělo obsahovat. Přes Václavkovo imponování Tairovem, ve kterém oceňoval syntetičnost jednoty jevištních emocí a formy, po shlédnutí Komorního divadla se zanedlouho poté začal s Tairovem rozcházet v některých myšlenkách. Příkladem byl názor na vztah mezi literaturou a divadlem, herec nemá a nemůže podle Václavka nijak nahrazovat úlohu dramatika. "Herec tvoří z materiálu svého těla a hlasu, netvoří však z představ, citů a fantasmie atd., z nichž tvoří básník. Rozkvět jest jedině v rovnoměrném spojení obou."⁷⁵

Důležitou účast na divadelních výkonech nejen herců je samotné publikum, a to i v případě, kdy se z oné původní sociální hry vymanil individuální herecův výkon, a ze hry vzniká umění. Václavek si uvědomuje, že je jistým problémem odcizení tvůrců divadla od diváků samotných – to je důvodem k podkopávání základů divadla. Z toho plyne narušení rovnováhy mezi podívanou a slovesným dramatickým útvarem. Do divadel již nechodí lidé pro své estetické a jiné potěšení, divadlo je spíše institucí, kde se setkávají lidé a vše je založeno na reprezentaci a potvrzování sociálního statusu. A tak je divadlo a divadelnost v pozadí, divadlo se stává nedivadelním a je v područí slova.⁷⁶

Václavek doporučuje divadlu, aby se osvobodilo od nadvlády slova, čímž se vrátí svoboda hercům, umění se přemění zpět z reprodukčního na produkční. Je si vědom, že není jednoduché postihnout objektivně celou problematiku. Opustit umění, jak Václavek říká, je snaha většiny umění, jelikož se snaží překročit k nezávislé, svobodné tvorbě. (1928)⁷⁷

Třicátá léta stále pokračují ve stopách obhajoby kritiky, např. roku 1928 se z Václavkových poznámek *O kritice* dochovala otázka, zda je kritika intelektualismem. Je možno soudit i umělecké dílo na základě pojmových formulí? Odpovídá, že každé umění je nutno takto soudit. Václavek říká, že kritika je

⁷⁵ VÁCLAVEK, B., Dvě knihy divadelního usilování, In Československé noviny, roč. 1923, 20.5.

⁷⁶ VÁCLAVEK, Bedřich, Tvorba a skutečnost, Praha: Československý spisovatel, 1980, s.124.

⁷⁷ Tamtéž, 1980, s. 127.

vědeckou disciplínou, a pokud není, stane se z ní pouze činnost pro vydělávání peněz. Jak by přitakal E. Kant „mít názor, znamená mít apriorní teze“. Upozorňuje, že ani tak nepomůže, představíme-li si apriorní ve smyslu, že jedinec dojde k závěru na základě vlastní empirie, nebo zda je tento výsledek zkušeností kolektivu či generací. V druhém případě by takový závěr nebyl apriorní, nýbrž by byl jen aplikován na určité jevy – tradice. O tradici se mluví tehdy, je-li přebírána od někoho uznávaného (profesora), něco velmi starého. Václavek takový tradiční předmět přirovnává k lidovým výšivkám. Kritika je předmětem, který nám nabízí objektivní zřetele pro posuzování, které jsou opřené o vývoj společnosti, v níž se rozvíjí umění. Jedná se o kritiku sociologickou? Václavek odpovídá: „.....že ano, ačkoliv je tato metoda denně učeně zatracovaná“. Je nutno si uvědomit, že sociologie umění má za úkol vysvětlit čistě umělecké kvality v závislosti na stavu a vývojem společnosti. Historie je pak pro kritika jen důležitým poznatkem pro poznávání řádu dnešního světa. Kritika se, ale setkává s mnohem větším problémem – každá snaha o objektivní, nadosobní kritéria je obratem vytlačena dogmatismem. „Kreslíti osobnosti, postihovati,, zvláštní a jedinečné fluidum “autora, je věci portrétisty, beletristy, malíře – ne kritika. Ten se jí nesmí dát zlákat, aby pro ně zapřel kritéria objektivní. Jedinečnost je iracionální, kritická práce je práce racionální.“⁷⁸

3.6.2. Problematika kinematografie

Mezi sociologií a kinematografií existuje zvláštní provázanost, kterou lze složitě charakterizovat: od počátku byla kinematografie podstatná pro své zachycení maximální realističnosti. Například teoretik Francesco Casetti (*1947) se zabýval teorií masové kultury ve vztahu k televizi jako k médiu, a popsal funkci filmů takto: „Filmy jsou odrazem skutečnosti, která je obklopuje. Odrážejí její vlastnosti lépe než jiné druhy textů právě proto, že jsou výsledkem týmové práce, a že jsou určeny masové spotřebě, ozřejmují temné a skryté vlastnosti společnosti až do té míry, že

⁷⁸ VÁCLAVEK, B., , 1961, s. 100-101.

v sobě odrážejí nevědomí, ilustrují její historický vývoj a odhalují skryté dynamiky.“⁷⁹

Tomuto projevu masové kultury věnoval pozornost i Bedřich Václavěk, který ho nazýval jako „umění vyráběné aparátem.“ Ivo Možný ve Václavkovi vidí vědce, který anticipoval onu novost, která s sebou nesla sociální význam a spolu s kulturními funkcemi filmu tak velice významně přispěla k formování masové kultury. Vliv na tuto oblast dle Václavka měl fakt, že film je produktem výrobního procesu, který se shoduje s Casettiho tvrzením výše. Oba zastávají názor, že je to dílo, na němž se podílí více lidí, je zde tedy nepřehlédnutelná potřeba organizace dělby práce – tvůrci se musí podřídít kolektivu

Kino a film jsou panoptikem masového publika, přičemž film existuje především pro moderní lidi, kteří se nechají nést dobou a žijí nevědomky podle zákonů, které přepisují přítomnost.⁸⁰ Václavěk psal o němém filmu ve dvacátých letech, když zjistil, jak je důležitá samotná vizuálnost filmu. Na základě Adornovy teze zmíněné v *Prologu k televizi*, kde je dle něj vizuální masová kultura opřena o tvrzení, že úspěch je to nejvyšší, co lze od života očekávat, si Václavěk více cení němého filmu, kde se musí primitivní duševní vztahy zobrazovat pomocí řeči těla. Tímto způsobem jsou pak ony projevy srozumitelné pro široké vrstvy lidí různých ras a kultur, kteří nemají kromě základních emocionálních prvků nic společného. Rozdíl mezi myšlením Adorna v *Prologu k televizi* a Václavka v *K sociologii filmu* lze vidět v řádu tří desítek let, kde je hlavním rozdílem zvukový prvek vizuálního média, tedy jsou od sebe jejich teze oddělené především technickým pokrokem. Z komparace těchto dvou děl pak vyvstává otázka, zda je lidská řeč pro vizuální média důležitá. V rámci charakteristiky díla zaměřeného na masovou kulturu Bedřicha Václavka lze tvrdit, že řeč se v tomto ohledu stala složitou, příliš kultivovanou, a proto ji lze označovat za progresivní trend, který pojmenovává hlavní rozdíl mezi němým filmem a zvukovým filmem. Nelze přehlédnout, že byl Václavěk masovou kulturou okouzlen, především jejími pozitivními možnostmi,

⁷⁹ CASETTI, F. *Filmové teorie 1945-1990*. Praha : AMU, 2008. s. 151.

⁸⁰ MOZNY, I. (1968). BEDRICH VACLAVEK JAKO SOCIOLOG MASOVE KULTURY. *Sociologicky Casopis*, 4 (1968), 3,s.365.

kteře nabízely integrační funkce, skvělou komunikativní schopnost – odpoutá člověka kdekoliv z jeho přítomného světa, vtáhne ho do zobrazované sféry, čímž vychovává novou sociabilitu.

Takováto hlediska mohou mít i negativní důsledky, jak Možný vysvětluje: „Václavek byl s to domýšlet si sociální a politické důsledky zneužití prostředků masového ovlivňování. V článku *O svobodný rozhlas* se ozývá proti monopolistickému vlastnictví masových komunikací a upozorňuje na regresivní, konzervativní tendence v masové kultuře své doby. „⁸¹

Již v období, kdy byl Václavek teoretikem českého poetismu, snažil se analyzovat problematiku masové kultury a různorodost jejich projevů. Na jedné straně zohlednil kulturní jevy dnes nazývané „masová kultura“ (biograf, rádio, jazzová hudba, literatura faktu a žurnalistika, funkcionalistická a konstruktivistická architektura), jejichž hlavní je zaměření především na službu pro masového člověka, a také na funkčnost, např. při nástupu nové třídy je nástrojem v třídním boji. Na druhou stranu v opozici vůči těmto kulturním jevům se pak nachází umělecká tvorba osvobozená od mimoestetična. Zde je možno zmínit Václavkovu vyhraněnost proti surrealismu, jelikož tvorba dle něj musí být vědomá. Problematika umění, jako součást našeho každodenního života, je tématem vždy probíraným. Bedřich Václavek se při analýze vztahu mezi sociologií a uměním věnoval také samotné krizi moderního umění, jejími možnými příčinami a důsledky.

3.7. Krize moderního umění

Konzum umění byl typický pro poválečná období, přičemž šlo o malou návštěvnost koncertů, nízkou četnost krásné literatury, skoro nulovou návštěvnost výstav, atd. Důsledkem toho bylo rozdělení společnosti do dvou skupin - jedni nařikají na hrůzy války, čímž se zřekli krásných věcí, naopak další pak pocítují náročnost v takových činnostech, a tak volí pohodlnější způsoby pobavení. Jak lidem zpřístupnit umění? Krize umění je historickým jevem, který probíhá již

⁸¹ Tamtéž, 1968, 366-367.

staletí, jen v tuto dobu, dosáhl vrcholu. Čím více se umělecké dílo osamostatňuje a odtrhuje od každodenního života, tím více ztrácí společnost o umění zájem.

Rozdíl mezi moderní a tradiční dobou je v tom, že až v moderním věku máme úzkou skupinu umělců z povolání, kteří tvoří ono umění, stejně tak se pak krystalizují vrstvy čtenářů, posluchačů, obdivovatelů malby, atd. Do té doby bylo umění výtvořem pospolitosti, lidu, kmene či národa, až pak jedinců, stojících s lidem v úzkém styku. To byla doba, kdy se v umění odrážela celá epocha, celý život – umělecké dílo mělo tedy i mimouměleckou funkci. Středověk byl například dobou, kdy bylo umění v analogii s řemesly.

Nová doba se charakterizovala všeobecnou dělbou práce jak ve výrobě, tak i v duchovní a hmotné sféře. Umění se oddělilo od řemesel, čímž se vytratila schopnost uměleckého výrazu – umělecké dílo je dílem nadaného umělce. S omezením umělce na jeho produkci stoupá i omezenost schopnosti vnímat umělecké dílo. A tak se ústřední prioritou pro umění stává vyhovět funkci krásna. Tvorba umění je nyní uvědomělým cílem, oproti tomu mělo umělecké dílo tuto funkci vedlejší, nejdůležitější pro něj byla úloha pro umělce subjektivní.

Obraz byl odrazem skutečnosti a nabízel umělci splnit si své umělecké potřeby. Básnické dílo zprvu zrcadlilo události, probíralo společenské a filosofické otázky a zároveň básnilo. Moderní malíř již nemá stejnou funkci, jelikož jeho zpodobňování skutečností lépe a rychleji nahradil vynález fotografie, a tak tvoří jen harmonii barev a tvarů. Básnictví dnes už nevypravuje, jelikož mu tato činnost byla odebrána žurnalistikou a historií. Moderní umění je tedy náročné, jelikož má-li k sobě přilákat větší počet lidí, nesmí klást takové nároky na jednotlivého diváka, posluchače. Moderní umění už totiž rodí svá díla pouze s estetickou funkcí, a to je pro člověka, zatíženého každodenními starostmi, možná až moc abstraktní. Václavek nakonec optimisticky a s nadějí dodává, že není třeba každého konzumenta nutit k obohacení svého života o moderní umění, nýbrž bude stačit, když si každý vybere sféru, která mu bude dodávat potěšení a tu má pěstovat. Máme se oddat kouzlu plynoucích básnických představ a nehledat významy obrazů, ba

naopak, hledat v nich krásu barev a tvarů. Tím budeme bystřít a pěstovat vlastní vnímavost, tak se staneme konzumenty moderního umění.⁸²

Zde názorně vidíme, jak si Václavek uvědomoval pozici umění v každodenním životě občana doby mezi válkami. Tato pomyslná mezera, opřená nejen o hospodářskou krizi, nýbrž i o společenskou.

3.8. Socialistický realismus

Obrat ve Václavkově díle nastal roku 1930, kdy se uskutečnila II. Mezinárodní konference proletářských revolučních spisovatelů v Charkově, kde byla přijata ideologická platforma proti fašismu, bílému teroru a nebezpečí imperialistické války. Druhá konference se konala za napjatější situace ovlivněnou hospodářskou krizí, z jejíž východiska se hledala cesta v tažení proti Sovětskému svazu. To způsobilo Václavkovo prosazování proletářské poezie. Opustil tak avantgardistický okruh a započal prosazování proletářské literatury spojené s bojem proletariátu.⁸³

Česká tvorba 30. let byla velice diferencovaná: na jedné straně se pod stínem levice tvoří surrealismus mající kořeny v avantgardním programu devětsilu a poetismu, a na druhé straně vznikal socialistický realismus, jehož příčinou bylo umění proletářství a na něj navazující kritický realismus.⁸⁴ Socialistický realismus u nás lze vysvětlovat jako syntézu revolučního umění proletářství o avantgardy se sovětskou literaturou. Umělci, zastánci socialismu, se ve 30. letech seskupili pod organizací zvanou *Levá Fronta*, kde St. K. Neumann a K. Teige předsedali a přednášeli diskuse o surrealismu a socialistickém realismu. Roku 1930 tedy začíná vznikat *Levá Fronta*, zaměřená na všechny umělecké projevy, čímž vyvíjí provázanost uměleckých tvoreb v duchu marxismu-leninismu. V této době stále ještě Václavek přispívá také do brněnské *Rovnosti*, *Tvorby*, v *Sociologické revue*

⁸²VÁCLAVEK, B., 1961, S. 122-124.

⁸³Tamtéž, 1961, s. 15.

⁸⁴JANÁČEK, P. Socialistický realismus: Co s ním?. Kulturní týdeník A2, 2007, č. 22, s. 16.

jsou tisknuty jeho estetické studie, formuluje základní hesla do Ottova naučného slovníku nové doby.⁸⁵

Levá Fronta se snažila zmobilizovat síly levicově zaměřených tvůrců, kteří by přispěli ke tvorbě nových podmínek pro nové hnutí, za nimiž by byly představy o spojení moderní tvorby s obecností. *Levá Fronta* nemá být akademickým spolkem, nýbrž je to organizátor velkých akcí snažících se dopracovat k vědecké svobodě a umělecké tvorbě. Vyzývá každého, kdo souhlasí se stejnými názory, aby se přihlásil do programu, který má být zcela nepolitickým, nýbrž souručenstvím mezinárodní intelektuální obce, která se snaží zdokonalit moderní kulturu a pečovat o její názory a odkazy.⁸⁶ To bylo období vzniku nových myšlenek, na kterých spolupracoval i Bedřich Václavek.

Dušan Jeřábek, literární historik a editor, žijící v letech 1922 až 2004 se Václavkem zabýval v antologii *Bedřich Václavek spolutvůrce pokrokové kulturní politiky*, kde se právě ke vztahu Václavka a Charkovu vyjadřuje takto: "Koncem roku se Václavek účastní konference revolučních proletářských spisovatelů v Charkově, která mu dala zásadně důležité podněty, aby začal nově přemýšlet otázky vztahu umění ke skutečnosti. Charkovský kongres vlastně dovršil názorový proces, který ve Václavkovi uzrával už koncem dvacátých let. Pobyt v SSSR i poznání tamního kulturně politického úsilí podnítilo Václavkův zvýšený zájem o otázky a problematiku kulturní revoluce u nás. (...) Skutečnou vývojovou perspektivu viděl Václavek především v té linii českého divadla, která ukazovala na cestu k novému umění a k nové skutečnosti, tj. ke skutečnosti sociálně spravedlivého světa. A tuto linii, jak byl Václavek přesvědčen, byl z našich tehdejších tvůrců schopen nejlépe realizovat E. F. Burian. Proto Václavek také plně podporoval Burianovu práci v Brně, zejména zdůrazňoval Burianovy experimentální scény a bojoval za její existenci."⁸⁷

⁸⁵ PEKÁREK, V., s. 25.26.

⁸⁶ <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/avantgarda/AVA3/22.pdf>, dne 15.6. 2015.

⁸⁷ *Bedřich Václavek - spolutvůrce pokrokové kulturní politiky : sborník z konference, Brno - 30. března 1977*. 1. vyd. Brno : Státní vědecká knihovna, 1977, s. 55-58. Srv. *radice české meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu : Václavkova Olomouc 1975*. [vědecký redaktor Jaromír Dvořák]. 1.

Po seznámení s proletářskými spisovateli v Charkově procestoval a blíže se seznámil se Sovětským svazem, obdivoval sílu dělníků a rolníků při budování první pětiletky, pozoroval úspěchy Sovětského svazu, což se po jeho návratu do své země projevovalo obdivem ke Stalinovi (V Čechách a na Moravě pronesl přes 200 přednášek o životě sovětského lidu).⁸⁸

Jelikož Charkov znamenal odložení teoretických rozpaků, nebyl ani Václavek této proměny ušetřen – *Poesie v rozpacích* ze třicátých let se dočkala kritiky ze strany Eduarda Urxe, důležitého filosofa, teoretika a novináře. Hlavním smyslem jeho kritiky Václavkova díla byla myšlenka, že je uměnověda sociologicky fundovaná, což její metody staví do opozice k historickému materialismu, jak upozorňuje Urx. A vzhledem k tomu, že neexistuje sociologie, která má své metody v souladu s historickým materialismem, dialektickým materialismem, nelze dílo označovat jako snahu o experimentální exaktní uměnovědu, fundovanou sociologicky.⁸⁹

V době, kdy Václavek intenzivně přemýšlel na problematikou teorie marxistické estetiky a koncipoval pojetí sociálního realismu vznikaly práce Jana Mukařovského, předního teoretika a estetiky, například *Estetická funkce a estetická norma jako sociální fakta. Dialektické rozpory v moderním umění*. Zde se řešila otázka spolupráce socialistické literatury s pokrokovou protifašistickou uměleckou tvorbou. Václavek považoval vedle různých škol sociologismu a avantgardních uměleckých směrů za reálného spojence marxistické literární vědy i uměnovědný strukturalismus opřený o studie především Mukařovského. Václavek význam tohoto proudu viděl především v kladu jeho metodologické podnětnosti. Stanovení estetických funkcí a norem pro umělecká díla bylo pro Václavkovu tvorbu třicátých let odrazovým můstkem nejen pro kriticky zaměřená díla. Ačkoliv Mukařovského cenil, vytykal mu přílišnou abstraktnost, sklony ke schematizování, filosofický

vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství 1978 (Olomouc : MTZ). 216 s. ; Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Supplementum ; 24. ISBN (Brož.)s. 181-184.

⁸⁸ KRESTA, J, *Vlastenci hrdinové: črty o životě bojovníků proti fašismu*. Praha: typ. Rudé právo, 1954, s. 81-82.

⁸⁹ <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/avantgarda/AVA3/64.pdf>, dne 9.2. 2015.

idealismus, nerespektování třídních protikladů při sociologickém výkladu literárních jevů, atd.⁹⁰

Václavek ve své knize, která byla vydána až v roce 1980, *Ruská revoluce a literatura*, popisuje průběh Charkovské konference, kde zohledňuje proletářskou sovětskou literaturu, ve vztahu k té revoluční české, a tak říká: "Vnější znakem rozmachu proletářské literatury v Sovětském svazu je zcela jiný poměr komunistické strany k ní než dříve. (...) Proletářská literatura, pracující v úzké souvislosti s dělnickou třídou a sdílející se s ní o její boje, stala se ovšem od té doby opravdu hnutím masovým, zasahujícím široké vrstvy dělnické třídy, která se zmocňuje produkce. Tento rozkvět proletářské literatury v Sovětském svazu by však nebyl býval možný, kdyby byla svazová komunistická strana literaturu nevedla. Právě ideologické vedení strany ji přivedlo tam, kde je dnes."⁹¹ Konference se mimo jiné také zabývala ukrajinskou literaturou, ve které se opírala o statistické údaje zobrazující celkové knižní produkce způsobené válkou a občanskými válkami, jak vysvětluje Václavek.

Sám Václavek se zmiňoval v jednom rozhovoru, že pro něj byl Sovětský svaz vždy inspirací a přímým učitelem. "Nejen svou krásnou literaturou, jejíž každá kniha vždy znova vypravovala o tom, jaké tvůrčí síly nový společenský řád uvolnil, a plnila mne optimismem, jakého mne nemohla dát žádná jiná literatura. Především také zdárně rozvíjet literární teorii, z níž jsem se učil, a která se může tak zdárně rozvíjet, protože jedině v SSSR jsou dány vnější předpoklady pro soustavné rozvíjení dialektickomaterialistické metody v literárněvědní práci."⁹²

V době po polemikách Charkovských sjezdů zastává Václavek obranu realismu a usiluje o koncepci socialistického realismu a o zvědečtění literární kritiky. Sociální realismus vidí jako nedogmatickou, otevřenou koncepci, která může sloužit jako příčina pro vznik dnešní umělecké teorie a praxe. Pojetí bere, jak upřesňuje Vlašín, jako velice široké a zahrnující pod sebe různorodé umělecké směry současného umění, ale jen v případě, jsou-li spojené společným stanoviskem,

⁹⁰ VÁCLAVEK, B. 1975, s. 381.

⁹¹ VÁCLAVEK, B., *Ruská revoluce a literatura*, Praha: Lidové nakladatelství, 1980, s. 18-19.

⁹² Tamtéž, 1980, s. 314-315.

tj. perspektivou vývoje společnosti socialismu. Od starého měšťáckého realismu se odlišuje poměrem ke skutečnosti, nebo-li daným stanoviskem dialektického materialismu.⁹³

3.8.1. Bedřich Václavek a vztah k brněnské sociologii

Bedřich Václavek byl ve třicátých letech své tvorby nakloněn k myšlenkám brněnské sociologie, které byly ventilovány přes odborný časopis *Sociologická revue* a také skupinou *U Blok*. V chronologickém zařazení je třeba věnovat pozornost *Sociologické Revuei*, časopisu založenému na základě snahy přispět k budování sociologie, a to jak ve směru institucionálním, tak v organizačním. Základy pro brněnskou sociologii začal tvořit Inocenc Arnošt Bláha (1879-1960), který spolu s J. L. Fischerem byli v podstatě žáky T.G. Masaryka. Bláha je řazen k nejvýznamnějším klasikům české sociologie a to především svou diskurzivní prací zabývající se například zkoumáním města jako sociálního jevu, kde se věnoval problematice dělnictva, venkova, rodiny, socializace. Dokázal zde vystihnout odlišné myšlenkové vlivy a ucelit tak obecnou sociologickou teorii – federativní funkcionalismus.

Bláha byl klíčovou postavou právě pro vznik periodika zvaného *Sociologická revue*, která dosáhla světové úrovně. Právě zde sem přispíval také Václavek, do oddílu *Sociologie umění*, v níž mimo jiné Václavek ocenil Mukařovského studie *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty* (1935). Na tuto rozšířenou knihu Mukařovského (1936) později navazoval i Ludvík Svoboda právě inspirován Václavkem. Bláha na tyto dvě na sebe navazující recenze také reagoval, a to s připomínkou, že Mukařovského pronikavá studie bude příčinou zrození nového období české estetiky. Vysoké Bláhovo hodnocení bylo opřeno o potřebu navázat na Mukařovského se svou vlastní sociologicko teorií. *Sociologická revue* vycházela s válečnou přestávkou (1941-1945) až do roku 1949, kdy bylo její vydávání ukončeno z politických důvodů.⁹⁴

⁹³ Tamtéž, 1980, s. 322-324.

⁹⁴ https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/107042/B_Philosophica_39-1992-1_10.pdf?sequence=1, dne 20.6 2015.

Inocenc Arnošt Bláha byl nejen zakladatelem časopisu, nýbrž i inspirací pro nemálo žáků, kteří se částečně projeví až po druhé světové válce. Mezi jeho následovníky patřili důležití sociologové jakým byl i Ludvík Svoboda (1903-1977). Svoboda byl profesorem pražské univerzity na filosofické fakultě, kde vedl katedru dialektického materialismu, později byl jmenován akademikem. Byl také přispěvatelem do *Sociologické Revue*, kde se na Bláhovu žádost rubriku *Teorie socialismu*. Přispíval s aktualitami sovětské literatury dotýkající se socialistického hnutí a dění Sovětského svazu. Hojně se vyjadřoval také k rubrice Václavka a jeho sociologii umění.⁹⁵

Současný sociolog historik literatury Nešpor Svobodu i Václavka charakterizuje jako teoretiky, kteří své sociologické působení brali jako seznamování širokého obecnstva s uměleckými směry a jejich marxistickým hodnocením, načež si je vědom, že Václavkovy teoretické názory nelze jednoduše sumarizovat a rekapitulovat.⁹⁶

3.8.2. Václavkova Olomouc

Václavkovy myšlenky bohužel nebyly sdílené zemským úřadem v Brně, který proti němu požadoval disciplinární řízení, jelikož studenti vysokých škol se čím dál tím více pod Václavkovým vlivem stávali přívrženci komunistického hnutí. A tak byla podána zpráva policejnímu ředitelství v Brně. Zde se navrhlo, aby byl Václavek přeložen na služební cestu do Olomouce do studijní knihovny, jelikož zde by neměl mít nadále tolik příležitostí pro své agitační a propagační snahy, čímž mu byla prakticky odebrána možnost aktivně působit na studenty vysokých škol. Takto popsala situaci Růžena Lukášová (1906-1998), prozaička, která sebrala informace životopisu marxistického kritika a estetika.⁹⁷

Také po přeložení do Olomouce bojoval Václavek stále pod linií komunistické strany, díky níž se stále objevoval na manifestech, demonstracích, kde vydával pravdy o poměrech v Sovětském svazu. Tvrdil, že bez Stalina a Sovětského

95 NEŠPOR, Z., *Republika sociologů: zlatá éra české sociologie v meziválečném období a krátce po druhé světové válce*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2011, 127-128.

96 Tamtéž, 2011, s. 132.

97 LUKÁŠOVÁ, R. 1979, s. 126-127.

svazu nelze vést úspěšný boj proti fašistické válce západní politiky - pouze věrnost SSSR může Československu zajistit budoucnost.⁹⁸

Od 1. července 1933 už pracoval Václavek na jiném pracovišti, v Olomouci ve Studijní knihovně. Dekret o přeložení Václavka z Brna do Olomouce byl podepsán pravicově sociálně demokratickým ministrem školství Ivanem Dérerem. V Olomouci kolem sebe Václavek začal seskupovat levicové intelektu(r)ály jakými byli například režisér Oldřich Stibor, dirigent Vít Nejedlý, hudební vědec Robert Smetana atd. V Olomouci navazoval ještě užší kontakt s komunistickou stranou, přednáší v Brněnském rozhlase, kde stále pokračoval v diskusích o Sovětském svazu.⁹⁹

Významný podíl na orientaci české socialistické literatury v 2. polovině 30. let měla kromě *Sociologické Revue*¹⁰⁰ skupina *U Blok*. Zde se objevoval i Bedřich Václavek jakožto editor časopisu *U Blok*, jehož literární překladatelská skupina existovala v letech 1935-1938. Svou tvorbou přispívala k formování právě oné socialistické literatury a paralelně s touto snahou zde byla jasný cíl - sjednocení skupiny slovesných tvůrců s protifašistickým zaměřením.¹⁰¹ Blok se ustavil na schůzce členů v Brně roku 1935, 12.2.1936 v časopise *Index* publikoval své prohlášení. Dalšími zakládajícími členy byli Peter Jilemnický, Kurt Konrad, Jiří Taufer aj. Na veřejnosti reprezentovala *Blok* především revue *U-čtvrtletník skupiny Blok* (vycházel od roku 1936 až do února 1939, kdy byl úředně zastaven). B. Václavek získal i další spisovatele, kteří nebyli přímo členy *Bloku* (František Halas, Jiří Hora, Otokar Fischer, Jan Drda). Hlavními představiteli s teoretickým zaměřením byli především Bedřich Václavek a Kurt Konrad, kteří se shodovali v názoru, že literatura zobrazuje svět z hlediska revoluční perspektivy. Základní potřebou je zde nezbytná potřeba spolupráce umělců a kritiků - vedle Václavka se

⁹⁸ KRESTA, J., Vlastenci hrdinové: črty o životě bojovníků proti fašismu. 1. vyd. Praha : Mír, 1954.s. 87-89.

⁹⁹ PEKÁREK, S. 27.

¹⁰⁰ Ve 30.letech vznikl také časopis pod názvem *Sociální problémy*, který se od 6.ročníku přejmenoval na *Sociologie a sociální problémy*. O jeho vzniku se polemizuje, zda nebyl " trucprojektem", jak jej Nešpor nazývá, vůči *Sociologické revui*.

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/591a5b4b2b073d5c0e361236828ea5e296678267_Janak%20soccas2011-5-bezor-5.pdf, s. 332, dne 20.6 2015.

¹⁰¹ LEHÁR, J. a kol. Česká literatura od počátků k dnešku. Praha: Lidové noviny, 2006, s. 738.

zde formovaly i jiné osobnosti, s trochou filozofického zaměření nebo-li více sociologického - případně básník Jiří Taufer, který především díky Václavkovi spatřil umělecký svět, až byl dokonce roku 1974 jmenován národním umělcem. V jeho tvorbě je znatelná spolupráce s *U Blokem*, ve kterém se také objevoval motiv vlastenectví chápaného v organické jednotě s proletářským internacionalismem, který byl sdělován v souladu také s československo-sovětským přátelským vztahem. K těmto dvou(m) významným osobnostem zmiňovaného časopisu patřil Ludvík Svoboda, představitel nastupující generace. Byl to marxistický filozof a sociolog, jehož humanitní vzdělání se zaměřením na klasickou filologii z brněnské univerzity nezapřel. Pro tyto tři zmiňované protagonisty je příhodná tzv. filozofická kultura slova, jak vysvětluje Jaroslava Šindelářová z Univerzity Palackého. Šindelářová se zabývala Bedřichem Václavkem a jeho vztahem k *Bloku socialistických spisovatelů* v textu, který lze nalézt v antologii *České meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu*. Pojem kultury slova vysvětluje takto: "(...) úsilí o postižení odstínů ve prospěch historické pravdy jejímž celkem je živý, konkrétní člověk se svými klady a nedostatky." ¹⁰²

Bedřich Václavek, svým zaměřením mimo jiné i germanista, spolu s Jiřím Tauferem věnoval pozornost právě tomuto oboru v *Bloku socialistických spisovatelů*. Václavkovo pojetí literárně kritické mělo své předpoklady zakořeněné již ve dvacátých letech v Berlíně." Prověrkou kulturně politické a ideové estetické činnosti *Bloku* a jeho časopisu *U* bylo období vzrůstajícího boje proti fašismu, boje za mír, demokracii a socialismus." ¹⁰³ Šindelářová zde také tvrdí, že je přesvědčena, že tento protifašistický zápas poznamenaný dobovým kontextem předmnichovské republiky nabývá významu i pro protifašistický zápas v jiných zemích, jakými byly tenkrát Španělsko, Portugalsko, Chile a rozvojové země. ¹⁰⁴

¹⁰² Tradice české meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu : Václavkova Olomouc 1975. [vědecký redaktor Jaromír Dvořák]. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství 1978 (Olomouc : MTZ). 216 s. ;. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica.

Supplementum ;s 125.

¹⁰³ Tamtéž, 1978, s. 126,

¹⁰⁴ Tamtéž, 1978, s. 127.

Za důležité činitele považoval Václavek v německé literatuře literaturu faktu a díla týkající se problematiky revoluce. To u nás právě postrádal - objektivnost z hlediska dělnické třídy a umělecká přesvědčivost a působnost vůči proletářskému čtenáři. Zájem o německou literaturu nebyl pouze přechodný, nýbrž se ho Václavek držel od třicátých let až do konce svého života. Ačkoliv z německé literatury přejímal a inspiroval se jistými vzory, jako progresivní teorie a impulsy, na jejichž základě by šlo směřovat českou literaturu, která by pomohla postavit socialistickou literaturu na pevné základy.¹⁰⁵

Vlašín o Václavkově "olomouckém" období tvrdí, že (...) léta 1933-1938 tvoří nesporně vrchol jeho vědecké práce i veřejné činnosti. Objevovaly se sice koncem šedesátých let revizionistické snahy označit toto Václavkovo období za "poznámenané dogmatismem" a místo něho dávat přednost avantgardistické etapě mladého Václavka, vydávané za "tvořivý marxismus". Avšak skutečností zůstává, že ve třicátých letech dospěl Václavek k osobité koncepci umění, fundované na principu stranickosti, realismu a společenské odpovědnosti spisovatelů - a že tato koncepce si dosud uchovala živost a podnětnost, a to nejen v kontextu československém."¹⁰⁶

¹⁰⁵ Bedřich Václavek - spoluvůrce pokrokové kulturní politiky : sborník z konference, Brno - 30. března 1977. 1. vyd. Brno : Státní vědecká knihovna, 1977, s. 160.

¹⁰⁶ VLAŠÍN, Š., 1979, S. 190.

4. Charakteristika lidové kultury a folklorní zájmy Bedřicha Václavka

Jednou z linií životní práce Bedřicha Václavka byla teorie literatury, zaměřená na kritiku a charakteristiku socialistického realismu inspirovaného Sovětským svazem. Literární kritika spolu s teorií jsou pouze jedna polovina z jeho celkové tvorby, při čemž je na obě sféry kladen stejný důraz při hodnocení Václavkova odkazu. Druhá část Václavkova zájmu, která jak práce dosud podotýkala velice okrajově, se týká poznávání a systematizování naší lidové tvorby.

Abych se mohla dále věnovat jeho zájmem o lidovou kulturu a všem jejím aspektům - písňe lidové, zlidovělé, folklor aj., je třeba těmto pojmům dát širší rámec, v němž vysvětlím, jak se na ně nahlíží.

Lidová kultura, nebo-li folklor, je sféra umělecké tvorby, o níž se dodnes může disputovat nad tím, jak moc je lidová kultura plnohodnotným uměním. Nyní si potřebu estetické stránky lidového umění uvědomujeme především jako fenomén spojený s minulostí, s tradicí a historickou pamětí, ať už v rámci kolektivu, nebo přeneseným způsobem od individua. Folklor neboli folkór je charakterizován jako osobitý hudební, slovesný, taneční a dramatický projev kultury integrovaných skupin obyvatelstva (venkovského, městského).¹⁰⁷ Mezi tento výčet činností může patřit o lidová výtvarná a zvykoslovná kultura. Můžeme se také setkat se zaměřováním folkloru s lidovou slovesností, ačkoliv ji tvoří pouze z části.¹⁰⁸

Primární funkcí folkloru je integrace kultury sloužící jako nástroj pro dynamickou sebereprodukci. Základním znakem folkloru je sociální tzv. základna: romantičtí sběratelé považovali za typickou společenskou základnu folkloru celý národ, později byl tento pohled zúžen na některé společenské vrstvy. Folklor byl tímto tedy vymezován jako lidový, načež se definice lidu postupně v historii vyvíjela, a to od venkovského obyvatelstva po níže postavené vrstvy jak z hlediska ekonomického, sociálního tak i z hlediska kulturního. Soudobý etnolog Jan Janeček tvrdí: "Dnešní folkloristika, v souvislosti s postupným rozšířením svého záběru, ale definuje folklor daleko šířeji. Folklor je stále považován za primárně společensky

¹⁰⁷ *Malý etnologický slovník*. Strážnice : Národní ústav lidové kultury, 2011. S. 31.

¹⁰⁸ Tamtéž, 2011, s. 32.

konstituovaný prvek, ovšem sociální formací, která je jeho nositelem, může být téměř jakákoli společenská skupina." ¹⁰⁹

Jak vymezit pojem kultura? Kultura (lat. *cultura*, „co je třeba pěstovat“), označuje v užším slova smyslu soubor vybraných a tvůrčích lidských činností, jako je například literatura, umění, divadlo, náboženství, případně i vzdělávání. V širším smyslu, zejména ve společenských vědách, je to systém všech významů, činností a vzorců chování, které si člověk osvojuje až jako člen společnosti, kde se tato kultura pěstuje a předává. Studium kultury se zabývá hlavně kulturologie, ale i sociologie, kulturní antropologie a další vědy.¹¹⁰ Problematika kultury je téma pečlivě rozebírané, a tak složité, že na něj vzniklo nemálo studií a mnoho významných děl. Pro význam mé práce postačí charakterizovat pojem kultury na základě Petruskova *Sociologického slovníku*, který význam kultury doplňuje o následující: "Britský antropolog Edward Burnett Tylor (1832-1917) chápal kulturu jako systém všeho toho, co si člověk osvojuje jako člen určité společnosti, například jazyk, vědění, náboženství, umění, právo, morálku nebo zvyky. Právě v tomto širokém významu dnes pojem kultury užívá antropologie i sociologie." ¹¹¹

Rámeček národní kultury a jejího dědictví vlastní dva různé projevy, a to profesionální neboli slohový a neprofesionální, čili amatérský ¹¹². Druhou sféru můžeme dále rozdělit na produkty tzv. individuální tvořivosti a lidové tvořivosti s kolektivní tradicí. Zvláštní charakteristika se pak týká inzitní (naivní) produkce, která je typická pro svou sice individuální složku, jenž ovšem vzniká v jistém prostředí lidí obrácených jen do svého nitra, pomocí něhož si dělají názory na poměry okolí. Takováto sféra děl nemá svou ucelenou tradici a její autoři na koho nenavazují. ¹¹³

¹⁰⁹ JANEČEK, P., BITTNEROVÁ, D. Folklor atomového věku: kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 2011, s.8.

¹¹⁰ https://cs.wikipedia.org/wiki/Kultura#cite_ref-1, dne 21.6.2015.

¹¹¹ Velký sociologický slovník I., str. 547.

¹¹² Význam slova amatér: Amatér (franc. amateur [amatör], milovník; pův. z lat. amator, milovník od amare milovat) je člověk, který nějakou činnost dělá ze zájmu ve svém volném čase jako koníček (hobby), tedy nikoli pro peníze jako zaměstnání (profesionálně). Odtud také pejorativně člověk, který se nějaké činnosti věnuje bez dostatečných odborných znalostí (kvalifikace), dělá ji nedokonale, diletantsky, dne 20.6.2015.

¹¹³ BENEŠ, B. Česká lidová slovesnost: výbor pro současného čtenáře. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1990, s.7,

Výše uvedená shrnutí pojmů kultura, lidové umění a folklor měla demonstrovat, jak je kultura nadřazená pojmu lidové umění, které můžeme nazývat folklor - umění protikladné profesionálnímu umění, nikoliv však méněcenné. Důležitou myšlenkou je také fakt, že je lidové umění uměleckou sférou, která nemůže časem nikdy zmizet, může se transformovat, redukovat některé své složky, přebírat nová hlediska, ale stále bude považováno za lidové umění, jelikož je to umění lidí. Neodmyslitelným prvkem všech existujících kultur a všech časových linií, který ji definuje, je folklor. Nelze na něj nahlížet jako nějaký artefakt či přezitek, jak se domnívali někteří antropologové ve 20. a 30. letech 20. století. Folklor má svou důležitost založenou na mnoha funkcích: kulturně politický argument dokládající vyspělost určité etnické skupiny, konstruování národní, regionální, lokální či institucionální tradice nebo historického povědomí či vytváření specifického "genia loci"¹¹⁴ určitého regionu či lokality.¹¹⁵

Peter Burke (*1937), historik, antropolog a teoretik sociologie dějin se k tomuto tématu vyjadřuje v díle *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, kde chápe lidovou kulturu v analogii s výše uvedeným tvrzením, že je to umění přijaté lidem (manuálně pracující lid na venkově v zemědělství). Tímto způsobem se pak lidové umění vymezuje vůči vyšším vrstvám společnosti. Burkovo zaměření především na raný novověk, období od 16. - 19. století, ukazuje, že je to důležité období pro vznik folklorního umění pro Evropu, ve které se lidová kultura začínala stávat fenoménem nejen své doby. Na druhou stranu Burke nepopírá, že by existovala lidová kultura již před 16. stoletím. Tato problematika je spojena s Burkovým vysvětlováním objevení lidu, které není spojeno s domnělým počátkem kultury lidové, nýbrž má poukazovat na počátek jejího konce. Vysvětluje, že existuje obava z toho, že rostoucí zájem o lidovou kulturu a její následné napodobování povede k umělému rozšiřování a reprodukci, čímž lidové umění bude postupem času popularizováno a reprodukováno. Tímto Burke vyslovuje myšlenku, že objevení lidí, jakožto

¹¹⁴ Pojem Genius loci je latinské slovní spojení znamenající „duch místa“, https://cs.wikipedia.org/wiki/Genius_loci, dne 20.6 2015.

¹¹⁵ BENEŠ. B., 1990, S. 7-8.

předmětu vhodného k zkoumání mezi intelektuály, byl lid objeven obrozenci a přeměněn v národ.¹¹⁶

Na tuto tezi navazuje rovněž Václavek v *Lidové slovesnosti v českém vývoji literárním*, kde si uvědomuje, že existovala období, která jednak lidovou tvořivost považovala za svrchovaně tvůrčí a jindy zase za kulturu s pokleslou kulturní hodnotou. Následující citace vysvětluje postavení lidové tvořivosti na kulturním poli: "Dnes už nesníme s romantikou o prapůvodnosti a nadřazenosti lidového umění, ale stejně jsme daleci toho, abychom s pozitivismem a jeho posledními výběžky, sahajícími téměř až do přítomnosti, dívali na lidové umění svrchu. Vystřídání obou názorů přineslo jak výsledek poznání, že umění lidové a umění "vyšší", "umělé", jsou v mnohonásobných vzájemných vztazích. Jsou období, kdy lidové umění více přijímá od umění vyššího, tedy doby převažujícího klesání kulturních hodnot. Po nichž zas následují zase doby, kdy lidové umění vrací tyto půjčky, často s mnohonásobnými úroky, kdy umění vyšší se uchyluje o pomoc k umění lidovému a mnohdy přijímá od něho."¹¹⁷

Podotkl, že dnes se prožívá doba, kdy se lidstvo vrací zpět ke kořenům národního života, lidového umění a to především slovesnosti - " (...) abychom se ujistili, že tento pramen dává dosud vodu živnou, že mu rozumíme dovedeme z něho pít."¹¹⁸

4.1. Lidová tvorba a její aspekty v díle Bedřicha Václavka

Václavek se studiem lidových písní zabýval již od studií na filozofické fakultě, a přestože byl zaměstnán zaměřeností na kritiky a jiné organizační práce, nenechal folkloristický výzkum upadnout do zapomnění. O průběhu a komplikacích Václavek pojednává v následujících třech článcích vydaných v deníku *Národním obrození* na počátku 30. let. V *Za vědeckou organizaci krajských muzeí* (18.7 1931) shrnuje Václavek zážitky, kterými prošel při sběru materiálu ke kramářským písním v oblastních muzeích, kde požadoval, aby byla založena jednotná společná inventarizace a katalogizace a zveřejňování materiálů pro odborné vážné badatele.

¹¹⁶ BURKE, P. Lidová kultura v raně novověké Evropě, Praha: Argo, 2005, s. 31.

¹¹⁷ VÁCLAVEK, B., Tvorba a skutečnost, 1980, s. 225.

¹¹⁸ Tamtéž, 1980, s. 226.

V dalším článku *Otázky vědeckého dorostu* (8.7 1932) si uvědomuje, jak je těžký život badatele, jelikož je bádání jistým luxusem, který spíš zaplňuje volný čas, není považován za práci, za kterou by se platilo - místo toho, aby mohli soustavně pracovat na studiu, musí se starat o obživu. Poslední text *České písně zlidovělé* (25.5.1933) informuje o postupu na kramářských a zlidovělých písních.

Velkým impulsem k práci na folkloristických písních byl Václavkovi Robert Smetana, o sedm let mladší než Václavek. V roce 1930 spolu navázali spolupráci na dlouhá léta.¹¹⁹ Spolu s ním pro Václavka byl klíčový Jan Jakubec, profesor ve fakultním literárněhistorickém semináři v Praze. Podnět pro věnování se českým světským písním zlidovělým se krystalizoval již od počátku 20. let 20. století, od té doby nasbíral Václavek 175 českých zlidovělých písní a 5000 dokladů o jejich rozšíření. Sám si je vědom, že ačkoliv byl Smetanou inspirován, samotné bádání se obešlo bez Smetanovy spolupráce, a tak se většina jeho zájmu směřuje především ke slovesné stránce. Již na konci 30. let si oba teoretikové rozvrhli jednotlivé etapy svého bádání. Na ně zavzpomínal Smetana v díle Lukášové *Jděte mou cestou*.

1. definování české světské písně zlidovělé historicky a umělecky a její zjištění v českém folklóru,
2. sběr zlidovělých písní a jejich dokumentace,
3. zjištění pomocných pramenů a jejich sběr,
4. zpracování pramenů a pramenů pomocných,
5. publikování zkušební edice,
6. zpravování teorie českých světských písní zlidovělých,
7. příprava kritické edice českých světských písní zlidovělých a její metoda.¹²⁰

¹¹⁹ srv. SMETANA, R. Svědectví o Bedřichu Václavkovi: In Index, Brno: 1957.

¹²⁰ LUKÁŠOVÁ, R. 1979, s. 130.

V *Písemnictví a lidová tradice* Václavek vypovídá o své představě vědeckého programu sběru "Mělo by se sbírat ve všech krajinách, v celé zemi. Vedle toho však v rozlišných prostředích sociálních (jako jsou uzavřené vesnice s hospodářstvím převážně naturálním, vesnice pod vlivem venkovského města, vesnice v krajích průmyslových, městské periferie, průmyslové dělnictvo atd.) a to tak, že by se vyhledali zpěváci typičtí pro tato prostředí a sepsal se i kriticky prozkoumal celý jejich repertoár. Tak bychom teprve dostali skutečnou představu o tom, jak vypadá dnešní lidový zpěv. Tato šetření pak by se měla aspoň v hlavních místech opakovat vždy v odstupe většího počtu let (podle možnosti od 10 do 50 let)"¹²¹

Vlašín uvádí, že počet publikovaných lidových písní u Václavka překročil 30 tisíc a rukopisné sbírky Ústavu pro lidovou píseň mají 20 tisíc položek, ačkoliv jde o nesoustavný sběr, který neumožňuje sledování územního rozšiřování dané písně ani délku jejího života.¹²²

Mezi ceněné předchůdce sběratelských činností řadil Václavek především Karla Jaromíra Erbena (1811-1870) a také Otakara Hostinského (1847-1910), který pro něj byl zakladatelem moderního vědeckého pojetí lidové písně u nás. Striktně se vymezuje proti pojmu lidové kultury jako kultuře s pokleslou hodnotou. "Není jednosměrného klesání kulturních hodnot svrchu dolů, nýbrž děje se též vzestup kulturních hodnot zdola nahoru - pokud vůbec máme zachovávat toto přibližné a nevědecké označení, které nadřazuje hierarchicky jedny vrstvy národa druhým."¹²³

Kromě lidových tradic a folkloru ve výše uvedeném slova smyslu je třeba zohlednit pololidovou produkci, který obsahuje populární a masové skladby. To vše ovšem existuje pod vlivem beletrie, odborné literatury a s vlivem velkého množství sdělovacích prostředků (masových médií, jak byla věnována pozornost v kapitole Bedřich Václavek a masová kultura). Za zlidovělé písně se považují nejen Václavkem, ale všeobecně příklady tvorby z období národního obrození, kdy došlo

¹²¹ VÁCLAVEK, B. *Písemnictví a lidová tradice: obraz jejich vztahů v české písni lidové a zlidovělé*. Olomouc: Index, 1938, s.13.

¹²² VLAŠÍN, Š., 1979, S. 181.

¹²³ VÁCLAVEK, B., 1938, S. 44.

k zlidovění těch písní profesionálních autorů, které nejvíce odpovídaly potřebným požadavkům své doby a to především vlasteneckým a módním.¹²⁴

Zlidovělé písně, umělé písně, které získaly takovou popularitu, že dnes je vnímáme jako písně lidové, definoval Václavek jako písně autora, který je tvořil s literárním záměrem. Zlidovělá píseň se dle něj údajně rozšířila mezi lidmi v sociologickém vymezení, a tak s ní časem začala společnost zacházet jako s lidovou písní.¹²⁵ V rozsáhlejší slova smyslu považuje zlidovělou píseň za specifický případ lidové písně. Vznik většiny zlidovělých písní datuje Václavek do 30. - 40. let 20. století. Po analýze zlidovělých písní, čítajících asi 175 písní dochází k závěru, že převažuje epický žánr inspirovaný kramářskými písněmi a lidovými baladami. Kramářské písně, nebo-li písně jarmareční, jsou jakési příběhy nebo zážitky, které jsou předváděny formou zpěvu kombinovaného s vyprávěním. Tyto písně mohou mít i svou vizuální podobu v podobě malované tabule, kde jsou zobrazené dílčí situace. (Dnes bychom takový výjev nazvali komiksem, ale bez textu). Václavek a Smetana si uvědomují, že kramářské písně do té doby byla věnována ze všech odvětví lidové poezie nejmenší pozornost.¹²⁶ Přes četnost epických motivů v písních je, ale lyrická tvorba výraznější - milostné písně, dětské nebo vlastenecké. Nejspolehlivějším způsobem šíření kramářských písní jsou kramářské tisky, společenské zpěvníky a různé večírky a besedy, kde se recitovalo a zpívalo. Nejčastějším motivem lidových písní je *Děvčátko krásné*, které našel Václavek v 68 kramářských tiscích. Dokonce se některé písně objevují i v německých písních nebo polských, naopak ve slovenských našel Václavek pouze jeden důkaz zdomácnění české lidové písně.¹²⁷

Kniha vyšla roku 1937 pod názvem *České písně kramářské* byla vydávána též ve spolupráci Václavka se Smetanou a sklídila nemalý ohlas: "Sběratelé opatřili výbor kulturně historickým a estetickým rozbořem. Nalezneme zde písně plně

¹²⁴ BENEŠ, B., 1990, s. 14.

¹²⁵ Tamtéž, 1938, s.63.

¹²⁶ VELTRUSKÝ, J., Kramářské písně a dramata : In Slovo a slovesnost, ročník 7 (1941), číslo 2, str. 98-102. citace z VÁCLAVEK, B., SMETANA, R., Česká písně kramářské. vyd. 2., ve Svobodě 1. Praha: Svoboda, 1949.

¹²⁷ VLAŠÍN, Š., 1979, s. 183.

religiozity a písně o umírání o marnosti tohoto světa, písně o smrti, o trestech božích za spáchané hříchy, písně plné touhy po lásce, písně o robotě vyjadřující radost. (...) Vydavatelé správně chápou tuto věc a odmítají vybírat jen krásná zrnka lidové tvorby, podávající typické ukázky, nijak líbivě učesané."¹²⁸ Tak zněla jedna z recenzí na společné dílo.

Kniha *Písemnictví a lidová tradice* se stala Václavkovým habilitačním spisem, jež byl projednáván brněnským profesorským sborem filozofické fakulty od června roku 1938. Na tuto studii navazoval Václavek s *Lidovou slovesností v Českém vývoji literárním*, kde hodnotí tvorbu lidu v rámci tradic ovlivněných románskou dobu až dodnes. Je si vědom, že se tyto tradice neustále adaptují a přetvářejí. Odtud pramení dvojí význam lidové slovesnosti: stabilizační a regenerační (především pro národní kulturu v 17. a 18. století, ve kterém byl zaznamenán pokles umělé tvorby, v němž se národní kultura omezila pouze na lidovou slovesnost.¹²⁹ Toto dílo bylo habilitačním Václavkovým spisem, který vysoce cenil i Arne Novák (1880-1939), již ve své době velice ceněný český literární historik a kritik, bohemista a germanista, jehož přednášky Václavek také navštěvoval.

Oldřich Sirovátka (1925-1992), badatel a publicista, jehož dílo se také zabývalo lidovou kulturou Bedřicha Václavka, tvrdí, že *Písemnictví a lidová tradice* znamená nejen první, nýbrž i do jisté míry nepřekonaný výklad procesu písňové folklorizace, přičemž posmrtně vydaná kniha *České světské písně zlidovělé* z roku 1955 tuto problematiku dokonale doplňují. Dílo je dodnes považováno za vyvrcholení autorova životního díla, jelikož obsahuje 20 zlidovělých písní s různými dostupnými druhy textů i hudby, parodiemi atd.¹³⁰

Lidová slovesnost se především ve starších dobách udržovala na základě paměti opřené o rezervoár tradic, který v nestabilní "vyšší" kultuře může rychle zanikat. Pomocí vytrvalé a drobné práce badatelů se takovéto tradiční myšlenky a

¹²⁸ LUKÁŠOVÁ, R., 1979, S. 176.

¹²⁹ Tamtéž, 1979, s. 183.

¹³⁰ Bedřich Václavek - spoluvůrce pokrokové kulturní politiky: sborník z konference Brno - 30. března 1977. Vyd. 1. Brno: Státní vědecká knihovna Brno, 1977, s. 77

motivy "obrábějí" a stávají se myšlenkově majetkem a výtvozem lidového kolektivu. Tímto se pak lidová slovesnost stává kolektivním doplňkem vyšší slovesné tvorby, která je od novověku individualistická. V *Tvorbě a skutečnosti*, kde je stať věnovaná *Lidové slovesnosti v českém literárním vývoji* Václavek vysvětluje, že lidová slovesnost má rezonanční a udržující funkci, která s sebou nese i již zmíněnou regenerační funkci.¹³¹

"Když česká poezie sahala k písni lidové, zůstávala jejím prostřednictvím také v jisté spojitosti s předcházejícím barokem, ale tato spojitost byla již odvozená. Neboť lidová píseň, tradovaná ústně, dávno již v sobě zapracovala barokní dědictví neustálým tříbením v ústním podání a tvořivou účastí lidového kolektiva, které s písní v lidové tradici zachází jako se svým majetkem a neustále ji obměňuje podle svých potřeb, takže konečný výsledek této činnosti jsou písně pregnantní, vytríbené, skutečné výtvořiny lidového kolektiva. (...) kramářská píseň, kterou znali všichni přímo ještě živou, a která je spojovala přímo s dědictvím barokním. (...) Tyto kramářské tisky totiž vedle poezie čerpají také přímo z barokní poezie, hlavně náboženské, a pak vytvářejí svůj vlastní sloh, sloh úpadkového, pololidového baroka, pocházející od skladatelů poloumělých."¹³²

K prozkoumání této problematiky se snažil Václavek přispět objasněním poměru mezi lyrikou barokní a lidovými písněmi. Při svém bádání došel k závěrům, že kramářské písně sahají až do novodobých dějin české poezie. Za zajímavost považuje fakt, že tyto inspiraci písněmi nalezneme především u básníků, kteří jsou nějakým způsobem svázáni s pražským prostředím (Karel Hynek Mácha, Jan Neruda, Vítězslav Hálek aj.). Zároveň velký důraz klade na Erbenovu sběratelskou tvorbu, která byla významná pro sumarizaci epického žánru, jakým byly balady, objevené až roku 1832, do té doby byly širokému publiku neznámé.¹³³

O integraci lidové písně do české poezie se zajímá v díle *O lidové písni a slovesnosti*, kde ukazuje, jak se vtěluje její vliv do novodobé české poezie a vysvětluje i jistý rozpor mezi prvky lyrické tvorby, protože lyrický básník tvoří ze

¹³¹ VÁCLAVEK, B., 1980, s.228.

¹³² Tamtéž, 1980, s. 228-229.

¹³³ Tamtéž, 1980, s. 230.

svého zážitku a ohlasy lidové písně netvoří podle své vnitřní potřeby vlastní zážitky, snaží se totiž básnit podle objektivních struktur lidové písně.¹³⁴

Bedřich Václavek, jak již bylo zmíněno, byl inspirován přátelstvím s muzikologem Robertem Smetanou, s jejichž spolupráce vznikl *Český národní zpěvník* (první vydání roku 1940, druhé pak roku 1949). Robert Smetana v předmluvě vysvětluje společný cíl: " *Český národní zpěvník* vyšel v polovině května 1940. Třeba tato kniha vznikla především z potřeby české literární a hudební historie, pro kterou publikovala po prvé vůbec jednak biografii písní české městské společnosti v 19. století, jednak výbor nejúspěšnějších písní této doby a studii o této zpěvné kultuře (...). "¹³⁵

Proti tomuto sborníku, jak si Smetana uvědomuje, byla vznesena námitka vytýkající dílu jeho neodbornost, jelikož se místy jeví jako nevědecké a dokonce také protivědecké, ačkoliv nemůže být přehlédnuta pečlivá a svědomitá práce při uspořádání této publikace. Dalším problémem byla také situace, ve které zpěvy vycházely - zpěvy nesoucí se ve znamení národního obrození, které se opíralo o obranu a bojovnost národa. Doba vnucování ideologií a politických názorů tvořily nepříznivé podmínky pro svobodu tohoto díla, která byla okleštěná cenzurou protektorátní politiky. Vyškrtnuta byla sice nemalá část, především legionářské písně nejen o svobodě, volnosti a rovnosti, přesto si plánovaná kritická reflexe zachovala svůj úmysl přesně takový, jaký měla mít. Mezi prvním a druhým vydáním je rozdíl v tom, že v roce 1940 vyšel sborník s redukovánými pro protektorát nevhodnými písněmi, oproti tomu vydání z roku 1949 vrací dílu jeho necenzurované znění.¹³⁶

S lidovou kulturou je neodmyslitelně spjata i lidová próza obsahující pohádky, pověrečné povídky, legendy, pověsti, vzpomínková vyprávěná, vyprávění ze života ve vesnickém, městském a dělnickém prostředí, humorky a anekdoty. Člověk jak individuum potřebuje zaujímat jistá stanoviska a stejně je tomu vůči

¹³⁴ VÁCLAVEK, B. O lidové písni a slovesnosti. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1963, s. 187.

¹³⁵ VÁCLAVEK, B., SMETANA, R., Český národní zpěvník: písně české společnosti 19. stol. 2. (dopl.), ve Svobodě 1. Praha: Svoboda, 1949, s. 9.

¹³⁶ Tamtéž, 1949., s. 10-11.

lidovému umění. Lidové vyprávění obsahuje také drobné folklorní žánry: přísloví, pořekadla, pranostiky, hádanky, zaříkání, lidová nápisy, a pro tuto práci důležité dopisy.¹³⁷

Folklorní historii Václavek brilantně zpracoval v díle *Český listář*, jenž bylo vydán roku 1949. Tedy pět let po autorově smrti. Je to poslední vědecké dílo popisující literární pozůstalost hledanou v dopisech českých státníků, učenců nebo spisovatelů. Pomocí chronologického uspořádání listů, dopisů, dokumentů, se snažil Václavek usnadnit budoucím badatelům studie společenského a národního vývoje. Listy lze brát jako dokumenty skrývající českou minulost a kulturní historii našeho národa, dopisy jsou jistými důkazy o velkých dějinných skutečnostech, které mohou působit velice intimně a důvěryhodně. *Český listář* není jen souborem dopisů, nýbrž je výraznou složkou i tvorba lidová, dokumentující folklor ze šesti století (od roku 1370).¹³⁸

¹³⁷ BENEŠ, B., 1990, S. 241.

¹³⁸ VÁCLAVEK, B. *Český listář: 296 českých listů z šesti století*. Praha: Melantrich, 1949, s. 14.

5. Bedřich Václavek jako " František Hrdina"

Václavkova činnost zabývající se lidovou literaturou z části vznikala i době, kdy se z důvodu protifašistické činnosti musel ukrývat. Kvůli odbojovým činnostem dobře tušil, že si pro něj brzy přijdou funkcionáři a proto se pomalu stahoval do ústraní. Rok 1938, kdy se Hitler hlásil v říšském sněmu k zájmům Německa, které mají ochraňovat Němce žijící v Rakousku a Československu, nepřinesl lepší postavení v mezinárodním měřítku pro naši republiku. Mezinárodní machinace a ovzduší okolo chystající se války nenechávalo Václavka v pozadí. Snažil se vysvětlovat společnosti a lidu jejich úkoly: "Nám jde o život, o jeho rozvíjení, a je nám vítán každý, kdo se staví statečně proti fašismu a reakci, a zejména ten, kdo svou tvorbou staví hráz fašistickému přívalu. Neboť politické fráze nestačí, zvláště u umělce nestačí (...)V takových dobách, jako jsou dnes, musí každý toto buď a nebo pochopit, anebo se dobrovolně řadí mezi nepřátele." Článek vyšel v *U Bloku* 5.1.1938 a byl podepsán značkou R.¹³⁹

Pro celý český národ, chmurném roce 1939, je navržen dr. Bedřich Václavek za docenta novější české literatury na filozofické fakultě brněnské univerzity. Návrh však byl protektorátním ministerstvem školství zamítnut. Od 1. září téhož roku mu byla udělena úplná dovolená. Stává se členem ilegální redakce Rudého práva.¹⁴⁰

V dopise Smetanovi z 18. dubna 1940 píše Václavek, že jeho vize do budoucna bude práce v Praze pro Pedagogickou knihovnu, kam by byl přeložen na místo v *Ústavu pro lidovou píseň*, k čemuž už bohužel nikdy nedošlo.¹⁴¹

Václavkova povaha a jeho průbojná tvorba politického ražení se stále více přibližovala ilegální odbojové protifašistické činnosti od prvních dní okupace. V této době se stal ilegálním členem krajského výboru KSČ v Olomouci, a také pořádal schůzky s krajským tajemníkem KSČ (z počátku Karel Kliment, Rudolf Terer, pak Sláva Horník, který byl nacisty popraven roku 1940, a pak i František Vodsloň. Ilegální konexe udržoval Václavek také s Františkem Lónem a skupinou divadelníků vedenou Oldřichem Stiborem. Toho je také důkazem vydaný sborník

¹³⁹ Tamtéž, 1979, s. 178.

¹⁴⁰ Osobní archiv Vladimíra Bartese, Čáslavice.

¹⁴¹ VLAŠÍN, Š., 1979, s. 192.

Jaromíra Dvořáka. Poslední roky Bedřicha Václavka, který vyšel v Olomouci roku 1965. V tomto sborníku také vzpomíná Jaroslav Hrubý, jak došlo k vydávání ilegálního tisku *Národní písně 1940*, kde byli protifašistické satiry, na kterých se podílel i Václavek.¹⁴²

Jelikož Václavek tušil, že se po něm bude brzy pátrat, stáhl se do ilegality zřejmě mezi 8. a 9. dubnem 1940. 10. května si pro něj přišlo gestapu do bytu, kde ovšem našli pouze manželku Jaroslavu Václavkovou (více v kapitole Bedřich Václavek a druhý život aktéra). První útočiště našel Václavek u básníka Karla Kapouna a jeho ženy Růženy Lukášové, která je autorkou obsáhlé knihy *Jděte mou cestou*.

Zde se Václavkovi podařilo si opatřit doklady na jméno Jan Svoboda, učitele z Rosicka. "Jan Svoboda byl však na rosicku znám pro svou komunistickou protistátní činností, a proto se jeho papíry nezdály Václavkovi dost bezpečné. A proto hledal spojení, jak získat něco vhodnějšího. V tom mu byl radou spisovatel Petr Jilemnický a soudruh Karel Vaško, oba rodáci z Kyšperska. Nápad byl dobrý. Prohledat Čermenskou matriku, uloženou na obecním úřadě a najít v ní muže, který by věkem odpovídal Bedřichově věku, a kterého by v obci samé už málo znali. Eman Vaško objevil jakéhosi Josefa Nováka a Františka Hrdinu. Papíry znějící na Nováka si vyzvedl Peťka pro sebe a Františka Hrdinu si pro sebe vybral Bedřich Václavek.¹⁴³ Tyto dokumenty, které tedy patřily rodákovi z Rosic utonulému při koupání roku 1928 začaly být pro jeho činnost podezřelé, tudíž bylo nutné pořídit nové doklady. Následně se Václavek "přestěhoval" do Prahy, kde sídlil u básníka Františka Nechvátala, s nímž navázal vřelé přátelství ve skupině *Blok*. Je zaznamenána i jeho návštěva v Olomouci a Litomyšli, kde sehnal další falešné doklady pod jménem František Hrdina. Během doby, ve které se schovával před veřejností si nechal narůst plnovous, aby se mohl pohybovat v Praze a nebyl k poznání. I v této době pilně pracoval, a to pod různými pseudonymy smyšlenými, ale svých přátel. František Hrdina, Václavkův ochranný štít, byl pracovník ve

¹⁴² Tamtéž, 1979, s. 191.

¹⁴³ <http://www.caslavice.cz/bedrich-vaclavek/d-7333>.

Francii, který řadu let strávil v Rusku, jelikož byl zajatcem na karpatské frontě v roce 1914. Díky němu dostal Václavek domovský list, jímž obecní úřad v Dolní Černé potvrzuje, že soukromý úředník František Hrdina (*25. května 1891) v Lukavci má po otci domovské právo. Zde tedy v klidu mohl strávit Václavek několik měsíců až do září 1940.

Už 10. května byla zatčena Václavkova žena a dovedena do věznice krajského soudu, kde byla vyslýchána ohledně svého manžela, jelikož mělo gestapo představu, že Václavek opustil protektorát přes Valašsko a Slovensko. Musela požádat o rozvod, aby mohla opustit věznici, a to také udělala, jelikož se chránila tvrzením, že ji muž opustil, tudíž nemůže dotazované otázky zodpovědět. Bedřich Václavek byl zatčen 30. dubna 1942 v bytě sochaře Zdeňka Dvořáka (1897-1943), který s ním sdílel svůj budoucí osud. Spolu byli zadrženi gestapem a Václavek byl následně vyšetřován v Praze jako Hrdina. 27. ledna 1943 byl odvezen transportem do koncentračního tábora, kde byl zprvu v táboře Březinka a následně pak v osvětimském táboře. Jak Vlašín vysvětluje, jeho zdravotní stav byl ničen střevními potížemi, dostal skvrnitý tyfus, načež byl přesídlen do bloku pro infekční onemocnění a předpokládá se, že byl usmrcen fenylovou injekcí 5. března 1943.¹⁴⁴ (viz. Obrazová příloha, fotografie 10-13)

Dodnes se všechna dostupná literatura o Václavkově životě do jednoho snaží dobrat otázky, jak a kdy zjistili okupanti totožnost Františka Hrdiny s Bedřichem Václavkem. K odpovědi poslouží citace Růženy Lukášové: "Otázka zůstala nezodpovězena. Do dneška. Až po čase objevila Slávka na vnitřní straně pláště hodinek vyrytá slova - Uško a Bobe, mějte se rádi a jděte mou cestou."¹⁴⁵

Budiž útěchou, že na tuto otázku se odpověď našla ve Václavkově pozůstatcích z koncentračního tábora. Ale jak proč byl pro ně František Hrdina tak zajímavou osobností? František Hrdina nebyl považován za žádoucího, vždyť jeho existence nemohla být významná. Osobní spis ukazoval, že je označen jako

¹⁴⁴ Tamtéž, 1979, s. 196.

¹⁴⁵ LUKÁŠOVÁ, R., 1979.

nežádoucí. K pochybnostem o jeho osobě došlo, ale až po transportu do Osvětimi a to možná na základě v pochybnostech ve výpovědích vězňů, kteří Václavka znali.

6. Odkaz Bedřicha Václavka

Po Václavkově smrti byla důležitá 60. léta, ve kterých vznikala *Václavkova Olomouc* - literárněvědní organizace. Podnětem této události byl dlouholetý vědecký pracovník v oboru folkloristiky, muzikolog prof. Robert Smetana. V roce 1958 přispěl článkem do časopisu *Tvorba Václavkovské vzpomínání*, kde podotýkal, že 5. března, den úmrtí Václavka, by se měl stát pracovním dnem naší literární vědy. Byl by to den splněných úkolů i výzvou k dalšímu tvořivému rozvíjení marxistické uměnovědy a kulturně-politické práce vůbec. Na základě této myšlenky byl členy katedry českého jazyka a literatury na Filozofické fakultě Univerzity Palackého vypracován podrobný návrh na uspořádání literárněvědních dní pro rok 1960 a dokonce i rámcový plán pro další léta. *Václavkova Olomouc* byla uspořádána v roce 15. výročí osvobození Československa Rudou armádou. Byla to doba, kdy si literárněvědná a kulturně politická sféra byla vědoma, jako před lety S. K. Neumannm, že v demokratické republice by se Václavěk jistě stal prvním literárním socialistickým kritikem.

"Jak uvádí v *Actech universitatis Palackiane Olomucensis* Jaromír Dvořák, který se stal s romanistou prof. J. Š. Kvapilem, vedle už zmíněného prof. R. Smetany, spoluzakladatelem konferencí *Václavkova Olomouc*, neměla by být vzpomínka na B. Václavka spojována se smutkem, spíš by zde měla být snaha v duchu Václavkově věnovat program olomouckého zasedání ústřední otázce vztahu umění a společnosti, a to se speciálním zaměřením na zlidovění umění, na jeho demokratizaci, zaměřit se vedle referátů obecnější, metodologické povahy i na příspěvky rázu materiálového a analytického. První konference VO se konala na Filozofické fakultě UP ve dnech 4. a 5. března 1960. Své závažné referáty přednesli významné olomoucké osobnosti Robert Smetana, J. Š. Kvapil a Oldřich Králík;

zasedání literárněvědeckých dní pak pozdravila Jaroslava Václavková, tehdy ředitelka Památníku národního písemnictví v Praze."¹⁴⁶

Nelze opomenout ani katedru českého jazyka, která přispěla přednáškami o nové české literatuře a jazykovědě, a také úspěchu prázdninového učebního kurzu pro studenty leningradské univerzity. Učitelé katedry se v minulém roce podílel na osmi badatelských úkolech státního plánu (zvlášť zdůrazňujeme společensky závaznou vědeckou edici děl Jana Husa, J. Á., Komenského, J. Dobrovského), další úkol státního plánu (zpracování odkazu Bedřicha Václavka) plnil Kabinet B. Václavka, který s katedrou i personálně těsně souvisí.¹⁴⁷

Václavkova Olomouc měla čistě pracovní charakter, snažila se seskupit kolektiv pracovníků a příbuzných oborů, jakými byly literární vědy, hudební vědy, folkloristiky, historie, filosofie, estetiky. Nijak se neomezovala jen na členy Filozofické fakulty Univerzity Palackého. Zapojila do práce i představitele Československé akademie věd, Slovenské akademie vied, vysokých škol a institucí. Václavkova Olomouc se snažila vyhnout provincialismu, přičemž si kladla za cíl rozvoj várazné pokrokové tradice města, tato setkání se zaměřovala na funkci socialistického umění a kritiky, kde hrál proces zlidovění důležitou roli pro tradice i průboje osobností naší kultury a kulturního dědictví. To bylo spojeno s regionálními výstavami, které pořádali studenti a divadla menších forem, a také edice příležitostných tisků.

"V roce 1964 byl z podnětu již uvedených R. Smetany, J. Š. Kvapila a J. Dvořáka vybudován Kabinet B. Václavka jako mezikatedrového pracoviště Filozofické fakulty UP s umístěním v prostorách Filozofické fakulty, Křížkovského 10. V roce 1968 byla z kapitulského děkanství na Václavském náměstí přemístěna do Kabinetu B. Václavka Knihovna Estetického ústavu, založeného původně prof. Bohumilem Markalousem-Johnem. Bylo pro mne ctí, že jsem mohla pečovat o tak vzácné tisky, jež se v Knihovně Estetického ústavu tehdy nacházely. Tím smutnější byla skutečnost, že s nástupem kalendářního roku 1990 došlo ke zrušení Kabinetu

¹⁴⁶ <http://www.obrys-kmen.cz/archivok/?rok=2008&cis=44&tisk=05>, dne 23.6 2015.

¹⁴⁷ Archiv Univerzity Palackého, fond FF ÚP, sign. C I/4-CIX/2, 1302-1316, cart. 411.

B. Václavka a bohatý knižní fond Knihovny Estetického ústavu - dar Bohumila Markalouse-Johna - dar Filozofické fakultě UP - jsem byla nucena připravit k přestěhování do Ústřední knihovny UP."¹⁴⁸

Nelze opomenout ani katedru českého jazyka, která přispěla přednáškami o nové české literatuře a jazykovědě, také úspěchu prázdninového učebního kurzu pro studenty leningradské univerzity. Učitelé katedry se v minulém roce podíleli na osmi badatelských úkolech státního plánu (zvláště zdůrazňujeme společensky závažnou vědeckou edici děl Jana Husa, J. Á. Komenského, J. Dobrovského), další úkol státního plánu (zpracování odkazu Bedřicha Václavka) plnil Kabinet B. Václavka, který s katedrou i personálně těsně souvisí. Lze si jen přát, aby odkazu B. Václavka a jeho spolubojovníků nebylo zapomenuto, a aby nebylo zapomenuto ani těch, kteří věnovali jeho památce vydanými sborníky rádi a s úctou mnoho úsilí.¹⁴⁹

Stejně velkou část Václavkova odkazu, jako uchovává Univerzita Palackého v Olomouci, je třeba přisoudit i Jaroslavě Václavkové, která se spolupodílela na několika knižních publikacích, například opatřila doslovem *Poezii v rozpacích*.

Čáslavice, rodná oblast Václavkova mládí, dodnes s úctou zachovává jeho vzpomínku. Z domu, kde Václavek bydlel je dnes obecní úřad a obecní knihovna zároveň. Také zde nalezneme síň tradic, která obsahuje Václavkova nejslavnější díla a zachované předměty každodenního života. Nedaleko se pak nachází Václavkova busta, která byla veřejnosti odhalena roku 1981.¹⁵⁰

¹⁴⁸ <http://www.obrys-kmen.cz/archivok/?rok=2008&cis=44&tisk=05>, dne 23.6 2015.

¹⁴⁹ Tamtéž, dne 23.6. 2015.

¹⁵⁰ <http://www.caslavice.cz/rodny-dum-bedricha-vaclavka/d-7334>, dne 23-6 2015.

7. Závěr

Bedřich Václavěk (1897-1943) byl představitelem přední marxistické kritiky, estetiky a teoretikem sociologie literatury především v meziválečném období. V jeho rozmanité tvorbě může být nalezena pro badatele velice důležitá vlastnost, a to pečlivost. Václavkova tvorba přispívající k sociologii literatury je patrná z několika sfér jeho tvory: z teorie umění, kritiky i z folkloristických zaměření.

Je třeba si uvědomit, že marxistický směr v literární teorii, kritice a estetice je dobově podmíněný. Jde o doktrinální a ideologické pojetí. Jak práce ukazuje na základě Václavkových postojů, nebyl se svým dílem vůbec liberální.

Práce se snaží nabídnout nadhled k určitému ideovému vývoji. Zároveň se věnuje dějinám idejí, jak jsou zachyceny ve slovesných dílech. Na Bedřicha Václavka je třeba nazírat jako na osobnost polemickou, s určitými klapkami na očích.

Výjimku snad představují jen jeho folkloristické práce. Tak například *Písemnictví a lidová tradice* byla vysoce oceněna teoretikem jiného zaměření Arne Novákem, tehdejšími rektorem brněnské univerzity. Václavkovy práce k lidové literatuře jsou skutečným přínosem a jsou inspirující pro další bádání.

Věnovali-li bychom se otázkou masové kultury, bylo by jistě zajímavé zohlednit Václavkovy názory na nová média. Jeho vztah k mladším a novým generacím byl shledáván kladným, jelikož v nich viděl budoucnost, která může nabídnout originálnější, čerstvější umění.

Za pozornost by jistě stálo i pojetí alternativních dějin věnujících se otázce ("co by kdyby"), kam až by mohla zajít Václavkova tvorba, jak daleko by sahala jeho badatelská činnost, jakými ideologiemi by se inspiroval. Ve folkloristice by to mohlo být hledisko celkem přínosné a pozitivní. Avšak v případě literárního vývoje by patrně byl nesmlouvavý a nemilosrdný kritik. Díky své průbojnosti a kritické obratností by si jistě nadělal velké množství nepřátel.

8. Podrobná biografie Bedřicha Václavka

Bedřich Václavek se narodil 10. ledna 1897 v Čáslavicích u Třebíče, v myslivně, v čísle 23. Františkovi a Františce (rozené Matyášové) Václavkovým.¹⁵¹ Václavkův dědeček byl hraběcím komorníkem a babička pokojskou.¹⁵² Malý Bedřich byl druhým dítětem, měl o šest let starší sestru Růženu, se kterou žil do roku 1902 v čáslavické myslivně a později na zámku Sádku, panském sídle hrabat Chorinských. Díky tomuto pobývání na zámku lze usuzovat, že zájem Václavka o sociologii byl započat již tehdy, kdy poznával panský život a následně ho pak za studentských let mohl porovnávat se společností dělnickou.¹⁵³

Díky matce hrálo důležitou roli v rodině křesťanské náboženství. Péče o oba sourozence byla svěřena do rukou chůvy Maruše Bartesové, které v době Bedřichova narození bylo 22 let. Od ní malý Bedřich poprvé slyšel první pohádky a lidové písně, které se mu spolu s vrozeným hudebním sluchem staly důvodem ke sbírání lidových písní.¹⁵⁴ Pevnou vazbu k přírodě a rodině získal také z výchovy, která ho udržovala v rodinné pohodě a přesvědčení, že pouto člověka s člověkem je něčím vážným a opravdovým.¹⁵⁵

Roku 1904 se rodina přestěhovala ze Sádku do Starče, malého městečka v blízkosti Třebíče, na horní stranu náměstíčka, do fořtovny v blízkosti kostela a fary. Důvodem bylo převelení tatínka lesního. Do myslivny unikal z kostela zpěv i tóny varhan, které přispívaly k rodinné vášni – Bedřichova matka, která pocházela původně z Valašských Klobouk, milovala zpěv a na Moravě narozený otec znal nemálo slováckých písní, a ačkoliv nezpíval, vedl svého syna za pomoci pana profesora Kratochvíla, ke hře na housle.¹⁵⁶

Školu Václavek začal předčasně navštěvovat již v necelých šesti letech. Do školy v Kojeticích chodil do tzv. jednotřídky se svou sestrou. Tuto obecnou školu

¹⁵¹ Soukromý archiv Vladimíra Bartese, Čáslavice.

¹⁵² VÁCLAVEK, B., Tvorba a skutečnost, Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 541.

¹⁵³ Tamtéž, 1980, s.541.

¹⁵⁴ VLAŠÍN, Š., Bedřich Václavek. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1979, s.13.

¹⁵⁵ PEKÁREK, V., Bedřich Václavek - marxistický kritik a estetik. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 11.

¹⁵⁶ LUKÁŠOVÁ, R., Jděte mou cestou: vyprávění o životě a díle Bedřicha Václavka. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1979, s. 9-12.

Václavek navštěvoval pouze dva roky, dokud nebyl jeho otec přeložen. Po roce 1904 přešel na obecnou školu ve Starči. Klukovská léta pak prožil zde, kde měl svou oblíbenou přírodu.

Roku 1907 vstoupil Václavek jako primán na třebíčské gymnázium, postavené v novorenesančním stylu. Bedřich byl jedním z přespolních studentů, byl velice pilným a zvědavým žákem, který studoval s vyznamenáním. Doma si rád prohlížel časopis *Zlatá Praha (1864 – 1865, 1884 – 1929)*.¹⁵⁷ Ke každým Vánocům byl obdarován novou knihou. Bylo to období, kdy se mladý Bedřa, jak ho maminka nazývala, doslova pachtil po všem, co ho obléhalo: se svou sestrou, která nebyla vedena ke studiu, ale k domácím pracím, měl obdivuhodný vztah, kterému občas ani maminka nerozuměla. Bedřa rád sedával po boku Růženky a pozoroval jak vyšívá, plete, šije, vaří, žehlí. „Kde je Růženka?“ - byla první otázka, kterou Bedřich pokládal po svém příchodu domů ze školy. S Růženkou, stejně jako s rodiči, Bedřich získal vášeň pro objevování nového – vyprávěli mu u Vesuvu, Pompejích, Niagarských vodopádech a amerických mrakodrapech.

To bylo období, ve kterém byl Bedřich, co se studia týkalo, samotář, a to do té doby, kdy vstoupil do terciie, v níž se objevil Karel Janíček. O dva roky později pak nastoupil na gymnázium i jeho o dva roky mladší bratr Oto, přičemž všichni tři studenti byli spojeni upřímným přátelstvím. Společnou touhou těchto třech mladíků byla historie a prehistorie jejich rodného kraje, který spolu s Rudíkovem, Kněžicemi a Ptáčovem, byl místem naleziště starých římských mincí. Jelikož nevěděli, kde s hledáním takového nálezu začít, pozorovali renesanční budovy, například sgrafita Malovaného domu. Bedřich s přáteli založil herbář, ve kterém kromě lučního kvítí schovával i zvláštnost třebíčského kraje – ladoňkou dvoulistou, koniklec velký, střevičník pantoflíček.¹⁵⁸

Jelikož byl synem lesníka, zajímal se o třebíčsko-náměstské rybníky, na kterých se ukazuje největší hnízdiště vodních ptáků na Českomoravské vysočině. Srdcem byl romantik a dobrodruh, kromě hudby, tradic, školy a přírody se zajímal i

¹⁵⁷ <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=ZlataPraha/1.1864/1/1.png>, dne 25.10 2014.

¹⁵⁸ LUKÁŠOVÁ, R., 1979, S. 13.

o zříceniny hradů jako byly Kozlov, Holoubek, Rabštýn, Templštýn, Ketkovský hrad, nacházející se všechny v poříčí Jihlavy a Oslavy. Byl velice skromným, veselým a družným společníkem. Často trávil volný čas s kalamářem a zápisníkem pod jabloní na zahrádce. Jeho neobyčejná bystrost a vnímavost byla všem známá, jak učitelům, tak i žákům. Svou četbu často zapisoval do školních deníků, překládal texty ze slovenštiny a němčiny a již se pomalu snažil samostatně psát. Jeho prvotní úspěchy na sebe nenechaly dlouho čekat ¹⁵⁹

V této škole se mu mimo jiné dostalo hudebního vzdělání díky učiteli Františkovi Kratochvílovi, který ho učil hrát na housle, a tak na gymnáziu prohloubil své umělecké dovednosti o hru na cello. ¹⁶⁰ Na třebíčském gymnáziu lze najít nemálo umělců lidových tradic, například zde studoval Vítězslav Nezval. ¹⁶¹

Na podzim roku 1913 se Růženka provdala za ing. Roberta Suzcka, z Lidečka z Valašska. Krátce po svatbě odjeli manželé do Spojených států amerických, do Pittsburgu. Mladému Bedřichovi se po sestře velice stýskalo, stále spolu udržovali neustálý kontakt.

Na Václavka a jeho raná léta zavzpomínal v Rudolf Sládek, bývalý soused rodiny Václavkových na Sádce: „Já jsem přišel na Sádek z Hošťálkové u Vsetína na podzim r. 1896 a sice jako půlroční dítě. V bytě, co teď bydlím, zůstávali tenkrát Moravcovi, bezdětná rodina. Můj nejranější věk jsem vlastně z velké části prožil u Moravců, a snad by si mě byli vzali za vlastního, kdyby mě naši byli dát chtěli. Pan lesní Moravec byl ze Sádce přeložen do Veselí nad Moravou a na jeho místo přišel sem p. Václavek z Čáslavic. Kdy to bylo, nevím, snad v roce 1902. Vím, že dlouho jsem vzpomínal na odstěhované, k Václavkům jsem mnoho nechodil, poněvadž jsem se u nich obyčejně roztesknil a vzpomínal, jak zde bývalo kdysi. Bedřich chodil více k nám. Naši rodiče se vždy divili, jak si tiše hrajeme, že není mezi námi nikdy žádných svárů a že jako kluci ani se nepereme. Stavívali jsme si ze stavebnic

¹⁵⁹ Tamtéž, 1979, s. 15-20.

¹⁶⁰ VLAŠÍN Š, 1979, s. 14.

¹⁶¹ Pozn. Od roku 1871 existovalo toto gymnázium pouze jako střední škola, a až roku 1886 si česká veřejnost vybojovala status českého vyššího gymnázia. Před tím existovaly jen a pouze pobočné třídy německého gymnázia. Tamtéž, s.14.

různé domky a věci, nejraději jsme však po celé světnici rozestavovali koupená, z tuhého papíru vyrobená a pěkně omalovaná lesní zvířátka, lišky jsme skrývali u nohou pohovky, aby byly málo viditelné, aby vše vypadalo jako ve skutečnosti, jako v přírodě. Říkali jsme, že si hrajeme na hon.“ Sádek 9. 1. 1962 ¹⁶²

8.1 První literární pokusy

Jelikož již za studií Václavek hodně četl, psaní vlastních veršů bylo jen otázkou času. V septimě se projevil v řečnických cvičeních s tématy: *Slovensko po stránce historické, kulturní, literární a národopisné*, v oktávě pak rozebíral obtížné téma z literatury *Příspěvky k charakteristice Zeyerově podle Heritesových z Vodňanských vzpomínek*. Následně začal publikovat prózy a verše, přičemž první vycházely v časopise *Studentská hlídka*. Tyto první literární pokusy podepisoval pod iniciály N. N. a to z toho důvodu, že studenti tehdy za Rakouska Uherska nesměli nic publikovat pod svými vlastními jmény. Za nejstarší jeho dílo je dnes považována cestopisná próza *Ze Slovenska* v časopise *Studentská hlídka*. ¹⁶³ Toto dílko popisovalo zážitky z cesty na Slovensko, ve kterém také reagovalo na fakt války, především v básni *Kolegům odcházejícím tam*, kde Václavek zdůrazňuje, že válečné oběti nebudou marné a otevrou cestu k lepší zítřkům.

Na podzim roku 1915 nastoupil Václavek na vojnu, kde si uvědomil nesmyslnost války, přičemž začal vidět význam kulturních hodnot pro společnost. Zaobírá se bezduchostí vojenského světa, jehož kolektiv označuje za nezdravý, jelikož ubíjí jednotlivce, když mu nedovoluje rozvíjet svou vlastní iniciativu. ¹⁶⁴

Bedřich Václavek měl dva mladší bratry o 2 a o 4 roky, díky kterým se pomocí korespondence zachoval zlomek informací o životě Bedřicha Václavka během vojny. Roku 1916 byl Václavek přeložen do Kroměříže a dva měsíce do Vídně, kde si o pár dní později opatřil dokumenty k zápisu do místní univerzity, kde bohužel nevydržel dlouho, jelikož byl přeložen do Brna. V únoru 1917 8. listopadu byl Václavek propuštěn z armády, ačkoliv nepoznal nikdy na vlastní kůži frontu,

¹⁶² Soukromý archiv Vladimíra Baretese, Čáslavice.

¹⁶³ *Studentská hlídka*, březen, 1914, příloha Jitro, s. 46-47.

¹⁶⁴ VÁCLAVEK, B., DVOŘÁK, J., VALOUCH F., *Tradice a modernost: výbor z díla Bedřicha Václavka*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1973,

byl otřesen smrtí přítele Karla Janíčka, který zde zemřel na španělskou chřipku. Jeho sny o studiu na vídeňské univerzitě nevyšly, stále se snažil vzdělávat, hodně četl a stále se věnoval hudbě, dokonce se zajímal i o politiku a filozofii světonázorů.
165

Po skončení války přijel Václavek do Prahy, kde se nehodlal zabývat technickým oborem, nýbrž se zapsal na Filozofickou fakultu Karlovy univerzity. Ve volném čase a především o prázdninách navštěvoval domov ve Starči, kde se účastnil kulturního života jako cellista v orchestru, herec i režisér ochotnických představení.¹⁶⁶

Vztah Václavka k rodnému místu postupně slábnul, jak se ukázalo v jeho korespondenci s Janíčkovými z března roku 1922, kdy je poslední dochovaný dopis Ottu Janíčkoví, ve kterém popisuje svou zaneprázdněnost, především díky práci na disertaci, učení na státní zkoušky, také díky divadlu, přednáškám a schůzím. Stěžuje si zde, že mu odpadla starost s časopisem *Studentskou revue*, kde s ním nebyli spokojení, jelikož byl s jinými autory levicově orientován. Jak si sám postěžoval: „Diktovali nám, jak máme dělat obsah, a proto jsme, celá redakce, odstoupili. Nyní hledáme nakladatele, kde bychom mohli vydávat list podle své chuti, ale ten nepovedu již sám, získal jsem pro něj zkušenějšího redaktora a sám budu jen členem redakce.“¹⁶⁷

Z deníkových záznamů se jeví jako velice důležitý den 13. březen roku 1922, hned ze dvou důvodů. Za prvé se Bedřich Václavek zúčastnil schůze *Ústavu pro lidovou píseň*, kde referoval o svém výzkumu zlidovělých písní, kde byli přítomni například Leoš Janáček, Stanislav Souček a Jan Jakubec. Tato práce byla oceněna a na výzvu redaktora *Lidových novin*, Pavla Váši, psal Václavek článek *Za poznáním lidové písně*, který byl publikován v *Lidových novinách* 8.6 1922. To byl moment, který Václavkovi předurčil celoživotní výzkum folkloru.

¹⁶⁵ VLAŠÍN, Š., 1979, s. 15-19.

¹⁶⁶ Tamtéž, 1979, s. 18.

¹⁶⁷ Tamtéž, 1979, s. 18.

Druhým momentem, který byl pro tento den významným, byla akce večera Kruhu Varu v akademickém domě, kde Jiří Wolker přednesl programový manifest *Proletářské umění*. Zde byli přítomni i Josef Hora, Vítězslav Nezval, Jaroslav Seifert, Karel Teige. Wolkerův proslov o roli umění ve vztahu k boji o nový svět, o tendenci a optimismu nové tvorby, to byla témata, která na Václavka tuze zapůsobila.¹⁶⁸

V letech 1922-1923 studoval Václavek univerzitu v Berlíně se zaměřením na divadelní vědu a žurnalistiku. V tomtéž období dokončil doktorát na Karlově univerzitě. Bylo to pro něj období plné představ o knižní monografii o Josefu V. Sládkovi, kde bylo jeho hlavním cílem připravit knihu básní, esejů a studií z nové literatury české a německé. Rané Václavkovy verše vzniklé v letech 1915-1919 dostačovaly na knihu, v níž je patrný vliv Macharův a Březinův. Jsou plné otřesů světovou válkou, blízkým vztahem k přírodě a nechybí ani milostné zážitky.¹⁶⁹

Například v *Československých novinách* v roce 1922 byl otisknut Václavkův neadresovaný dopis, ve kterém promlouvá k dívce, již vysvětluje, že existuje hloupá představa, že láska bude vždycky ukojena. To nazývá největším klamem, který může mezi mužem a ženou existovat. Na lásku zde nahlíží jako na umělecké dílo, které potřebuje proces tvoření, za níž stojí bolest – vždyť který umělec by byl spokojen se svým dílem, kdyby před tím nezačal několikrát budovat umělecké dílo? Radost má mít člověk z oné tvorby tohoto uměleckého díla, jelikož jen to, co si sami vytvoříme, má možnost samo existovat.¹⁷⁰

Postupem času svou tvorbu zdokonaluje, používá více intelektuálnosti, v básnické tvorbě spatřuje cestu ke zdokonalení sebe sama. Bohužel jeho sebekritika mu zabraňovala vydat jeho dosud sepsané verše, které vyšly ve *Studentských hlídkách*, *Studentském věstníku*, *Studentské revue* a v *Československých novinách*. V jednom z deníkových záznamů se píše, že jeho

¹⁶⁸ Tamtéž, 1979, s. 19.

¹⁶⁹ VÁCLAVEK., B., *Deník 1921-1922*, Olomouc: Univerzita Palackého, 1962, s. 21.

¹⁷⁰ Tamtéž, 1962, s. 21.

tvorba je omezena tím, že nežije dostatečně intenzivním životem plným citů, jeho lyrika tedy z toho důvodu není lepší.¹⁷¹

Václavkovo zdokonalování pod vlivem berlínské avantgardy probíhalo velice intenzivně už proto, že Berlín bylo ohnisko poválečného hnutí. Václavkovi nabízelo spoustu zauzlených rozporů poválečného buržoazního světa. Na jedné straně poválečná nezaměstnanost a inflace, na druhé straně nahromaděné bohatství v rukou kartelů a velkopřůmyslníků.¹⁷² Zde se seznámil s německou revoluční literaturou, originálními spisy Karla Marxe a Friedricha Englse, německy orientovanou sociologickou estetikou Wilhelma Hausena a Lu Martenové. Měl také možnost prostudovat nejen leninské přeložené sovětské spisy do němčiny. Poznání teoretické literatury ze Sovětského svazu směřovalo Václavka k chápání revoluce umění. Příčiněním inflace a pokles hodnoty marky, byla i čs. koruna pevnou měnou, a to mu umožnilo pořizovat si literaturu za levné peníze, proto mohl hodně cestovat, tudíž poznal střední kulturu centra tehdejšího Německa a Rakouska.

Po návratu z Berlína zaujal místo prozatímního státního profesora na reálném gymnáziu ve Starém Brně. Od 1. září 1923 do 31. ledna 1925 zde působil jako prozatímní profesor. Navržená docentura mu byla díky okupaci a nástupu fašismu bohužel zamítnuta.

První etapa Václavkova života se uzavírá kolem roku 1923, kdy ukončuje nadobro studia, léta mládí a také prvních literárních zkušeností. Přestává pracovat v *Československých novinách*. Rok 1924 je pro něj přelomem v názorech – od zaujetí proletářstvím Václavek plynule přechází k poetismu, stává se členem brněnského *Děvětsilu*. Mimo *Československé noviny* vydával také recenze, např. O Vrbově *Polední stráni*, Sokolovu *Zlatém rounu*, Nohejlově *Veliké radosti*, O Hořejšího *Hudbě na náměstí*, Šrámkově *Měsíci nad řekou*, příležitostně psal referáty o brněnské činohře, studie vydávané na pokračování pod názvem *Poznámky k metodě studia písní lidových od roku 1922*.¹⁷³

¹⁷¹ Tamtéž., 1962, s. 20-21.

¹⁷² VLAŠÍN, Š., 1979, s. 20-21.

¹⁷³ Tamtéž, 1979, 22-23.

O Václavkově profesorském životě se zmiňuje jeden z jeho studentů, Jiří Taufer. „V té době jsem i já jako primán starobrněnského gymnázia poznal B. Václavka jako svého prvního třídního profesora a prvního češtináře. Bylo to ve školním roce 1923 až 1924..... Svého třídního, který přišel do Brna jako začínající profesor a učil jen jeden rok, jsme měli všichni nesmírně rádi, zejména proto, že se od většiny ostatních profesorů lišil, v té době, opravdovým přátelským vztahem k žákům. Vždyť to byl jen o nějakých těch čtrnáct patnáct let starší laskavý kamarád, který se nám mnohému stal vzorem pro další život.“¹⁷⁴

¹⁷⁴ Soukromý archiv Vladimíra Bartesem Čáslavice, 2014.

9. Obrazová příloha

Fotografie č.1 -Rodný list Václavka

101

Markrabství Moravsk
Markgrafschaft Mähren
Okresní hejtmanský
s. l. Bezirks-
hauptmannschaft

Rodný a List. — **Geburts- und Tauffchein.**

Ze zdejší matky na ...
Aus dem diesparrlichen ...

pag. 15. se tímto úředně dokazuje, že léta Páně:
pag. wird hiermit amtlich bescheinigt, daß im Jahre z. g.:

Blahopetři *Benigni*
Biskup
Děkanství *Jasoměřské*
Děkan
Parr
Pfarre *Časlavická*

tisíceho *osmi* stebo *čtyřicet* *desádesátého sedmého* (1897) dne *10* ledna *1907* zde v *Časlavicih*

v domě č. *23* narozen a dne *10* ledna *1907* od *sv. Janě Jana Jančíka* die římsko-katolického obrada pokřtěn byl:
aus Nr. geboren am od dem nach römisch-katholischen Ritus getauft worden ist:

Jméno křtěncovo Name des Täuflings	Náboženství Religion	Mateřský, maternalní, syn neb dcera Mütterlich, väterlich, Sohn oder Tochter	Otec: jeho křtomé a rodné jméno, stav, bydliště a náboženství, pok jeho žena živá a rodná jméno, stav a bydliště, a jeho matky jméno a příjmení Sater: Einst- und Heiraths-Namen, Stand, Wohnort und Religion, wenn Jedne Vaters Einst- und Heiraths-Namen, Stand und Wohnort, und der Mutter Einst- und Heiraths-Namen	Matka: jeli křtomé jméno, náboženství a rodné jméno, stav, a bydliště, pok žena její živá a rodná jméno, stav a bydliště, a její matky jméno a příjmení Mutter: Einfaches, Heirathes (als verheiratet) oder ohne Namen, wenn Jedne Matus Einst- und Heiraths-Namen, Stand und Wohnort, und der Mutter Einst- und Heiraths-Namen	Kmotrů jméno, stav a bydliště Der Paten Name u. Stand	Bábov byla geboren:
<i>Bedřich</i>	<i>římsko- kato- lického.</i>	<i>manželky syn</i>	<i>František Václavík, křtomé jméno v Časlavicih, syn Fr. Jakuba Václavka, křtomého komorníka v Praze u H. a jeho manželky Františky, rozené Pechárkové Rodiče oba katolíci</i>	<i>Františka, dcera Karla Matyáše, místana v Valašských Kloboucih a jeho manželky Františky, rozené Pouchkové</i>	<i>Julius Hradek, duchovní na Ledku Anna, jeho manželka.</i>	<i>Marie Vrbková v Časlavici 2. 10</i>

Důkazem toho bude můj vlastnoruční podpis a pečeť úřední.
Urkund dessen ist des Befertigten eigenhändige Namens-Unterschrift und das beigedruckte Amtssiegel.

Dáno v *Časlavicih* dne *20* *prosince* 1907.
aus *Časlavicih* am *20* *december* 1907.

Rudolf Fuchs,
Jan.

Fotografie č.2 - Františka Václavková, matka Bedřicha

Fotografie č.3 - František Václavek, otec

Fotografie č.4 - Bedřich Václavek s rodiči a sestrou

Fotografie č.5 - Pohled na zámek z prvního nádvoří

Fotografie č.5 a 6 - Dům ve Starči, bývalá myslivna, kde Václavkovi bydleli

Fotografie č.7 a 8 - Vysvědčení a diplom

Čís. hl. katal. 21.
1907 / 1908.

Vysvědčení gymnasiijní.

Václavek Bedřich,

narozený v *Čáslavicích na Moravě*, náboženství

žák první A. třídy **c. k. státního gymnasia v Třebíči**,
dostává tímto za první pololetí školního roku 1907/1908 vysvědčení první třídy - _____

Mravné chování: *uspokojivé.*
Pílnost: *náročná.*

Prospěch v jednotlivých předmětech:

V náboženství:	<i>dobrý</i>	<i>J. Šupal</i>
V jazyku latinském:	<i>chvalitebný</i>	<i>H. Vojnec</i>
V jazyku řeckém:	<i>+</i>	<i>+</i>
V jazyku českém: (jakožto vyučovací)	<i>chvalitebný</i>	<i>Jan Farkovský</i>
V zeměpisě a dějepise:	<i>dobrý</i>	<i>J. Adámek</i>
V mathematice:	<i>dobrý</i>	<i>J. Adámek</i>
V přírodopise: (zool.)	<i>výborný</i>	<i>B. Bedřich</i>
V silozpytě a chemii:	<i>+</i>	<i>+</i>
Ve filosof. propaedeutice:	<i>+</i>	<i>+</i>
V kreslení:	<i>dobrý</i>	<i>A. Zolner</i>
V jazyku německém (ref. odd.)	<i>chvalitebný</i>	<i>Jan Farkovský</i>
V jazyku francouzském (odd.)		
V krasopise:		
V kreslení: (odd.)		
V tésnopise: (odd.)		
Ve zpěvu: (odd.)		
V tělocviku: (odd.)		

Zevnější úprava prací písemných *úhledná.*
Počet zameškaných hodin v učení vůbec: *11*; neomlavených *0*.

V Třebíči, dne *16.* měsíce *února* 1908.

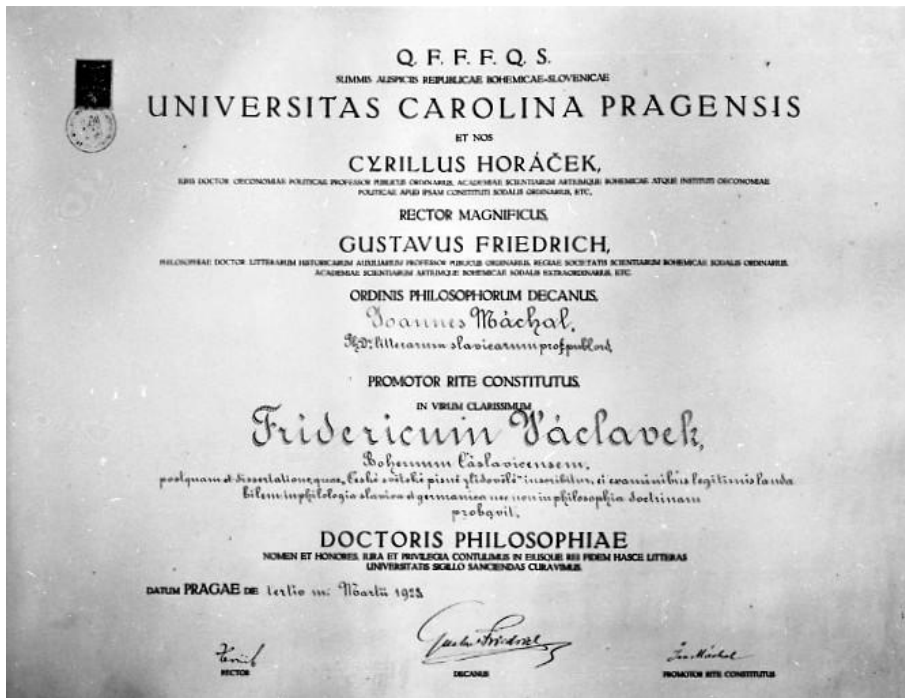
H. Vojnec
c. k. ředitel.

 Jan Farkovský
učitel.

Stupnice známek

1	2	3	4	5	6
Musae chetana	chvalitebný	uspokojivý	dobrý	lepší	nejlepší
Pílnost	vytrvalý	občasný	dobrý	pečlivý	organický
Prospěch	vyborný	chvalitebný	dobrý	uspokojivý	neuspokojivý

J. F. Katal. Třída 10

Fotografie č. 9 - B. Václavek se svou ženou Jaroslavou

Fotografie č. 10 - Bedřich Václavek přednáší v rozhlasu

Fotografie č. 11 - Rodný a křestní list na jméno František Hrdina

Den, měsíc a rok		narození
		25. 3. května 1891
		26. 3. května 1891
sv. křtu		
Jméno dítěte		
František		
Místo narození:		Lutavice 211
Číslo domu:		211
Soudní okres:		Frumberk
Politický okres:		Frumberk
Náboženství	římsko-katolické	Pohlaví mužský
		Porod nejedlý
OTEC jeho náboženství, stav, bydliště a rodiče	Hrdina Petr, katolík, manželský svaz s Janou Hrdinovou, obchodníkem v (Lutavici) v Čechách 298 a Mladotice, okres Brno a Čechy 298	
MATKA její náboženství, stav, bydliště a rodiče	Hropecký-š Otilie, katolická, manželská žena s Františkem Hropeckým, obchodníkem v Lutavici 211 a Emerencie Štěpánkové v Týpěrce - Bozdovici	
Kněz	Václav Štěpán, kaplan	
Kmotr a svědek	Hrdina František Hrdina Josef	
Porodní asistentka		
Poznámka (změny náboženské, případně svobodného stavu podle „Ne temere“)		
Dáno z děkanského - farního úřadu v Týpěrce dne 19. 11. 1910		
Karel Hájek		

Fotografie č. 12 - Domovský list na jméno Františka Hrdiny

PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA

ZEMĚ ČESKÁ číslo: 97 POL. OKRES ZAMBERK

LIST DOMOVSKÝ

JÍMŽTO

OBE CNÍ ÚŘAD
V DOLNÍ ČERMNĚ

POTVRZUJE, ŽE

František Hrdina,

charakter neb zaměstnání: soukromý úředník,
naroz en, dne 25. května roku 1891
v Lukavici okres Žamberk
stav svobodný

má v této obci právo domovské.
rodem po otci.

Dne 12. srpna 1940.

Radní Jménem obce: Starosta

M. Máj *Frédery*

Podpis vlastní ruky toho, komu se domovský list vydává:

František Hrdina

Fotografie č. 13 - Bedřich Václavek jako František Hrdina (obraz)

Zdroj: Celá obrazová příloha je pořízena s dovolením z archivu Vladimíra Bartese, současného starosty Čáslavic.

Zdroje informací

ALAN, Josef a Miloslav PETRUSEK. *Sociologie, literatura a politika: literatura jako sociologické sdělení*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 206 s. ISBN 80-7184-034-3.

BENEŠ, Bohuslav. *Česká lidová slovesnost: výbor pro současného čtenáře*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1990, 363 stran. ISBN 80-207-0181-8.

BLÁHA, Arnošt Inocenc. *Československá sociologie: od svého vzniku do roku 1948*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1997, 126 s. ISBN 80-85765-86-1.

BURKE, Peter. *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2005, 374 s., [16] s. čb. obr. příl. ISBN 80-7203-638-6.

DOSTÁL, Vladimír a Štěpán VLAŠÍN. *V tomto znamení: příspěvky k dějinám české marxistické kritiky a estetiky meziválečného období*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1975, 658 s.

DVOŘÁK, Jaromír a František VALOUCH. *Tradice a modernost: výbor z díla Bedřicha Václavka*. Praha: Odeon, 1973, 270 s.

HORÁLEK, Karel. *Folklór a světová literatura*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979, 219 s.

HORÁLKOVÁ, Z., 1952, „Lidová tvořivost v nových publikacích“, Slovo a slovesnost, roč.13, č.1, s. 44-49.

CHVATÍK, Květoslav. *Bedřich Václavěk a vývoj marxistické estetiky*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1962. 391 s., [58] s. obr. příl. Práce ČSAV. Sekce ekonomie, práva a filosofie.

CHVATÍK, Květoslav a Zdeněk PEŠAT. *Poetismus*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1967, 381 s.

CHVATÍK, Květoslav. *Strukturalismus a avantgarda*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1970, 143, [2] s.

JANEČEK, Petr a Dana BITTNEROVÁ. *Folklór atomového věku: kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 2011, 135 s.

KRESTA, Josef. *Vlastenci hrdinové: črty o životě bojovníků proti fašismu*. Praha: typ. Rudé právo, 1954, 102, (2) s.

- LINHART, J., Petrušek, M., Vodáková, A., Maříková, Hana. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- LUKÁŠOVÁ, Růžena. *Jděte mou cestou: vyprávění o životě a díle Bedřicha Václavka*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1979, 299 s.
- Malý etnologický slovník*. Strážnice : Národní ústav lidové kultury, 2011. S. 31.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 714 s. ISBN 80-85865-48-3.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Cestami poetiky a estetiky*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1971.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty: Fonction, norme et valeur esthétiques comme faits sociaux*. Praha: Borový, 1936, 85 s.
- NAVRÁTIL, Jan. *Stav a úkoly Václavkovského bádání v kontextu soudobé literární vědy a folkloristiky: Václavkova Olomouc 1983*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1986, 294 s.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Republika sociologů: zlatá éra české sociologie v meziválečném období a krátce po druhé světové válce*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2011, 304 s. ISBN 978-80-87271-48-3.
- PEKÁREK, Václav. *Bedřich Václavek - marxistický kritik a estetik*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972. 89, [3] s. Kritické rozhledy. Malá řada; Sv. 1.
- PETRUSEK, Miroslav 1990. „*Sociologie a literatura*“, Čs. spisovatel, Praha.
- PETRUSEK, Miloslav a Jan BALON. *Společnost naší doby: populární sociologie (ne)populárních problémů*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011, 155 s. ISBN 978-80-200-1965-3.
- Počátky české marxistické divadelní kritiky*. Praha: Divadelní ústav, 1965, 496 s.
- Studentská hlídka*, březen, 1914, příloha Jitro, s. 46-47.
- SUS, Oleg a Jaroslava JANÁČKOVÁ. *Estetické problémy pod napětím: meziválečná avantgarda, surrealismus, levice*. 1. vyd. Praha: Hrnčířství a nakladatelství Michal Jůza & Eva Jůzová, 1992, 59 s., 9 ob.
- TEIGE, Karel. *Jarmark umění*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1964, 165 s.
- VÁCLAVEK, Bedřich. *Česká literatura XX. století*. 3. vyd., 1. v ČS. Praha: Československý spisovatel, 1974, 154 s.

VÁCLAVEK, B a R SMETANA. *České písně kramářské*. vyd. 2., ve Svobodě 1. Praha: Svoboda, 1949, 221 s.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Český listář: 296 českých listů z šesti století*. Praha: Melantrich, 1949, 449 s.

VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *Český národní zpěvník: písně české společnosti 19. stol.2.* (dopl.), ve Svobodě 1. Praha: Svoboda, 1949, 488 s., 12 s. obr. příl.

VÁCLAVEK., Bedřich., *Deník 1921-1922*, Olomouc: Univerzita Palackého, 1962.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Juvenilie*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, 155 s.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Kritické stati z třicátých let*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1975, 425 s.

VÁCLAVEK, Bedřich, *Literární studie a podobizny*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1962. 410, [5] s. Václavek, Bedřich: Spisy; Sv. 12.

VÁCLAVEK, Bedřich. *O lidové písni a slovesnosti*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1963, 387 s.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Poesie v rozpacích: studie k sociologii umění a kultury*. Praha: Odeon - Jan Fromek, 1930, 246 s.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Písemnictví a lidová tradice: obraz jejich vztahů v české písni lidové a zlidovělé*. Olomouc: Index, 1938, 154 s

VÁCLAVEK, Bedřich, Jan VESELÝ a Štěpán VLAŠÍN. *Ruská revoluce a literatura*. 1. vyd. Praha: Lidové nakladatelství, 1980, 366 s.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Tradice a modernost: Výbor z díla Bedřicha Václavka*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1973,

VÁCLAVEK, Bedřich. *Tvorbou k realitě*. Praha: Svoboda, 1946, 128 s. 269, [6] s.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Tvorba a skutečnost*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1980, 623 s.

VÁCLAVEK, Bedřich a Jaromír DVOŘÁK. *Tvorba a společnost: k obecným otázkám tvorby*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1961, 360 s.

VLAŠÍN, Štěpán. *Bedřich Václavek*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1979, 436 s., [84] obr. Příl.

Internetové zdroje:

<http://abicko.avcr.cz/archiv/2003/2/obsah/bedric-1h-vaclavek--literarni-estetik-a-folklorista-1897-caslavice--1943-osvetim-.html>, 23.6.2015.

<http://www.aktualne.cz/wiki/kultura/> <http://www.obrys-kmen.cz/index.php/rocnik-2014/19-6-2014-28-kvetna-2014/72-bedrich-vaclavek-v-boji-proti-fasismu-marie-pujmanova/r~678ddea89e9a11e4aff10025900fea04/> 23.6 2015.

<http://www.caslavice.cz/vzpominka/d-7333/p1=2035>, 23.6.2015.

<http://www.caslavice.cz/rodny-dum-bedricha-vaclavka/d-7334> dne 23.6 2015.

https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/108510/D_ScientiaeLitterarum_13-1966-1_7.pdf?sequence=1 23.6 2015.

<http://www.obrys-kmen.cz/archivok/?rok=2008&cis=44&tisk=10> 23.6 2015.

<http://www.pametni-desky-v-praze.cz/products/vaclavek-bedrich-na-dome-cp-1320-v-ulici-nad-rokoskou-31-v-praze-8-liben/> 23.6.2015.

<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=665> dne 23.6 2015.

Archiválie:

Archiv Univerzity Palackého, fond FF UP, sign. C I/3 – C IV/2, inv.č. 1200 – 1214, kart. 387.

Archiv Univerzity Palackého, fond FF ÚP, sign. C I/4-CIX/2, 1302-1316, cart. 411.

Soukromý archiv Vladimíra Bartese, Čáslavice, obecní úřad.